

CRIMINELE INFORMATIESTROMEN

HET SCHIMMIGE WERKVELD VAN DE MISDAADJOURNALIST

Onderzoek

De Nederlandse media heeft een lange geschiedenis van het verspreiden van informatie over de misdaden van de Nederlandse Staat. Dit is een belangrijke rol van de media, maar het is ook belangrijk om te weten dat de media niet altijd betrouwbaar is. Het is belangrijk om te weten dat de media niet altijd betrouwbaar is. Het is belangrijk om te weten dat de media niet altijd betrouwbaar is.

Perry Vermeulen
4224475/4MMB

perry_vermeulen@hotmail.com
06-52321376

Ik wil dat de media zelf maatregelen treffen om zorgvuldiger om te gaan met hun maatschappelijke verantwoordelijkheid.

CRIMINELE INFORMATIESTROMEN

HET SCHIMMIGE WERKVELD VAN DE MISDAADJOURNALIST

**Perry Vermeulen
4224475 / 4MMB**

**perry_vermeulen@hotmail.com
06 52321376**

**Afstudeerplek:
Peter R. de Vries, Misdaadverslaggever**

**Begeleider Hogeschool InHolland:
Willem Lutje Hulsik**

Mei 2006

Samenvatting

Kunnen er journalistieke problemen ontstaan in het huidige werkveld van de misdaadjournalist? Ik meen die vraag met een volmondig 'ja' te kunnen beantwoorden. Misdaadverslaggevers bevinden zich in een lastige positie, zoveel is wel duidelijk.

De misdaadverslaggeving is een dynamieke tak van de journalistiek, aan vele veranderingen onderhevig. Sinds ongeveer 25 jaar is de discipline bezig aan een grote groei, er is in de Nederlandse media steeds meer aandacht voor misdaad. De onderwereld, de overheid en de advocatuur hebben allen heel goed door wat aandacht in de media voor hen kan betekenen. Bepaalde media-exposure kan een grote maatschappelijke impact teweeg brengen. Een misdaadondernemer wenst in principe onbekend te blijven, maar wil bij publicaties wel graag zo positief mogelijk in beeld komen bij het publiek. Justitie heeft te kampen met een gigantisch imago probleem en dient dat door de media wat op te vijzelen. Daarnaast zijn zij zich er van bewust dat een lawine van negatieve publicaties er voor kan zorgen dat er genoeg publieke verontwaardiging voor een bepaalde crimineel ontstaat, waardoor lange gevangenisstraffen gerechtvaardigd lijken en rechters al bij voorbaat niet meer objectief naar een zaak kunnen kijken. 'Trial by Media' is een term die vaak wordt gebruikt in dat verband. In deze vorm van communicatie worden ook advocaten getroffen en zij menen daarom in de tegenaanval te moeten gaan door ook zelf steeds meer de media op te zoeken. Maar is de advocatuur zelf wel zo heilig? Steeds vaker lijken raadsliden banden te krijgen met onderwereldfiguren, banden die verder gaan dan de puur zakelijke. En de misdaadjournalistiek? Ook zij maken zich soms schuldig aan het overschrijden van hun journalistieke grenzen.

Al met al een werkveld vol 'criminele informatiestromen' die ik geanalyseerd heb in deze scriptie. Na de inleiding heb ik eerst enkele journalistieke normen onder de loep genomen om duidelijk te maken binnen welke grenzen een journalist kan opereren. In hoofdstuk 3 zag ik vervolgens hoe de misdaadjournalistiek gegroeid is en er anno 2006 uit ziet. Volgend op deze analyse besprak ik de banden die de overheid, de onderwereld en de advocatuur met elkaar en met de misdaadjournalistiek hebben. Ten slotte is er een hoofdstuk met conclusies en aanbevelingen.

Veel problematische constatering verdienen weliswaar een aanbeveling, maar zijn niet eenvoudig op te lossen: ze zijn simpelweg het gevolg van trends in de samenleving waarin steeds meer geoorloofd lijkt en normen en waarden soms ver te zoeken zijn.

Voorwoord

In de zomer van 2005 startte mijn zoektocht naar een geschikte afstudeerplek. Na een vrijwillige stage in de zomer van 2004 bij het Eyeworks-programma De Grootste Nederlander en na de verplichte stage in het derde studiejaar bij Barend en Van Dorp, was het logisch dat ik ook nu een plek wilde vinden in de (nationale) media. Ik prees me erg gelukkig toen ik na een kleine zoekperiode al beet had: ik mocht op gesprek komen bij een programma waar ik al tien jaar fan van ben. Peter R. de Vries, Misdaadverslaggever. Het gesprek verliep positief en vanaf 9 januari 2006 zat ik op de redactie in Hilversum.

Ik deed er, naast redactieondersteuning, onderzoek naar de kwaliteit van de vaderlandse misdaadjournalistiek. Enkele betrokkenen, ook De Vries, lieten in de media doorschemeren zich zorgen te maken over deze kwaliteit. Door diverse ontwikkelingen door de jaren heen was er een bepaald kwaliteitsverlies opgetreden. Ik onderzocht of dit inderdaad het geval is, en hoe diverse betrokkenen dachten over dit probleem. Ik extrapoleerde de huidige situatie naar de toekomst, gelet op maatschappelijke trends en gedane verwachtingen. Daarnaast probeerde ik oplossingen te bedenken om de kwaliteit in de toekomst te waarborgen, wat resulteerde in een aanbeveling.

Naast dit werk op de redactie kon ik me alvast bezig houden met deze scriptie. Ik moet bekennen dat het voltooiën ervan mij met enige trots vervult. Na vier jaar de studie Communicatie en Media besluit ik mijn studententijd met een scriptie over het informatiecircuit waar een misdaadjournalist zich in beweegt. Deze scriptie betekent mijn afronding van mijn studietijd. Ik vond de problematiek zelf bijzonder interessant en heb me er met plezier in verdiept. Hopelijk is de scriptie net zo lezenswaardig.

Ik wil iedereen die mij heeft geholpen deze scriptie succesvol af te ronden van harte bedanken. Ik had deze scriptie niet kunnen schrijven zonder de talloze mensen die mij te woord hebben gestaan in de wereld van de misdaadjournalistiek. Ze gaven mij de kennis die ik nodig had. Veel journalisten, hoogleraren, vertegenwoordigers van justitie en politie, vakbondsvoorzitters en advocaten namen de tijd om mijn vragen te beantwoorden. Ik kreeg op die manier een helder beeld vanuit alle denkbare pionnen in het veld. Over medewerking uit het werkveld dat ik onderzocht had ik niet te klagen. Daarnaast wil ik natuurlijk de mensen van het programma Peter R. de Vries bedanken. Vanuit mijn afstudeerplek zat ik maandenlang bij het vuur en daarnaast kon ik gebruik maken van het immense archief. Een speciaal woord van dank is bovendien op zijn plaats voor mijn begeleider

Willem Lutje Hulsik, die altijd bereid was tussentijds commentaar te geven. En ten slotte wil ik de mensen om me heen bedanken: vooral mijn vriendin Jolanda. Elke week bood zij een luisterend oor als ik van wal stak over mijn vorderingen en hoewel haar interesse in het onderwerp wat minder groot is dan de mijne, veinsde ze toch elke keer weer belangstelling als ik opnieuw begon over criminele informatiestromen. Dank.

Ik wil besluiten met de hoop uit te spreken dat de media in de toekomst hun onafhankelijkheid weten te behouden. Vrijheid van meningsuiting is daarbij onmiskenbaar belangrijk, het journaal moet kunnen publiceren wat ze willen zonder daarbij bepaalde gevaren te lopen. Zelf kan een verslaggever de kans op risico's minimaliseren. In de jacht op scoops moeten bepaalde afwegingen worden gemaakt die enerzijds de integriteit en onafhankelijkheid kunnen schaden, maar die anderzijds wel kunnen leiden tot een opzienbarend, spraakmakend nieuws. Ik hoop dat onze vaderlandse media verstandige afwegingen blijven maken om zo een hoog journalistiek niveau te waarborgen en te handhaven.

Perry Vermeulen
Helmond, mei 2006

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inhoudsopgave	6
1. Inleiding	8
2. Standaarden in de journalistiek	10
2.1 Beroepsethiek	10
2.2 Maatschappelijke verantwoordelijkheid	11
2.3 Journalistieke normen	14
2.4 De omgang met bronnen	15
2.5 Meer bronnen aan het woord	16
3. De misdaadjournalistiek	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Noodzakelijkheid van het werk	17
3.3 De misdaadjournalistiek	18
3.4 De beroepsgroep	19
3.4.1 Ontstaan van deze tak van de journalistiek	19
3.4.2 Beroepsgroep anno 2006-04-26	22
3.4.3 Onderlinge verhoudingen	26
3.4.4 Schimmig werkveld	26
3.4.5 Risico's van het vak	27
4. De overheid	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Justitie en Politie	31
4.2.1 Verhouding door de jaren heen	31
4.2.2 Tweezijdig belang	32
4.3 Het imagoprobleem van justitie	35
4.3.1 Het imagoprobleem volgens Peter R. de Vries	35
4.3.2 Voorlichters	37
4.3.3 Meelopende verslaggevers	38
4.4 Overheid op hoger niveau	39
4.4.1 College van Procureurs-generaal	39
4.4.2 Media worden gebruikt door Justitie	40
4.4.3 Nederlandse bevolking ziet wangedrag Justitie	40

5. De onderwereld	42
5.1 Inleiding	42
5.2 De onderwereld	42
5.2.1 Voorgeschiedenis	42
5.2.2 Onderwereld anno 2006	43
5.3 De relatie tussen de onderwereld en de media	44
5.3.1 Misdaad-pr	45
5.3.2 Diverse casussen	47
5.3.3 Beroepsethiek van de journalist	49
5.4 De relatie tussen de onderwereld en ondernemers uit de bovenwereld	49
5.4.1 Consiglieri	49
5.4.2 Foute makelaars, accountants, fiscalisten en notarissen	50
6. De advocatuur	51
6.1 Inleiding	51
6.2 De beroepsgroep	51
6.3 De relatie tussen de advocatuur en de media	52
6.3.1 Raadslieden in de publiciteit	52
6.3.2 Misdaadjournalisten en advocaten	54
6.4 De relatie tussen de advocatuur en justitie	54
6.4.1 De Commissie Advocatuur	55
6.4.2 De vuile oorlog	56
6.4.3 Rotte appels	58
7. Conclusies en Aanbevelingen	59
7.1 Inleiding	59
7.2 Conclusie media t.a.v. de overheid	59
7.3 Conclusie media t.a.v. de onderwereld	60
7.4 Conclusie media t.a.v. de advocatuur	61
7.5 Conclusies onderlinge informatiestromen	62
7.6 Aanbevelingen voor de media	63
8. Literatuurlijst	65
9. Contactpersonen	66
10. Bijlage I: Afstudeeronderzoek	70

Hoofdstuk 1 Inleiding

'Tapverslagen tussen twee journalisten zwerven rond in criminele wereld' (*Spits*, 03-02-2006)

'Journalist verdacht bezit vertrouwelijke informatie' (*Telegraaf*, 03-02-2006)

'Media gebruikt als doorgeefluik' (*Trouw*, 28-04-2006)

'Kamer bezorgt over corruptie bij de recherche' (*Het Parool*, 27-04-2006)

'Twee rechercheurs voor rechter om tippen onderwereld' (*Telegraaf*, 28-04-2006)

'OM wantrouwt raadsman van verdachte ex-agent' (*Volkskrant*, 28-04-2004)

Gedurende mijn afstudeerweken in Hilversum, op de redactie van het misdaadprogramma Peter R de Vries, kreeg ik elke dag een knipselkrant op mijn bureau. De knipselkrant bevatte al het (inter)nationale misdaadnieuws uit alle landelijke dagbladen, en eens per week kreeg ik ook een overzicht met al het nieuws uit de weekbladen onder ogen. Ik selecteerde uit de duizenden schreeuwende nieuwskoppen de bovenstaande: zes koppen die allemaal gaan over hetzelfde probleem. Ik had er met gemak ook 600 krantenkoppen uit de afgelopen maanden kunnen plaatsen.

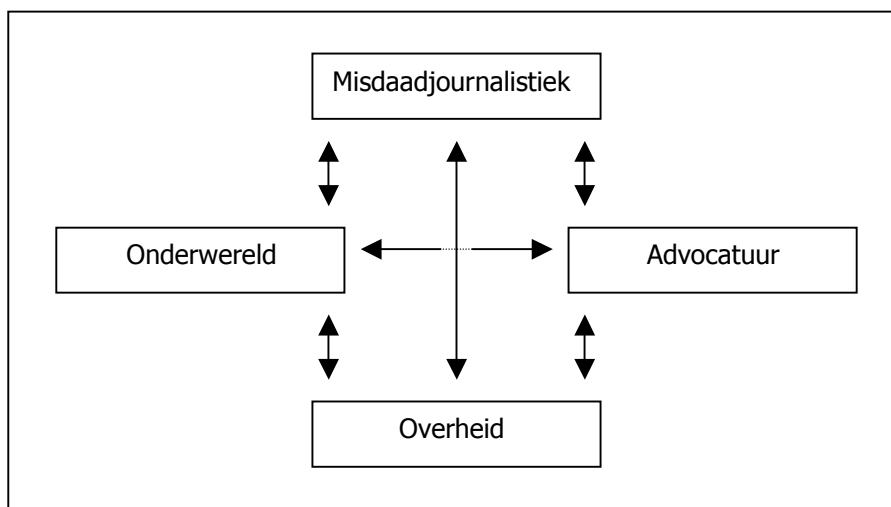
Ze gaan allemaal over een zelfde vraagstuk: kennelijk heeft ons land te maken met een schimmig informatiecircuit waar media, overheid, onderwereld en advocatuur zich allen schuldig maken aan het ongeoorloofd lekken van kennis.

Het was voor mij verrassend in welke mate de misdaadjournalisten een rol spelen in onze huidige maatschappij. Ik was benieuwd naar de motieven van alle betrokken partijen. Waarom lekt justitie bijvoorbeeld bepaalde voor een advocaat belastende informatie naar de pers? Waarom zijn er rechercheurs die informatie verkopen aan de onderwereld? Wordt dat bewust gedaan, of onbewust? En hebben we hier te maken met corrupte individuen of wordt het lekken van een politieagent in opdracht van de overheid gedaan? En als dat laatste het geval is, wat is daar dan de reden van? Ik wilde alle informatiestromen van de wereld waar een misdaadjournalist zich in beweegt analyseren en optekenen in deze scriptie: een compacte publicatie waarna de lezer helemaal op de hoogte is van deze wereld vol slangen, belangen, valkuilen en schier onbegrijpelijke manoeuvres.

De hoofdvraag die ik ga proberen te beantwoorden luidt:

Kunnen er journalistieke problemen ontstaan in het huidige werkveld van de misdaadjournalist?

Schematisch gezien wil ik in mijn scriptie vasthouden aan het volgende werkveld. Ik besef dat dit geen complete weergave van de werkelijkheid is, aangezien er nog meer belanghebbenden zijn. (Ik noem bijvoorbeeld het volk, de spons waarop de media haar berichtgeving dient af te stemmen.) In deze scriptie hield ik het echter bij onderstaande 'stakeholders'.

In hoofdstuk 2 bespreek ik eerst even naar de journalistieke standaarden. Wat zijn de normen van een journalist en wat zijn de regels wat betreft de omgang met bronnen? Daarna gaan we één voor één de betrokken partijen onder de loep nemen. We beginnen in hoofdstuk 3 met een analyse van de vaderlandse misdaadjournalistiek, waarna we achtereenvolgens in hoofdstuk 4 kijken naar de overheid, in hoofdstuk 5 naar de onderwereld en in hoofdstuk 6 naar de advocatuur. In de conclusie probeer ik een weloverwogen oordeel te vormen over de relaties die de media hebben met politie en justitie, onderwereld en advocatuur. Ook wil ik het in dit hoofdstuk kort hebben over de overige informatiestromen, zoals die tussen justitie en advocatuur. Alle conclusies zijn gemaakt op grond van literatuur, interviews en het eigen onderzoek. Aan die conclusies verbind ik vanzelfsprekend ook enkele aanbevelingen.

2.1 Beroepsethiek

Ethiek is de gedragswetenschap die zich bezighouden met het reflecteren op het geheel van heersende regels, waarden en normen die binnen een bepaalde gemeenschap als vanzelfsprekend worden aanvaard. Wat mag wel en niet, wat is juist of onjuist? In de regel worden ethische vraagstukken op een wetenschappelijke manier benaderd. Ook de beroepsgroepen hebben vaak te maken met ethische vraagstukken en natuurlijk onderscheidt de media zich daar niet van.

De journalistiek is in Nederland een open beroepsgroep. Iedereen die voor een blad of krantje schrijft of voor een omroep spreekt mag zich journalist noemen. Een opleiding is gewenst, maar geen vereiste. Er is geen tuchtrecht, een bindende gedragscode evenmin. De bureauredacteur van huis-aan-huisblad De Bel, de eindredacteur van het NOS-journaal, de star-reporter van Privé en de interviewer van Vrij Nederland noemen zich allen journalist, ondanks verschillende motieven, interesses en uitgangspunten voor de uitoefening van hun beroep.¹ Natuurlijk is er wel sprake van algemene opvattingen over hoe de journalistiek haar taken uit dient te voeren en wat haar taken zijn.

De journalistieke werkwijze stoelt nog altijd niet zozeer op formeel vastgelegde en gecontroleerde criteria als op ideologische pijlers: een in de praktijk gevormde beroepsethiek die binnen de beroepsgroep wordt gecontroleerd op dienstbaarheid aan de samenleving.²

Media-ethiek is een methodische en systematische weerschijning op het werken van de massamedia; problemen die samenhangen met de informatievoorziening door de massamedia. Zo is erg belangrijk en algemeen geaccepteerd dat journalisten een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben. Ze informeren, becommentariëren, analyseren en onthullen zaken in de samenleving. Burgers zijn afhankelijk van deze informatievoorziening en dus verplicht deze verantwoordelijk de journalist tot betrouwbaar, zorgvuldig en integer handelen.³

¹ 'De context van het nieuws', Peter Vasterman en Onno Aerden, Wolters-Noordhoff, 1995.

² Ibidem.

³ 'Media-Ethiek', Huub Evers, Wolters-Noordhoff, 1994.

2.2 Maatschappelijke verantwoordelijkheid

“Media kunnen niet met beroep op hun communicatievrijheid elke vorm van verantwoordelijkheid afwijzen,” zei deskundige Jo Bardoel in zijn boek ‘Journalistiek cultuur in Nederland’.⁴ Laten we eens dieper in gaan op die maatschappelijke verantwoordelijkheid. Waarom is er een verlangen naar die verantwoordelijkheid en wat zou er kunnen gebeuren als men die verantwoordelijkheid niet neemt?

In 1947 kwam een Amerikaanse commissie met de volgende 5 eisen die de samenleving aan de journalistiek mag stellen, een wetenschappelijke benadering van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de pers. Wat mogen wij volgens deze commissie van de pers eisen:

1	a truthful, comprehensive and intelligent account of the day’s events;
2	a forum for the exchange of comment and criticism;
3	a representative picture of the constituent groups in society;
4	the presentation and clarification of the goals and values of the society;
5	full access to the day’s intelligence ¹

Volgens Evers, schrijver van het boek ‘Media-ethiek’, zijn er vier niveaus te onderscheiden in die verantwoordelijkheid. Men heeft te maken met persoonlijke normen, organisatienormen, beroepsnormen en maatschappelijke normen.⁵ Laten we een voorbeeld nemen:

Peter R. de Vries is bevriend met een topcrimineel. Dit mag schijnbaar volgens zijn persoonlijke opvattingen. Hij is werkzaam voor Endemol Nederland en maakt zijn programma voor SBS6. Beide organisaties hebben nooit een kritische noot laten vallen: blijkbaar valt het contact tussen journalist en crimineel ook binnen de organisatienormen van genoemde bedrijven. Maar valt de relatie ook binnen de beroepsnormen? Het gaat hier om ongeschreven regels die deel uit maken van een gedrags- en beroepscode en dus kun je hier eindeloos over discussiëren. Dat werd ook volop gedaan, vooral na de moord op de crimineel en de toespraak die de journalist vervolgens hield op zijn begrafenis. Het is moeilijk om deze ethische normen te definiëren, iedereen kent andere grenzen en nergens staat zwart op wit waar die grenzen horen te liggen in de beroepsgroep. Ten slotte is er nog de maatschappelijke norm, waarden en regels in de samenleving. Hoe reageren burgers op de vriendschappelijke relatie? Ook hier veel verschillende reacties, zowel positieve als negatieve, gebaseerd op objectieve waarnemingen en misschien ook wel subjectieve, gebaseerd op wat men vindt van De Vries of van de crimineel.

⁴ ‘Journalistieke cultuur in Nederland’, Jo Bardoel, Amsterdam University Press, 2001.

⁵ Ibidem.

Het verlangen om maatschappelijke verantwoordelijkheid van de journalist ontstond in de Verenigde Staten vlak na de tweede wereldoorlog. Voorheen werkte men met het credo 'als er een vrije markteconomie bestaat met een vrije pers, komt de waarheid vanzelf boven tafel'. In de praktijk bleek het echter niet zo te werken. De pers kwam in handen van een klein aantal ondernemers: de media-eigenaren. Met een groeiende media was persconcentratie het gevolg: steeds meer media die in handen komen van een steeds kleinere groep eigenaars. De kritieken werden enorme groot: de krant zou steeds commerciëler worden uit geldelijk gewin, de krant werd misbruikt om politieke en economische standpunten naar buiten te brengen het zou allemaal te oppervlakkig zijn, te sensatiebelust. Door bezinning van uitgevers, overheid en journalisten kwam toen de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de pers tot stand, in de vorm van de vijf eisen. Men vroeg om een eerlijke, veelomvattende en intelligente weergave van de gebeurtenissen van de dag, om een forum voor commentaar en kritiek, om een representatieve kijk op de relevante groepen in de maatschappij, om een duidelijke presentatie van de doelen en waarden van de maatschappij en om meer algehele opening van zaken.⁶ Deze formulering van de maatschappelijke verantwoordelijkheid zorgde voor een professionaliseringsproces van de journalistiek. Er kwamen opleidingen, ethische codes en persombudsmannen.

Dat zijn dus een paar van de redenen waarom we verlangen naar maatschappelijke verantwoordelijkheid. We willen objectief nieuws onder ogen krijgen, niet te oppervlakkig en niet te commercieel. De persconcentratie van het Amerika vlak na de oorlog was verre van ideaal. Men kon publiceren wat men wilde zonder op de vingers te worden getikt. Dankzij de verantwoordelijkheid is het gehele proces een stuk professioneler geworden en zijn we nu veel meer tevreden. En mocht er blijk zijn van het negeren van de verantwoordelijkheid, dan zijn we mondig genoeg om de pers ter verantwoording te roepen. Ook de politiek doet daar aan mee. Minister Donner bijvoorbeeld, vroeg in 2004 nog om zorgvuldiger om te gaan met de maatschappelijke verantwoordelijkheid. Hij stelde dat zelfs de persvrijheid in het gedrang kwam bij het niet nemen van de verantwoordelijkheid.⁷

Persvrijheid is namelijk niet absoluut. Het is niet zo dat de rechten van burgers, het functioneren van de overheid en het algemeen belang ondergeschikt zijn aan en moeten wijken voor het belang van de pers bij toegang tot bronnen en bij vrijheid om te zeggen of te schrijven wat men meent. Daarom moet men dus maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen. Er zijn tal van factoren waar een journalist rekening mee moet houden en die van belang kunnen zijn. We koesteren dus, samenvattend, de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de journalist omdat deze bijdraagt aan de vrijheid van de burgers, aan een doeltreffend en democratisch functioneren van de overheid en aan het algemeen belang.

⁶ 'Media-Ethiek', Huub Evers, Wolters-Noordhoff, 1994.

⁷ Speech van Mr. Piet Hein Donner, 03-05-2004, 'Onderzoek naar persvrijheid in Nederland'.

Een belangrijke functie van de journalistiek is de controlerende functie, die van waakhond. Als men zijn verantwoordelijkheden niet neemt heeft die functie echter geen baat meer. Een belangrijke tendens in de media is de steeds groter wordende concurrentie. Belangrijk is om de kwaliteit hoog te houden maar bij een moordende concurrentie wordt dat al gauw een achterhoedegevecht. Gevolg is echter dat de basis voor de persvrijheid langzaam afslijt. De pers mag een waakhond van de democratie zijn, maar een waakhond die te vaak loos alarm geeft heeft geen functie. Een informatiekanal dat die informatie vertekent en vervormt, heeft geen nut. Bij iedere andere tak van bedrijvigheid waar de producten zo belangrijk zijn voor de samenleving en het gevaar van verlies zo groot, zou de wetgever allang hebben ingegrepen. Persvrijheid verzet zich daartegen maar daarmee valt die taak toe aan de pers zelf, gegeven de potentiële gevaren en maatschappelijke schade van media die zich als politieke factor gedragen zonder verantwoording af te leggen.

Nog een reden waarom de maatschappelijke verantwoordelijkheid zo belangrijk is. Harde feiten achterhalen de gedrukte leugens op den duur nog wel, maar bij zachte feiten - reputaties, meningen, beelden, de toonzetting van feiten - is dat minder het geval. Dan schept berichtgeving een eigen wereld die de echte kan verdringen en zo reputaties kan maken of breken, levens kapot kan maken, mensen kan verhogen of ten val brengen, de maatschappelijke ontwikkeling kan bepalen en bron kan zijn van onrust en oorlog. Dat wordt in de huidige tijd versterkt door het verschijnsel van media die elkaar 'napraten' en elkaar als voldoende bron voor betrouwbare berichtgeving gaan beschouwen. Wat de een vandaag suggereert, is door de herhaling door anderen morgen een feit van algemene bekendheid waarbij niemand meer verantwoordelijk is voor de waarheid; iedereen zegt het immers. Gegeven die macht is het enige wat de bijzondere plaats van de pers en van de persvrijheid rechtvaardigt, de betrouwbaarheid en integriteit van de pers. Dat de media dus hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen.⁸

Is de verantwoordelijkheid van een journalist zo anders dan die van een gewone burger, dat er naast een media-ethiek ook een mediarecht zou moeten bestaan? De Raad van Journalistiek beoordeelt op basis van de geldende normen in de beroepsethiek. Een rechter beoordeelt aan de hand van de rechtsnormen. Op de vraag of deze toetsingen een gelijke waarde hebben is moeilijk antwoord te geven: er is weinig jurisprudentie over publicaties in de rechtspraak. En dat beetje dat er wel is, ligt duidelijk niet op één lijn. Er worden over het algemeen negatieve uitspraken voor een journalist gedaan als er sprake is van onnodige belediging, onjuistheid of onvolledigheid. De journalist kan zich dan altijd nog verdedigen met het argument dat er een algemeen belang diende. Hij kan zich beroepen op zijn maatschappelijke taak, zolang hij maar kan aantonen dat er zorgvuldig is gehandeld, als hij bijvoorbeeld hoor en wederhoor heeft toegepast en betrouwbare bronnen heeft gebruikt.⁹

⁸ Speech van Mr. Piet Hein Donner, 03-05-2004, 'Onderzoek naar persvrijheid in Nederland'.

⁹ 'Media-Ethiek', Huub Evers, Wolters-Noordhoff, 1994.

2.3 Journalistieke normen

In zijn algemeenheid zien we in de journalistiek een ontwikkeling richting objectieve berichtgeving. Hierin draait alles om de verifieerbare feiten. Een verhaal moest niet geordend worden rond ideeën of chronologische samenhang, maar rond feiten, die weer gerangschikt worden naar nieuwswaarde. Tegelijkertijd beseffen journalisten dat volledige objectiviteit niet bestaat, doch slechts nastrevenswaardig is. Een verslag dat niets anders dan de waarheid verteld is onmogelijk: de selectie van nieuwsfeiten is al subjectief, net als de weergave daarvan in gesproken taal of beeld. Journalisten kunnen moeilijk ontsnappen aan hun eigen opvattingen, vooroordelen en referentiekaders.¹⁰ Zo adverteerde het NRC Handelsblad ooit met de slogan: 'U zult ons niet horen zeggen dat wij het geheim van de Ware Objectiviteit zouden bezitten, want objectiviteit voor honderd procent bestaat niet. Wat niet weg neemt dat een krant er toch naar kan streven.'¹¹ Hoewel werkelijke objectiviteit als een utopie wordt gezien, is het streven naar objectiviteit wel een groot goed geworden in de journalistiek.

In de journalistiek is sprake van een professionele journalistieke methode, waarmee een journalist de subjectiviteit zoveel mogelijk kan uitschakelen en niet slechts een speelbal is van maatschappelijke belangengroepen. Die 'werkdefinitie' van objectiviteit bestaat uit vijf onderdelen:¹²

- 1 de strikte scheiding tussen feiten en meningen, tussen nieuws en commentaar
- 2 de verificatie-eis: nieuws moet uitsluitend gebaseerd zijn op feiten
- 3 de attributie-eis: de informatie moet gebaseerd zijn op identificeerbare bronnen, in ieder geval meer dan één
- 4 de eis van onpartijdigheid: het streven naar evenwichtige weergave van relevante meningen, het toepassen van hoor en wederhoor
- 5 de afstandelijke, neutrale presentatie van het nieuws volgens de piramidemethode (het belangrijkste nieuws bovenaan), geen termen gebruiken die een waardeoordeel inhouden.

Sommige van de bovenstaande vijf criteria voor journalistieke onafhankelijkheid overlappen elkaar geheel of gedeeltelijk. Het laatste criterium sluit bijvoorbeeld naadloos aan op het eerste. Ook de verificatie- en de attributie-eis zitten erg dicht bij elkaar.

Het mag bovendien duidelijk zijn dat bovenstaande vijf criteria niet waterdicht zijn. Termen als 'objectiviteit' en 'feiten' worden geregeld door de mangel gehaald. Nog altijd is het moeilijk om feiten en meningen te scheiden als zwart en wit of peper en zout. De manier waarop nieuws

¹⁰ 'De context van het nieuws', Peter Vasterman en Onno Aerden, Wolters-Noordhoff, 1995.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

verkregen wordt staat dan ook voortdurend ter discussie. Zodoende publiceren journalisten tal van 'feiten' waarvan de betrouwbaarheid niet onomstotelijk is vastgesteld. Juist door de publicatie verkrijgen ze echter wel een status van feitelijkheid. Het staat immers 'zwart op wit'. Voor journalisten is het vaak onaandoenlijk zelf wetenschappelijk of strafrechterlijk onderzoek te doen. In de meeste gevallen zullen ze moeten vertrouwen op uitspraken van anderen over de werkelijkheid.¹³ Aangezien journalisten bij het achterhalen van feiten veelal afhankelijk zijn van derden, besteden ze veel aandacht aan de bronnen waar de informatie vandaan komt.

2.4 De omgang met bronnen

Journalisten zijn bij het verkrijgen van informatie in belangrijke mate afhankelijk van anderen. De beschikbaarheid van bronnen bepaalt de informatieverzameling. Toegang tot bronnen vertaalt zich in de kwaliteit en kwantiteit van het nieuws. Daarom proberen media met diverse officiële en onofficiële bronnen een goed contact te onderhouden. Het gaat hier om persoonlijke bronnen: personen die journalisten van informatie voorzien. Uiteraard leveren in veel gevallen ook schriftelijke documenten (geschreven bronnen) een schat aan informatie. Voor het bekijken van de onderlinge verstandhouding zijn echter alleen de zogeheten persoonlijke (of mondelinge) bronnen interessant.

Het risico dat in het contact met deze bronnen opduikt is vervorming, selectie en onjuistheden in de berichtgeving. Een kritische houding ten aanzien van de informatie van bronnen is moeilijk en soms zelfs onmogelijk. Het gevaar bestaat immers dat bij zo'n houding geen informatie meer wordt verstrekt of de bron overloopt naar een andere (minder kritische) verslaggever.¹⁴ De journalist wordt al snel gedwongen een goede relatie op te bouwen met zijn bronnen. Bij een onthullend verhaal over zijn bron loopt de journalist het gevaar zijn contact te verspelen. Stonden nieuwsverschaffer en verslaggever eerst op goede voet, in de toekomst hoeft de laatste niet meer op een primeur of informatie te rekenen. Zijn informatiefunctie komt daarmee in gevaar. Wanneer de journalist de gegeven informatie niet meer kritisch mag benaderen bestaat echter het gevaar dat de journalistieke functie als 'waakhond van de samenleving' niet meer serieus wordt genomen. Het risico van een al te goede vertrouwensrelatie met een bron, is dat de onafhankelijke en kritische positie van de journalist in gevaar wordt gebracht.

De selectiecriteria van journalisten, de methoden waarmee bronnen toegang proberen te krijgen tot de media en de nauwe relaties tussen bronnen en journalisten zorgen voor een cumulatief patroon. Door de elkaar versterkende routines komen journalisten veelal bij dezelfde (soort) bronnen uit.¹⁵ Zodoende is het in de journalistieke praktijk niet ongebruikelijk dat een nieuwsverschaffer en een journalist een deal sluiten. Ze spreken dan bijvoorbeeld af dat de journalist bepaald nieuws nog

¹³ 'De context van het nieuws', Peter Vasterman en Onno Aerden, Wolters-Noordhoff, 1995.

¹⁴ 'Openbare mening en misdaad', Elly Rood-Pijpers, Gouda-Quint bv, 1989.

¹⁵ 'De context van het nieuws', Peter Vasterman en Onno Aerden, Wolters-Noordhoff, 1995.

niet zal publiceren, onder de voorwaarde dat hij als eerste op de hoogte gesteld wordt zodra het nieuws voor publicatie wordt vrijgegeven.¹⁶ Iedere journalist dient voor zichzelf een gedegen afweging te maken tussen een goede relatie met bronnen en het belang van primeurs enerzijds en journalistieke onafhankelijkheid anderzijds.

Een goede relatie met bronnen is in het ene journalistieke veld belangrijker dan in het andere. De misdaadverslaggeving roept vraagtekens op omdat journalisten met criminele bronnen te maken hebben. Dat werpt een pikant licht op de vraag hoe verslaggever en bron met elkaar omgaan. Ook andere werkterreinen hebben echter te maken met journalistieke dilemma's, wanneer het gaat om bronnen. Daarbij valt bijvoorbeeld ook te denken aan parlementaire journalistiek en sportjournalistiek, waar gespecialiseerde verslaggevers zich dagelijks met dezelfde mensen onderhouden.

2.5 Meer bronnen aan het woord

In de journalistiek is over de gehele linie de teneur ontstaan dat er meer bronnen aan het woord moeten komen. De sportjournalistiek wordt nog wel eens de speeltuin van de hele journalistiek genoemd en hier mochten de bronnen inderdaad als eerste hun gang gaan. De sportverslaggevers kozen er als eerste voor niet langer blind te varen op hun eigen oordeel, maar ook trainers en spelers aan het woord te laten. Andere mediagenres volgden. Meer dan vroeger fungeert de journalistiek als doorgeefluik. Het belang van exclusieve, leuke of spannende 'quotes' is zo belangrijk geworden, dat journalisten veel afhankelijker zijn dan vroeger.

Wie de nieuwskolommen kritisch doorneemt ontdekt dat de media zeer veel feiten publiceren die anderen hebben vastgesteld. De journalistiek houdt zich nog maar in beperkte mate bezig met het zelf vaststellen van feiten. Van echte onderzoeksjournalistiek is bijna geen sprake meer. Ooggetuigenverslagen van de journalist maken plaats voor waarnemingen van bronnen. De voorkeur gaat uit naar het verzamelen, selecteren en presenteren van direct bruikbare, door anderen aangeleverde, feiten. 'Feiten' zijn in dit geval veelal uitspraken van mensen over de realiteit op grond van waarneming. Naast de nieuws- en informatiefunctie is ook de zogenaamde platformfunctie steeds belangrijker geworden. Dit houdt in dat allerlei mensen en groeperingen hun visies op de werkelijkheid mogen geven.¹⁷

Het blijft aan de journalist om de gekregen informatie kritisch te selecteren en niet klakkeloos allerlei uitspraken over te nemen.

¹⁶ 'Media-Ethiek', Huub Evers, Wolters-Noordhoff, 1994.

¹⁷ 'De context van het nieuws', Peter Vasterman en Onno Aerden, Wolters-Noordhoff, 1995.

Hoofdstuk 3 De misdaadjournalistiek

3.1 Inleiding

Al jaren is er een exponentiele groei van misdaad in de media te aanschouwen. Nieuw is echter dat steeds vaker in de media nieuws over de misdaadjournalistiek te vinden is, naast nieuws over de misdaad. Steeds vaker is een individuele journalist onderwerp van een nieuwsitem, of wordt de hele beroepsgroep besproken. Steeds meer misdaadverslaggevers worden bekende Nederlanders, helden of in ieder geval morele kruisridders in de bres voor de gewone burger. In dit hoofdstuk wil ik, voor ik ga kijken naar de relaties van de misdaadjournalist met diverse partijen, de misdaadjournalistiek onder de loep nemen.

3.2 Noodzakelijkheid van het werk

Eerst het waarom. Waarom moet de misdaad via de media getoond worden aan het publiek? Natuurlijk, er is veel belangstelling van het publiek, de media voldoet aan die behoefte en brengt met steeds grotere regelmaat (inter)nationaal misdaadnieuws. Maar waarom kennen wij blijkbaar die behoefte? Waarom willen we weten wat er gebeurt in de criminele wereld? En ook: mogen wij van een journalist vragen om de risico's te nemen die de misdaadjournalistiek met zich meebrengt? De noodzakelijkheid van het werk is terug te voeren op de functies die wij in deze democratische samenleving toekennen aan de journalistiek.

Er zijn diverse functies te noemen, waarvan door diverse autoriteiten vooral de informerende-, becommentariërende-, de onderzoeks- en de controlerende functie genoemd worden.

De media is bedoeld om ons te informeren: om ons te voorzien van nieuws. Dit nieuws kan ze aangereikt worden en men kan dat zo in de media afdrukken, maar men kan het ook aanvullen met commentaar of aanvullend eigen onderzoek. Naast het krijgen van nieuws (door bijvoorbeeld persberichten of persconferenties) kan een medium ook door geheel eigen onderzoek zaken aan het licht stellen. In het kort hebben we hiermee al drie van de vier functies besproken.

Maar vooral de controlerende functie van de misdaadjournalistiek lijkt steeds belangrijker te worden. In de 21ste eeuw is in de westerse wereld de opvatting algemeen geworden dat journalistiek onmisbaar is voor het functioneren van de maatschappij: deels voor het doorlopend kritisch volgen

van en vrij berichten over elke vorm van macht, of deze nu politiek, financieel of economisch, militair of fysiek is. Een treffend voorbeeld daarvan is het recente schandaal rond Ayaan Hirsi Ali, de politica die bleek gelogen te hebben om zo aan haar Nederlandse paspoort te komen, wat door de media aan de kaak werd gesteld. Dit leidde tot haar vertrek uit de Tweede Kamer.

3.3 De misdaadjournalistiek

De misdaadjournalistiek, wat is dat eigenlijk voor discipline? Volgens universitair docent Chrisje Brants is het niet eenvoudig te vangen in een definitie, de term is volgens haar diffuus. "Vroeger heette het gewoon rechtbankverslaggeving, maar nu is de tak van sport veel uitgebreider." Volgens Brants kun je twee groepen onderscheiden. Je hebt 'investigation journalism', morele kruisridders die misstanden aan de kaak staak stellen, die zich opwerpen als stem van het volk, of in ieder geval de partij kiezen van de slachtoffers. Daarnaast kun je de specialisten benoemen, zij die vooral thuis zijn in de georganiseerde misdaad, de witte-boorden-criminaliteit, fraudezaken, et cetera. Volgens Brants gelden in onze participerende democratie de media als forum voor het volk. Daarnaast functioneren deze verslaggevers als publieke waakhond, en niet alleen om sensationele redenen. De laatste tijd is er vaker sprake van het volgen (en bekritisieren) van de criminaliteitsbestrijding dan van het volgen van de criminaliteit zelf. Volgens Brants is dat op zich geen probleem, wel zijn er trends die ze minder positief bekijkt. "Mannen als Peter R. de Vries nemen steeds vaker de rol van de politie over. Ze gaan zich actief bemoeien met de opsporing, en dat zie ik met lede ogen aan. Het opsporen is alleen aan de politie, de media zou zich moeten beperken tot het onder druk zetten van het opsporingsapparaat. Door publieke druk zou een misdaadverslaggever moeten zorgen voor (her)opening van een zaak, men zou niet zelf de dossiers moeten kunnen inzien om vervolgens over te gaan op al dan niet dubieuze onderzoeken."

Misdaad is voor media aantrekkelijk om over te publiceren. Excessen en incidenten komen volop in de publiciteit. Daardoor neigt misdaadverslaggeving nogal eens naar fictie. Sommige critici nemen het de misdaadverslaggeving kwalijk dat er geen fundamentele vragen worden gesteld over het strafrechtstelsel. Criminologe dr. Elly Rood-Pijpers (Erasmus Universiteit Rotterdam) noemt enkele functies van de berichtgeving over misdaad. Voor het publiek zou het niet alleen een hoofdrol spelen bij het verkrijgen van informatie over straffen, maar ook dienen als ontspanning en amusement. Misdaadnieuws verkoopt en moet pakkend zijn, terwijl aan de andere kant de angst voor misdaadnieuws bij het publiek vermindert. Door het criminaliseren en etiketteren van mensen worden zondebokken gecreëerd op wie algemene angsten geprojecteerd kunnen worden.¹⁸

Volgens dr. Rood-Pijpers is een andere functie van misdaadberichtgeving het tegemoetkomen aan fundamentele rechtvaardigheidsgevoelens. De burger zou in de huid van een detective willen

¹⁸ 'Openbare mening en misdaad', Elly Rood-Pijpers, Gouda-Quint bv, 1989.

kruipen, aangezien zijn jachtinstinct geprikkeld wordt, maar ook komt het voor dat een lezer of kijker juist in de huid van de misdadiger wil kruipen. Na de overweldigende begrafenis van Cor van Hout schreef journalist Gawie Keyser onder de titel 'Schitterende schurken' een essay in De Groene Amsterdammer: "Na de seriemoordenaar is er nu een ander personage dat goed en kwaad in zich verenigt: de gangster. Deze volksheld in de stijl van schitterende schurken als Robin Hood en Zorro is een subversief element in de maatschappij. Tegelijkertijd vertegenwoordigt hij de dromen van het volk over een beter en opwindend leven," zo verwoordt Keyser treffend.¹⁹ Zo vreemd is deze tendens niet, dr. Rood-Pijpers beschrijft immers ook de behoefte aan spanning bij het publiek.

Andere richtlijnen die de criminologe aanhaalt zijn traditionalisme, waardoor nieuws in bestaande betekenissen worden ingepast; bronnen, al eerder aangehaald als belangrijke voorwaarde voor informatieverzameling; en de nieuwswaardigheid. Haar conclusie is niet mals: "Er wordt een werkelijkheid van misdaad gecreëerd die gereduceerd, geïndividualiseerd, gesimplificeerd, gestereotypeerd en fictief van inhoud is, aansluitend bij reeds bestaande concepten en beelden in de bevolking. Doch ook deze houden al een sterke vertekening van de werkelijkheid in. Een vertekening echter, die door de media wordt bevestigd en versterkt."²⁰

3.4 De beroepsgroep

De misdaadverslaggeving is hot. Het is een interessante wereld: bepaald geen wereld waarin een verslaggever van negen tot vijf achter zijn computer zit om daarna het werk achter zich te laten. Op zoek naar nieuwe verhalen, naar nieuwe feiten en naar antwoorden op belangrijke vragen in een onderzoek, beweegt hij zich zowel in formele kringen als in louche gezelschap. Zijn bronnen kunnen bestaan uit leden van het openbaar bestuur, uit leden van het opsporingsapparaat, uit de advocatuur, uit de justitiële wereld, ze kunnen bestaan uit accountants of notarissen, maar ook zeker uit de criminele wereld. Naast deze moeilijke tocht op zoek naar waarheden krijgt hij (ja, meestal is een misdaadverslaggever van het mannelijke geslacht) daarnaast te maken met hevige concurrentie: misdaadjournalisten die primeurtjes onder elkaars neus wegkapen.

3.4.1 Ontstaan van deze tak van de journalistiek

"Waar mensen zijn is nieuws. En waar nieuws is zijn heden ten dage kranten. Maar waar mensen zijn is ook misdaad. Is het dan een wonder, dat over de gehele wereld criminele berichten in de krant voorkomen?" Zo schreef K.W.P. Klaassen al in 1939 in zijn onderzoek naar 'Misdaad en pers'.²¹

¹⁹ De Groene Amsterdammer, 08-02-2003, Gawie Keyser, 'Schitterende schurken'.

²⁰ 'Openbare mening en misdaad', Elly Rood-Pijpers, Gouda-Quint bv, 1989.

²¹ 'Misdaad en pers', Dr. K. Klaassen, Dekker & Van de Vegt, 1939.

De rechtbankverslaggever en jurist schreef een proefschrift dat nog steeds boeiend en op bepaalde punten ook bijzonder actueel is. In het voorwoord beschrijft N. Muller de samenhang tussen misdaad en pers. Volgens hem steunt publiciteit de werking van het strafrecht. "De opbouwende functie van de pers ligt in publicatie, deels over de misdaad en anderdeels over de straf. Het overwicht van de publicatie omtrent de misdaad kan soms zoo ver gaan dat bij den krantenlezer meer belangstelling in de misdaad dan respect voor de straf overblijft," schrijft Muller.²²

Met de groei van de misdaad heeft ook de misdaadjournalistiek in Nederland zich sterk ontwikkeld. Het verslag van de moord op de Amsterdamse wallen is vervangen door verslaggeving over bikkelharde drugsbendes, vrouwenhandel en internationale witwasconstructies. Voor betrokkenen worden de belangen steeds groter: gaat het voor een politieman om het slagen van een omvangrijk opsporingsonderzoek, voor een crimineel staat langdurige vrijheidsberoving op het spel. Voor ca. 1980 stond misdaadjournalistiek in status nog zo ongeveer gelijk aan de roddeljournalistiek. Misdaadjournalistiek, dat was iets voor het volk, voorbehouden aan De Telegraaf.

In Nederland werd eind jaren tachtig duidelijk dat ook Nederland te maken kreeg met steeds meer georganiseerde criminaliteit. In 1987 stelde justitie de 'werkgroep Gonsalves' in, gericht op 'zware, georganiseerde misdaad'. De Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) die werd verzocht een kwantitatieve analyse te maken, kwam tot de conclusie dat er zo'n 200 misdaadorganisaties waren. De uitkomsten 'lekten' al snel uit naar de media en werden in televisiejournaals uitgezonden.²³ Volgens hoogleraar strafrechtwetenschappen Petrus van Duyne van de Universiteit van Tilburg kon justitie de media goed gebruiken om aan te tonen hoe erg de problemen waren om zodoende meer geld en manschappen van de politiek tot haar beschikking te krijgen. Bepaalde nieuwsmedia haakten er gretig op in. Zowel Bart Middelburg van Het Parool als Robert van der Roer van *NRC Handelsblad* schreef over de dreiging. Van der Roer mocht zelfs dossiers van de justitiële werkgroep inzien. Middelburg richtte zich vooral op Klaas Bruinsma. De politie hoopte volgens Van Duyne met de publiciteit niet alleen op meer geld en eenheden maar ook op geruchtmakende gebeurtenissen waardoor de openbare mening en de politiek op ruimere opsporingsbevoegdheden zou aandringen.²⁴ De zogenaamde lokroep van politie in de richting van media en (dankzij dat doorgeefluik) richting de politiek en het beleid, bleek succesvol. De aandacht groeide begin jaren negentig en nam in 1993 volgens de hoogleraar 'buitenproportionele afmetingen' aan. De IRT-affaire speelde zich begin 1994 vooral in de media af. Sinds de jaren negentig is de rol van de misdaadverslaggeving alleen maar toegenomen.²⁵

²² 'Misdad en pers', Dr. K. Klaasen, Dekker & Van de Vegt, 1939.

²³ 'Wisselwerking met de media rondom de georganiseerde misdaad', Petrus van Duyne, Gouda-Quint bv, 2001.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

Piet Hagen van het NRC Handelsdagblad schreef in column: "De misdaad wordt nu serieus genomen. Had misdaadverslaggeving voor 1980 nog iets van ongepaste sensatiezucht, nu is criminaliteit een volwaardig onderwerp, gemiddeld goed voor minstens een pagina per dag. Waar ligt de ondergrens van wat een krant minimaal moet melden en waar ligt de bovengrens van wat een lezer per dag kan verwerken aan diefstal, inbraak, mishandeling, verkrachting, geweldpleging, moord en terreurdreiging? Duidelijk is dat de Telegraaflezer meer te verstouwen krijgt dan de lezers van NRC Handelsblad. Maar ook een regionale krant als *Het Parool* doet tegenwoordig veel misdaad in zijn kolommen."²⁶

Misdaadverslaggever Peter R. de Vries: "Toen ik mijn eerste stappen in de journalistiek zette, had ik niet de pretentie om misdaadverslaggever te worden. De term bestond niet eens in die tijd. Ik wilde gewoon journalist worden en dat er dan gaandeweg een specialisatie in een bepaald genre van je werd verwacht, had ik nauwelijks door."²⁷

Peter R. de Vries in een interview met de Volkskrant: "Er worden in ons land verkiezingen gewonnen op de thema's misdaadbestrijding en veiligheid op straat. De partijprogramma's staan er bol van. Dan is het niet zo gek dat ook de media er veel aandacht aan besteden. Al moet ik toegeven dat het ook andersom werkt; er is in de loop der jaren een nogal vertekend beeld ontstaan over de misdaad in Nederland. Wellicht deels door de media ontstaan, maar vervolgens opgeklept door een aantal betrokken partijen en bevestigd door de politiek. De politie is er op uit om de werkdruk zo zwaar mogelijk voor te stellen, in de strijd om geld, middelen en manschappen. Die komt ook altijd met beelden van wijdvertakte, grensoverschrijdende bendes waar ze achteraan zitten en waar geld voor nodig is. In werkelijkheid zitten ze dan bij wijze van spreken achter een bende zakkenrollers aan. Politici durven vervolgens niet te nuanceren als ze om commentaar worden gevraagd. Want voor je het weet word je beschuldigd van geitenwollensokkengedrag. En daarmee is de cirkel weer rond."²⁸

Toen Peter R. de Vries begon in de misdaadverslaggeverij, stond die dus ongeveer gelijk aan de roddeljournalistiek. Nu geeft hij wel eens lezingen op universiteiten. Uitpuilende zalen. Terwijl er toch ook vaak interessante professoren en criminologen te gast zijn. "Blijkbaar weet ik het toegankelijk te brengen," aldus De Vries. Hij wordt met meer respect bejegend dan vroeger, merkt hij. Trots: "Tijdens zo'n discussie op de universiteit proef ik niets van vijandigheid en afweermechanismen bij de criminologen die er ook zijn. Integendeel, wat ik zeg wordt voortdurend met instemming begroet. Maar goed, als mensen met mij praten over misdaad, dan komen ze er natuurlijk pijsnel achter dat ik daar ongelooflijk veel van afweet."²⁹

²⁶ Piet Hagen, column in NRC Handelsblad, 18-02-2005, 'Waar is de rechtbankverslaggever?'

²⁷ Peter R. de Vries, column in Panorama, 05-09-2001, 'Tante Clara, mijn eerste moord'.

²⁸ Volkskrant Magazine, 27-11-1999, Casper Janssen, 'Ik doe dit niet voor de kijkcijfers'.

²⁹ Ibidem.

"Misdaadjournalistiek is een specialisme, dat je mijns inziens pas kunt beoefenen als je je eerst als 'algemeen' journalist hebt bekwaamd. Mede daarom is er ook geen echte opleiding, al wordt er op academies voor de journalistiek wel steeds meer onderricht in dit genre gegeven. De meeste misdaadjournalisten zijn er inderdaad gaandeweg 'ingerold'. Zo is het mij ook vergaan", aldus De Vries.³⁰ In vergelijking met het buitenland heeft Nederland betrekkelijk weinig misdaadverslaggeving, Ook is er opvallend weinig 'non-fictie misdaadliteratuur'. Naast enkele coryfeeën zijn er in dit land nauwelijks journalisten die zich in hun verslaggeving in boekvorm richten op de trends en de ontwikkelingen in nationale en internationale misdaadsfeer. Er wordt door de media in Nederland wel steeds meer aandacht aan misdaad en strafrecht besteed. In die zin is het aantal journalisten dat zich er mee bezighoudt behoorlijk toegenomen.

3.4.2 Beroepsgroep anno 2006

Er zijn een stuk of tien misdaadjournalisten actief in het aparte wereldje van de misdaadjournalistiek. Deze wereld wordt zo'n beetje gedomineerd door tv-maker en auteur Peter R. de Vries, misdaadverslaggever Bart Middelburg van Het Parool, auteur en in veel tv-programma's optredend crimereporter Bas van Hout, en John van den Heuvel van De Telegraaf. Ook eindredactrice van Vrij Nederland Marian Husken, auteur van diverse True Crime-boeken, mag ondertussen wel aan dat rijtje worden toegevoegd. Dankzij de vele reportages in de media prijken (ex-)criminelen op het lijstje Bekende Nederlanders. Sommigen waren zelfs eventjes concurrenten: Steve Brown presenteerde het Veronica-programma Zware Jongens en voor dezelfde omroep mocht Heer Olivier het programma List & Bedrog gaan presenteren.

Peter R. de Vries kan gezien worden als pionier in de misdaadverslaggeving. Hij begon bij De Telegraaf in 1977, ging na tien jaar werken voor het weekblad Aktueel, en zette in 1991 zijn eerste stappen in de televisiewereld. Talloze moorden werden door hem opgelost, ettelijke maken stelde hij de overheid aan de kaak, er werden door hem criminele groeperingen ontmaskerd middels de verborgen camera en hij hielp onschuldige gedetineerden aan hun vrijheid. Daarnaast schreef hij enkele bestsellers en schrijft hij al jaren columns in media als Panorama en De Telegraaf. De Vries: "Ik denk zelf niet dat ik dit tot mijn 65-ste op tv blijf doen. Het is erg intensief. Maar ik geloof wel dat ik lang over misdaad zal blijven schrijven. Dat kan in de vorm van achtergrondverhalen, commentaren, maar bijvoorbeeld ook uitgewerkte dossiers in boekvorm. Eens een misdaadjournalist, altijd een misdaadjournalist!"³¹

John van den Heuvel werkte als rechercheur bij de CID in Amsterdam voordat hij in 1990 als misdaadverslaggever aan de slag ging bij De Telegraaf. Sindsdien werkte hij daar aan talloze

³⁰ Fok, www.fok.nl, 26-02-2002, Jim de Vos 'Eens een misdaadjournalist, altijd een misdaadjournalist'.

³¹ Ibidem.

nationale en internationale misdaadreportages. Hij is sinds enkele jaren verbonden als crimedeskundige aan diverse televisieprogramma's, en heeft sinds 2005 zijn eigen programma: 'Bureau Misdaad'. Volgens Van den Heuvel is ook dit programma geen kopie van dat van Peter R. de Vries. "Peter R. de Vries is top eredivisie, ik ben de debutant. Ik weet dat het in de tv-wereld een goed gebruik is succesformules te kopiëren, maar zo wil ik het niet. Bureau Misdaad is gedifferentieerder, magazineachtig zo je wilt. We zoomen in op de actualiteit maar brengen ook lange reportages. De Vries gaat meestal dieper in op één zaak."³²

Bas van Hout had gedurende korte tijd zijn eigen misdaadprogramma bij Veronica, genaamd 'CrimeCafé'. De media smaalden met koppen als 'Bas van Hout speelt Peter R. de Vries'. Van Hout: "Onterecht, mijn programma was geen kopie van dat van mijn collega De Vries. De ruggengraat van mijn programma CrimeCafé was de gewone burger. Het hele spectrum van de misdaad, van kruimeldiefstal tot zware criminaliteit, kwam aan bod: we legden ons niet vast op een aspect."³³ Hij is regelmatig te zien als crimedeskundige in diverse televisieprogramma's en maakte naast CrimeCafé verschillende andere tv-programma's waarin hij berichtte over onder meer extreemrechts en voetbalvandalen. Bekender is Bas van Hout van zijn geruchtmakende boeken over de onderwereld, zoals 'De jacht op de erven Bruinsma' en 'Steve Brown, beroep: supercrimineel'.

Bart Middelburg, begonnen als sportverslaggever, werkt al sinds jaar en dag voor Het Parool. Hij schreef onder meer boeken over Klaas Bruinsma, Thea Moear, de IRT-affaire en over de rol van de Amerikaanse maffia in Nederland. Zijn boek over Bruinsma werd in 2004 zelfs verfilmd.³⁴ In 2002 zou hij hebben verklaard de misdaadverslaggeving de rug toe te keren, maar nog steeds schrijft hij voor Het Parool talloze misdaadartikelen. Middelburg is niet bepaald populair bij andere misdaadverslaggevers. In de afgelopen jaren slaagde Middelburg erin medewerkers van uiteenlopende bladen als Vrij Nederland, Intermediair, NRC Handelsblad en Nieuwe Revu van zich te vervreemden. Ook Peter R. de Vries (pr De Vries volgens Middelburg) behoort niet tot zijn huisvrienden. Onderzoeksjournalist Bert Voskuil verwoordt het aldus: "hij lijkt het onderwerp georganiseerde misdaad te willen monopoliseren. Wie zich op zijn terrein begeeft loopt het risico op conflicten."³⁵

Marian Husken is journaliste bij Vrij Nederland en is een van de meest vooraanstaande auteurs op het gebied van de politie, terrorisme, strafrecht en Nederlandse criminelen, zoals Klaas Bruinsma en Sam Klepper. Zij schreef onder meer boeken over informanten van Justitie, over de smokkel van XTC en over topcrimineel Charles Z. In Vrij Nederland schrijft zij al jaren over politie,

³² Het Parool, 03-11-2005, Monique Brandt, 'Bizarre start Bureau Misdaad'.

³³ De Gooi en Eemlander, 04-03-2003, Jaques Geluk, 'Misdaad en nieuws in plaats van seks'.

³⁴ 'De Dominee', 2004, regie in handen van Gerrard Verhage.

³⁵ Mr. (vakblad voor Juristen), 01-10-2000, Annemarie van Groezen, 'Bart Middelburg, het omstreden fenomeen'.

justitie en misdaad. Men roemt Marian Husken immer om haar informatieve en kritisch opiniërende artikelen.

Bijna alle misdaadjournalisten zijn begonnen (of nog steeds actief) in de geschreven media. Zo ook Peter R. de Vries: "Ik vind dat je pas echt een goede televisieverslaggever bent, als je eerst het métier hebt uitgeoefend in de geschreven media. Mensen uit de schrijvende journalistiek, dat vind ik eigenlijk de beste journalisten. Ik vind dat er in de schrijvende journalistiek vaak meer eerbied voor de feiten is. Het wie, wat, waar, wanneer, hoe en waarom is vaak veel beter opgebouwd in een krant dan op televisie."³⁶

Niet elk medium heeft zijn eigen, vaste misdaadredacteur. Vaak leveren verschillende redacteurs bijdragen aan de misdaadverslaggeving vanuit verschillende invalshoeken: terrorisme, fraudezaken, zedendelicten, jeugdrecht, politiek, onderzoeksjournalistiek, enzovoorts. Wie met een zaak begint, volgt in een later stadium ook vaak het proces. Het voordeel van deze aanpak is dat meer redacteurs ervaring opdoen met verslaggeving over criminaliteit. Het nadeel is dat op sommige terreinen minder expertise wordt opgebouwd. Hoewel De Telegraaf vaak doorslaat naar sensatie, moet men die krant nageven dat het team van geroutineerde misdaadverslaggevers en een vaste rechtbankverslaggever vaak nieuws brengt dat andere media niet hebben.

Inmiddels zijn de media niet meer alleen beschouwers van de strijd tussen criminelen en justitie, af en toe lijken ze ook deelnemers te zijn geworden. Zowel criminelen als justitie proberen de media (en dan het liefst de invloedrijke verslaggevers) voor hun publiciteitskarretje te spannen, zo blijkt alleen al uit onderstaande recente artikelen uit dagbladen.

- *'Tapverslagen tussen twee journalisten zwerven rond in criminele wereld'*

Tapverslagen tussen de misdaadjournalisten Bas van Hout en John van den Heuvel zwerven rond in Amsterdam. De twee wisselden informatie uit per SMS. De inhoud hiervan zwerft nu op straat. Journalisten worden blijkbaar afgeluisterd. Opmerkelijk is het feit dat de afgeluisterde informatie wederom naar buiten is gelekt.³⁷

- *'Journalist verdacht bezit vertrouwelijke informatie'*

Politie en justitie verdenken misdaadverslaggever Bas van Hout van het helen van vertrouwelijke informatie van de politie. Van Hout vertelde vrijdag dat de Rijksrecherche hem daar woensdag 25 januari over heeft ondervraagd. Van Hout benadrukt dat hij de informatie van een onbekende in zijn handen kreeg gedrukt, vermoedelijk van iemand uit het criminele milieu. Het ging onder meer om vertrouwelijke politiestukken over onderzoeken naar criminelen uit de Amsterdamse onderwereld. De journalist kwam zelf ook in de documenten voor, zegt hij.³⁸

³⁶ Broadcast Magazine, 10-01-2004, Jeroen te Nuijl, 'Het is een combinatie van ontroering, woede en verbazing'.

³⁷ Erik de Vlieger, column op www.nieuws.nl, 01-02-2006, 'Mien waar is mijn feestneus (3)'.

³⁸ ANP, 03-02-2006, 'Journalist verdacht bezit vertrouwelijke info'.

- *'Justitie vervolgt Peter R. de Vries niet'*

Het Openbaar Ministerie heeft besloten misdaadverslaggever Peter R. de Vries niet te vervolgen vanwege de AIVD-diskettes die hij in handen kreeg. De veiligheidsdienst AIVD deed aangifte, maar justitie seponereert de zaak omdat Peter R. de Vries de diskettes heeft ingeleverd en alle informatie die hij van de diskettes had gehaald heeft vernietigd. Op de diskettes stond informatie van de AIVD over een onderzoek naar het seksleven van Pim Fortuyn.³⁹

- *'Misdadjournalist John van den Heuvel spreekt bij uitvaart geliquideerde Mieremet'*

Na Peter R. de Vries, die sprak op de begrafenis van Heineken-ontvoerder Cor van Hout, blijkt ook John van den Heuvel, presentator van Bureau Misdaad en misdadjournalist van De Telegraaf, een rede gehouden te hebben tijdens de begrafenis van de recent vermoorde topcrimineel John Mieremet. Het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD) is verbaasd over Van den Heuvels optreden. De misdaadverslaggever is sinds kort op televisie te zien met zijn programma Bureau Misdaad. Hierin worden ook opsporingsberichten van politie en justitie getoond. De top van het OM heeft de kwestie inmiddels besproken met de politie. Van den Heuvel zelf benadrukt dat journalistiek en opsporingsberichten in zijn programma duidelijk van elkaar zijn gescheiden, doordat ze in aparte blokken zijn ondergebracht. Zo wordt belangenverstrengeling volgens hem voorkomen. Hij zegt een puur zakelijke relatie met Mieremet te hebben gehad.⁴⁰

Het is voor een krant of televisierubriek verleidelijk om mee te doen in het krachtenveld tussen criminelen en 'crimefighters': je maakt vervolgens zelf nieuws. Primeurs zijn altijd aantrekkelijk binnen het sterk concurrerende mediabestel.

³⁹ Elsevier, 01-02-2006, 'Justitie vervolgt Peter R. de Vries niet'.

⁴⁰ De Volkskrant, 17-11-2005, 'Misdadjournalist spreekt op begrafenis Mieremet'.

3.4.3 Onderlinge verhoudingen

Zoals in elke beroepsgroep heeft een misdaadverslaggever te maken met anderen die dezelfde tak van sport beoefenen. In sommige gevallen is er sprake van goede collegialiteit of gezonde concurrentie, maar opmerkelijk vaak is er in deze branche ook sprake van een harde strijd.

Hoe komt het toch dat in geen enkele tak van de journalistiek zo vaak met modder naar elkaar wordt gegooid als in de misdaadjournalistiek? Misdaadverslaggever Bas van Hout gaf in 2000 in de Nieuwe Revu antwoord op deze vraag: "het draait om territoriumangst. Iedereen is bang dat de ander een primeur wegkaapt. Die angst is enorm groot in de misdaadjournalistiek. Dat journalisten elkaar geen primeur gunnen, is gezonde concurrentie. Maar zo hard als het er in de misdaadjournalistiek aan te gaan, zal het nergens zijn. Een voorbeeld: Bart Middelburg heeft een tijdje geleden een crimineel opgezet tegen een bepaalde journalist om te voorkomen dat hij diens bron zou worden."⁴¹ Bas van Hout zaagt niet zonder reden aan de stoelpoten van Middelburg: geen enkele andere journalist kreeg zo vaak kritiek te verduren van de Parool-sterverslaggever. En zo is het al jaren een spel waarbij over en weer gegooid wordt met emmers modder. Van Hout heeft ook een heldere theorie over waarom sommige misdaadjournalisten zo gedreven zijn en anderen niet: "ze zijn allemaal geïntrigeerd door de criminaliteit, dat kan niet anders, maar sommigen willen op een veilige afstand blijven. Dat botst. Je kunt ook geen reisverslaggeving bedrijven door alleen naar Discovery op tv te kijken. Je moet de straat op, naar de bron. Er is een aantal misdaadjournalisten die die optie vervloekt. Die zijn lui, bang of wat ik noem over-ethisch."⁴²

Bas van Hout zelf kun je persoonlijk niet betrappen op het weinig contact hebben met de bron. Hij won het vertrouwen van talloze 'captains of crime' van de 'eredivisie misdaad' voor zijn boek 'De jacht op de erven Bruinsma'. Van jongs af aan heeft hij contact gehad met de onderwereld: hij is opgegroeid op de Amsterdamse Wallen en grootgebracht door niemand minder dan 'Zwarte Joop' de Vries, destijds de officieuze baas van die buurt, de koning van de Wallen, de porno- en gokbaas van de jaren '70. De crimineel met zijn pleegkind de misdaadjournalist. Het kan allemaal.

3.4.4 Schimmig werkveld

Bij misdaadjournalistiek spelen ook meer specifieke problemen. Voornamelijk bij de werving van nieuws en zodoende in de relatie met bronnen. 'Praat je wel of niet met criminelen?' en 'Maak je voor een programma of artikel wel of niet gebruik van gestolen materiaal?'. De tegenstanders (met name journalisten van De Volkskrant) spraken van 'inktkoelies van de misdaad' die zich voor het

⁴¹ Nieuwe Revu, 21-05-2000, Ahmet Olgun, 'Moorden helpen oplossen is mijn zaak niet'.

⁴² Ibidem.

karretje van onderwereldfiguren lieten spannen.⁴³ Voorstanders van criminele contacten meenden dat je met iedere partij kon (en moest) praten als het erom ging de overheid te controleren. Dus niet alleen met politie, justitie en advocatuur, maar ook met mensen die van een misdaad worden verdacht.⁴⁴

Feitelijk kunnen misdaadverslaggevers kiezen uit drie mogelijkheden:

1. Niet spreken met criminele bronnen, afgaan op informatie vanuit politie en justitie.
2. De oren niet sluiten voor criminele bronnen, zij het met distantie, voornamelijk contact met advocatuur die criminelen verdedigt.
3. Een netwerk met criminelen opbouwen (en afspraken maken over de aard van publicaties.)

Over de betrouwbaarheid van criminele bronnen bestaan meningsverschillen. Zo hecht de populaire strafpleiter Max Moszkowicz weinig waarde aan de verklaringen van criminelen: "Ik vind nog altijd dat het inzetten van een kroongetuige geen voorbeeld is van een goede toepassing van het recht. Om te beginnen is de kroongetuige zelf meestal medeverdachte, dus vaak crimineel. Als crimineel zal hij er vaak belang bij hebben om de waarheid niet te spreken."⁴⁵ Peter R. de Vries hecht meer waarde aan de uitspraken van criminelen. "Neemt u maar van mij aan dat gedetineerden nogal huiverig zijn om te beweren dat een celgenoot onschuldig is, maar áls ze eenmaal zo'n oordeel geven, kun je daar dikwijls meer waarde aan toekennen dan aan een uitspraak van de rechtbank."⁴⁶

Meer over de relatie tussen pers en penoze in paragraaf 5.3.

3.4.5 Risico's van het vak

De vroegere Amerikaanse misdaadjournalist Nick Gage (Wall Street Journal, New York Times) schreef in de jaren zeventig dat een misdaadverslaggever volgens hem geen grotere risico's loopt dan andere collega's. "De vraag die elke misdaadjournalist het meest te horen krijgt is: ben je nou niet bang dat een van die criminelen waar je over schrijft je vandaag of morgen te grazen neemt? Natuurlijk, die kans is altijd aanwezig, en misschien kijkt een misdaadjournalist ook wel vaker over z'n schouder dan andere mensen, maar ik ken geen enkele misdaadjournalist die echt wakker ligt van mogelijke represailles uit het milieu." De meeste criminelen beseffen volgens hem dat als ze geweld gaan gebruiken tegen een journalist ze juist de aandacht van andere journalisten en dus meer publiciteit zullen oogsten. Dat willen ze nu juist vermijden."⁴⁷

⁴³ De Volkskrant, 05-10-1995, Marc van den Eerenbeemt, 'Inktkoelies van de misdaad'.

⁴⁴ 'Charles Z, Ex-autocoureur en drugsbaron', Marian Husken, Meulenhoff 2001.

⁴⁵ Vrij Nederland, 11-10-2003, Marian Husken en Xandra Schutte, 'Volkert had levenslang moeten krijgen'.

⁴⁶ 'Beroep: misdaadverslaggever', Peter R. de Vries, De Fontein, 1992.

⁴⁷ Onderwereld-PR, Bart Middelburg, Pandora, 2002.

Misdaadverslaggever Bas van Hout ondersteunt Nick Gage in dat laatste: "Lees de Victoria Guerin story, en dan weet je dat dat het begin van het einde is." Guerin was een Ierse journaliste die haar leven waagde op zoek naar de waarheid. Halverwege de jaren '90 was het zo goed als oorlog in Dublin, met een paar machtige drugsbaronnen die om de macht streden. Hun meest gevreesde vijand was niet de politie, maar de dappere Veronica Guerin die onderzoek deed en de drugshandel aan het licht bracht. Door haar enorme inspanningen, waarmee ze Ierland voorgoed veranderde, werd ze een nationale volksheldin. Maar ze moest het wel met de dood bekopen: ze werd in 1996 geliquideerd toen ze te gevaarlijk werd voor de georganiseerde criminaliteit. Sindsdien is de jacht op criminelen in Ierland vertienvoudigd en zijn de straffen een stuk hoger dan voorheen. Het liquideren van de journaliste was dus niet bepaald gunstig voor het klimaat van de beroepsgroep. Van Hout: "Dan weet je ook waarom alle Ierse criminelen zich als lemmingen in de Ierse zee stortten en naar het Europese vaste land vluchten. Kijk naar de Spaanse Inquisitie en verveelvoudig die jacht met een factor 10. Extrapoleer dat naar het Nederlandse boevengilde en dan heb je een blauwdruk. Geef het opsporingsapparaat een reden om te ontsteken in woede, zoals 9/11 dat was voor de terrorismebestrijding..."⁴⁸

Wie schrijft over misdaad, loopt dus risico's. Misdaadverslaggever Peter R. de Vries heeft herhaaldelijke bedreigingen aan zijn adres ontvangen met bijvoorbeeld de strekking 'Die De Vries moet een kogel door zijn kop, die moet gestrekt.'⁴⁹ Meestal betrof het bedreigingen na een uitzending, maar ook kwam het voor dat men met bedreigingen juist probeerde een uitzending te verhinderen. Hij schreef er over in zijn column in de Telegraaf: "Tot op de dag vandaag hebben mijn collega-misdaadverslaggevers en ik eigenlijk nooit iets over deze buitenissige 'secundaire arbeidsvoorwaarden' van ons vak naar buiten gebracht, uit een soort van ongeschreven beroepscode: val je kijker of lezer niet lastig met de besognes van je werk. Ik denk echter dat het tijd wordt om een keer hardop te zeggen dat de tijden veranderd zijn en het zo langzamerhand de gewoonste zaak van de wereld is om ook in ons land misdaadverslaggevers met de dood te bedreigen als zij dingen schrijven en zaken onderzoeken die anderen niet aanstaan. Tot nu toe is het gebleven bij dreigementen of was het loos alarm. Je hoeft echter geen helderziende te zijn om te voorspellen dat er ook een dag komt dat men een stap verder gaat. En wie durft er dan nog te zeggen en te schrijven wat gezegd en geschreven moet worden?"⁵⁰

Soortgelijke ervaringen heeft misdaadjournalist John van den Heuvel van De Telegraaf: "Ik heb ongeveer 5 waarschuwingen gekregen van de Criminele Inlichtingen Eenheid (CIE) over ophanden zijnd geweld vanuit de onderwereld. De bedreigingen waren deels bedoeld als intimidatie, namelijk om bepaalde publicaties over de Amsterdamse onderwereld tegen te houden. Een aantal keren is volgens de Amsterdamse politie sprake geweest van concrete plannen vanuit de onderwereld

⁴⁸ In een bijdrage op het weblog van verslaggever Hendrik Jan Kortterink, www.misdaadjournalist.nl, 14-02-2006.

⁴⁹ Peter R. de Vries, column in Panorama, 24-09-2003 'Die de Vries moet een kogel door zijn kop.

⁵⁰ Peter R. de Vries, column in De Telegraaf, 10-10-2004, '(Vogel)vrije pers!'

om geweld toe te passen in mijn richting.”⁵¹ Een misdaadverslaggever van een ander dagblad: “Soms krijg ik vanuit criminele hoek te horen dat ik me beter niet in een bepaald onderwerp kan verdiepen. Het gaat dan meestal om drugscriminaliteit en de dodelijke afrekeningen die daarmee verband houden.”⁵²

Er kan een link worden gelegd tussen de steeds gewelddadigere manier waarop men in bepaalde delen van het misdaadcircuit met elkaar omgaat en de steeds ernstigere bedreigingen in de richting van misdaadverslaggevers. Ook raakt een aantal misdaadverslaggevers naar eigen zeggen steeds beter op de hoogte van het misdaadmilieu, en hun publicaties leveren sneller schade op aan criminele organisaties. Volgens hen gaan deelnemers van criminele organisaties er daarom sneller toe over een ‘statement’ te maken in de vorm van geweld of een bedreiging. Het uitblijven van zo’n signaal zou zelfs als zwakte worden beschouwd.

Samen met criminoloog Frank Bovenkerk en de Universiteit Utrecht begon de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) in oktober 2004 aan een onderzoek onder Nederlandse verslaggevers. De onderzoekers willen weten hoe vaak het voorkomt dat journalisten vanuit de criminele wereld ernstig worden bedreigd. 483 journalisten deden mee aan het onderzoek. Deze enorme respons laat goed zien hoe het onderwerp leeft onder de beroepsgroep. Volgens De Vries: “het aantal bedreigingen en de serieuze aard ervan zijn de laatste jaren explosief toegenomen.”⁵³ Collega-misdaadverslaggever John van den Heuvel onderschrijft dit: “het verschijnsel neemt mijns inziens toe, maar dan spreek ik uitsluitend over mijn persoonlijke situatie. In de veertien jaar dat ik misdaadverslaggever ben, is er duidelijk sprake van een tendens om door middel van intimidatie, bedreiging en geweld actief en passief invloed uit te oefenen op (misdaad)verslaggeving.”⁵⁴

Ten slotte nog een keer Peter R. de Vries over dit onderwerp: “Er wordt mij als misdaadverslaggever gevraagd of ik – voor mijn eigen veiligheid – een wapen draag. Mijn antwoord is altijd bevestigend: ‘Natuurlijk... een pen.’ Het is een doordenkertje. Als journalist heb je meer aan een pen, zo redeneer ik, dan aan een revolver. Zolang je over misstanden, list en bedrog en nieuws kunt schrijven, heb je een alom gevreesd wapen. Dat betekent wel dat je met zo’n pen zeker zo voorzichtig moet omgaan als met een vuurwapen. Een onterechte beschuldiging, een stomme vergissing, een lasterlijke bewering of een ordinaire telfout kan ingrijpende, soms onherstelbare gevolgen en/of schade veroorzaken. Als reporter heb ik met mijn pen meer dan eens een streep gehaald door de miljoenenrekening van een crimineel, en heb ik oplichters van hun vrijheid beroofd door hen het gevang in te schrijven. De verantwoordelijkheid daarvan drukte soms best wel zwaar. Ik heb van de mogelijke gevolgen van een reportage wel eens wakker gelegen. Niet alleen uit vrees dat ik iets over

⁵¹ Frank Bovenkerk, ‘Bedreigingen in Nederland’, Uitgeverij Augustus, 2005.

⁵² Frank Bovenkerk, ‘Bedreigingen in Nederland’, Uitgeverij Augustus, 2005.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

het hoofd zou hebben gezien, maar ook omdat ik nu eenmaal wist dat een stuk krantenpapier soms harder aankomt dan een klap met een voorhamer. Of omdat je wist dat de betrokkene een aardige vrouw en kinderen had, die van zijn duistere praktijken niets afwisten.”⁵⁵

Een lange monoloog, die denk ik een goed beeld geeft van de manier waarop De Vries zijn vak benadert. Uiteraard verschilt de aanpak per misdaadjournalist. Feit is dat de misdaadjournalistiek, hoe schimmig het werkveld ook mag zijn, inmiddels een rol van betekenis speelt. Zowel als genre in de journalistiek als in het werkveld van criminelen en justitie. Zorgvuldigheid is dan ook noodzakelijk.

⁵⁵ 'Beroep: misdaadverslaggever', Peter R. de Vries, De Fontein, 1992.

4.1 Inleiding

In mei 2005 schreef misdaadverslaggever Peter R. de Vries in zijn column in De Telegraaf: "Afgelopen week kwam het rapport 'Politie en Media. Feiten, fictie en imagopolitiek' uit van de professoren Henri Beunders en Erwin Muller. Hun conclusie is dat de werkrelatie tussen pers en het openbaar ministerie is 'verziekt'. Dat is helemaal waar en ik ben bang dat het ongeneeslijk is..."⁵⁶ Korpschef Pier Eringa van Politie Flevoland nam de studie Politie en Media in ontvangst. Dit deed hij namens de Raad van Hoofdcommissarissen. De reactie van Eringa op de conclusie was: "die relatie is inderdaad verstoord, en dat is maar goed ook."⁵⁷

Wat is er toch aan de hand in de relatie tussen justitie/politie en de pers? Waar is de frictie ontstaan, en hoe kan deze onenigheid in de toekomst geminimaliseerd worden?

4.2 Justitie en Politie

Belangrijk is om goed onderscheid te maken tussen enerzijds politie en anderzijds justitie. Het zijn twee overheidsapparaten die op veel punten samenwerken, maar wel duidelijk twee verschillende apparaten. De gewone burger ziet beide echter als zijnde één. Het imago van de ene organisatie hangt af van de ander, en dat kan vervelend zijn. Laten we eens kijken wat de verhouding met de media is tot de 2 organisaties.

4.2.1 Verhouding door de jaren heen

De relatie tussen politie/justitie en media is de afgelopen veertig jaar drastisch gewijzigd. In de jaren '60 was er nog sprake van een vertrouwensrelatie waarin de media de opvattingen van de overheidsorganen doorgaven aan de bevolking. De emancipatie en professionalisering van de journalistiek leidden in de jaren zeventig tot meer kritische afstand, maar de overeenstemming over de onderlinge rolverdeling en het belang van een terughoudende berichtgeving over criminaliteit bleef intact. In de jaren tachtig werd criminaliteit voor het eerst een verkiezingsitem en ontstond er discussie over de bestrijding ervan. De media begonnen hun interesse te verleggen van de

⁵⁶ Peter R. de Vries, column in De Telegraaf, 29-05-2005, 'Relatie pers en justitie verziekt...'

⁵⁷ Nieuwsbank, www.nieuwsbank.nl, 10-05-2005, 'Korpschef Eringa neemt rapport Politie en Media in ontvangst'.

rechtbankverslaggeving naar de opsporingsfase en beconcurrerden zowel justitie/politie als elkaar met onthullingen, een ontwikkeling die in de jaren negentig doorzette. In de media werd het Openbaar Ministerie stevast neergezet als een blunderende organisatie die niet opgewassen is tegen haar taak. Het min of meer vanzelfsprekende vertrouwen in de overheid als beschermer van het algemeen belang maakte plaats voor achterdocht. Journalisten wierpen zich op als waakhonden en controleurs van de rechtstaat en speelden zelf steeds nadrukkelijker een rol in de opsporing en strafrechtpleging. Van voorzichtige berichtgeving is tegenwoordig geen sprake meer, ook omdat er met onthullingen kan worden 'gescoord', zowel persoonlijk als in de feller wordende concurrentiestrijd tussen media. Met de aandacht voor slachtofferschap speelt het duel tussen politie/justitie en media zich nu steeds meer af in een driehoeksverhouding met de burger als derde partij. De waarschijnlijke bestaansredenen voor de kloof tussen justitie/politie en samenleving is waarschijnlijk te vinden in het feit dat er voor het slachtoffer in de strafrechtelijke uitvoering niet of nauwelijks een rol is weggelegd. De media spelen hierop in met hun 'infotainment' en talkshows en bieden zo een podium aan de verontwaardiging van het publiek. Voor politie/justitie lijkt deze situatie helaas steeds problematischer te worden. Van een goede vertrouwensrelatie is al lang geen sprake meer en het vertrouwen in de overheid is van een schrikbarend laag niveau.

4.2.2 Tweezijdig belang

De Britse criminoloog Mawby constateerde dat de politie samen met de koninklijke familie en de showbizz behoort tot de meest intensief geobserveerde instituties in onze maatschappij. Politiewerk is over het algemeen toegankelijk en zichtbaar, reportages zijn daarom relatief goedkoop te maken, de politie is een voor de hand liggende informatieleverancier voor journalisten en uitzendingen rond politiewerk zijn populair bij het kijkerspubliek.

De media zijn voor het Openbaar Ministerie van betekenis als connectie met de burgers. Het OM is volgens hoogleraar drs. Van Kesteren van de universiteit van Tilburg om verschillende redenen gebaat bij de openbaarheid. "Overheidsmedewerkers kunnen hun primaire taak, de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, effectiever vervullen als de maatschappij kan zien wat ze doen. Via de media wordt zichtbaar gemaakt welke normen het OM handhaaft en wat de reactie is als iemand die normen schendt. De openbaarheid versterkt ook de controle op het functioneren van het OM. Die toetsing kan in individuele gevallen onplezierig zijn voor het OM, maar draagt wel bij aan de zeggingskracht van het manifesteren van de officieren van justitie."

Het OM heeft dus voordeel bij openbaarheid. De media zijn op hun beurt gebaat bij informatieverstrekking door het OM. Misdaadnieuws doet het nu eenmaal goed bij de lezers en kijkers. De belangen van het OM en de media lopen echter lang niet altijd synchroon. Het OM wil immers als overheidsorgaan zoveel mogelijk openbaarheid aan de dag leggen, maar moet daarbij wel rekening houden met de belangen van de opsporing en vervolging en met de belangen van bij het

strafproces betrokken individuen, in het bijzonder de verdachte en het slachtoffer. Deze beperkingen aan de informatieverstrekking vanuit het OM, maken dat de relatie OM-pers niet altijd gemakkelijk is.

Oud-voorzitter van het college procureurs-generaal De Wijkerslooth zei in een speech het volgende over de moeilijke relatie: "Ik omschrijf die relatie als een verstandshuwelijk. Gezien de wezenlijke verschillen in beider functie zal het tot een huwelijk uit liefde nooit kunnen komen. Zo erg is dat niet: huwelijken uit liefde willen nog wel eens ondergaan in de slijtageslag van de grauwe dagelijkse werkelijkheid. Soms blijken verstandshuwelijken beter bestand tegen die afslijting omdat zij met minder pretenties tot stand zijn gekomen."⁵⁸

De relatie tussen politie en media wordt gekenmerkt door een tweezijdig belang. De verhouding tussen politie en media is complex en niet eenduidig: dezelfde journalist lijkt de ene keer bondgenoot en de andere keer tegenstander.

- De media als bondgenoot

Politiemensen waarderen de media als opsporingsmiddel bij de zogenoemde 'opsporingsberichtgeving', waarbij de hulp van het publiek wordt inroepen bij het oplossen van ernstige strafbare feiten. We kennen allemaal de politieberichten ("De politie vraagt uw aandacht voor het volgende...") en het al bijna een kwart eeuw bestaande AVRO-programma 'Opsporing Verzocht', waarin opsporing en de media voor het eerst werden samengebracht. De laatste jaren zien we in toenemende mate misdaadnieuws als amusement en als opsporingsmiddel. Het programma 'Bureau Misdad' van John van den Heuvel vormt hiervan sinds november 2005 een goed voorbeeld: het openbaar ministerie heeft haar regelmatige bijdrage aan dit misdaadprogramma contractueel vastgelegd. Misdaadamusement als opsporingsmiddel is een logische ontwikkeling in onze individualistische en mobiele samenleving. De oproep per TV, internet of gedrukte media is de 21e-eeuwse variant van het klassieke buurtonderzoek: door zorgvuldig het medium te kiezen kan min of meer de juiste doelgroep naar regio, leeftijd of subcultuur worden aangeboord. Het is een effectief middel om getuigen te vinden. Opsporing Verzocht bijvoorbeeld heeft een oplossingspercentage van zo'n dertig procent. En er komen de laatste tijd steeds meer voorbeelden van opsporingsberichtgeving waar de overheid verantwoordelijk voor zijn. Zo kent het gratis dagblad Spits elke week een rubriek met een zaak waar om tips wordt gevraagd die moeten helpen bij het vinden van de dader(s), en heeft zelfs de jongerenzender TMF haar eigen dagelijkse opsporingsitems. De berichten die op tv te zien zijn kunnen ook op de site bekeken worden of via de mobiele telefoon. Deze ontwikkelingen zijn nog erg recent en er is dus nog niets te zeggen over de respons en het effect van de berichtgeving. Maar dat het goede initiatieven zijn moge duidelijk zijn.

⁵⁸ Speech van Mr. J.L. de Wijkerslooth, 21-10-1999, 'Het uiterste risico dat te verantwoorden is'.

Misdaadberichtgeving trekt altijd belangstelling, het is betrekkelijk goedkoop te maken en het kan visueel aantrekkelijk worden gebracht in de vorm van reconstructies, computersimulaties en dergelijke. Bovendien verschaffen de alomtegenwoordige bewakingscamera's steeds meer bruikbaar beeldmateriaal. De politie gaat onderkennen dat hun reputatie als bekwame speurders er niet onder lijdt wanneer ze regelmatig de hulp van het publiek inroepen bij moeilijk oplosbare zaken, ook al in de beginfase van het onderzoek. De opsporingsberichtgeving gaat dus een gouden toekomst tegemoet. Er zijn wel diverse magistraten die waken voor een te hoge amusementsfactor bij het brengen van misdaad in de media. In de strijd om een zo aantrekkelijk mogelijk programma te maken wordt soms over het hoofd gezien dat er in principe niets amusants te brengen is in de mediawereld. Ook deskundigen beginnen de alarmbel te luiden. Hoogleraar Van Kesteren: "Ik zie de scheidslijn tussen informatieverstrekking en amusement vervagen. Het is begrijpelijk dat een medium zijn lezer informatie op een boeiende wijze aanbiedt. Steeds vaker lijkt het echter meer te gaan om het interesseren dan om het informeren. Deze tendens in de richting van entertainment is het meest zichtbaar bij de commerciële televisie, maar beperkt zich daar niet toe. Als het aan mij ligt, wordt de informatieverstrekking over strafzaken nooit verleidelijk. De strafrechtspleging is geen entertainment."

- De media als opponent

Er zijn ook minder positieve zaken te melden over de verhouding tussen politie en media. Zo blijkt sommige publiciteit juist helemaal niet in lijn met wat de politie tracht te bereiken. Recent onderzoek onder 1500 respondenten in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken zou uitwijzen, dat van berichtgeving over falend politieoptreden bij een moordzaak een meetbare en langdurige negatieve invloed uitgaat op het algemene oordeel over de politie, en op het veiligheidsgevoel. Anders gezegd, het imago van de politie gaat er niet echt op vooruit sinds de media massaal berichtten over hoe het opsporingsapparaat stelselmatig tekort schiet. De onderzoekers zagen aanleiding voor een communicatiestrategie, gericht op positieve beïnvloeding van de berichtgeving over de politie. De misdaadverslaggeving oefent een zekere invloed uit op onveiligheidsgevoelens onder de bevolking. Deze berichtgeving van misdaadjournalisten is niet zelden eenzijdig, legt de nadruk op de meer spectaculaire aspecten van (gewelds)criminaliteit en belicht maar zelden het zorgvuldige opsporingswerk dat wordt verricht en de resultaten die daarmee worden bereikt. De druk op politie en justitie is sterk toegenomen dankzij alle mediabelangstelling voor misdaad. Het beeld van de sensatiebeluste pers wordt binnen politie en justitie breed gedeeld: journalisten hebben vooral oog voor slecht nieuws en geven daardoor een verdraaid beeld van de werkelijkheid. Sommige media zijn vooral geïnteresseerd in conflicten en schandalen: 'normaal', goed politiewerk is niet interessant genoeg. Steeds wordt gezocht naar tegenstellingen, bijvoorbeeld tussen de politie en het openbaar ministerie, en sommige journalisten zouden er niet afkerig van zijn om zelf het vuurtje aan te wakkeren. En het ergste verwijt: er zijn journalisten die zich lenen voor het witwassen van gestolen informatie en die zich op andere manieren voor het karretje van criminelen laten spannen. Politie en justitie, kortom, zijn niet altijd onverdeeld positief over de media.

Ik sprak een korpschef van politie Flevoland, die pleit voor meer onderling overleg en begrip. "We moeten als politie, OM en media vooral niet bij elkaar op schoot gaan zitten, barbecuen en golfen. Wat we wel moeten doen is de professionaliteit vergroten, met elkaars brillen naar de materie kijken en zo meer begrip krijgen voor de rol die politie, OM en media in deze complexe maatschappij spelen". Verder meldde hij dat hij meer wil investeren in openheid, als de media op hun beurt willen investeren in de kwaliteit van journalisten. "Bij de politie staat de deur open, maar dan wel alleen voor journalisten die hun werk serieus nemen."

4.3 Het imagoprobleem van justitie

4.3.1 Het imagoprobleem volgens Peter R. de Vries

In een interview dat Peter R. de Vries in oktober 2002 gaf over het imagoprobleem waar justitie duidelijk mee te kampen heeft, staan enkele interessante alinea's, die te waardevol zijn voor dit onderwerp om te ontbreken in deze scriptie.

In zijn eigen televisieprogramma ontpopte misdaadverslaggever Peter R. de Vries zich gaandeweg als medeopspoorder, of misschien meer als concurrent van justitie en politie. Over de reden van het imagoprobleem van justitie heeft De Vries een duidelijke mening: "Justitie gaat krampachtig om met de media en maakt geen gebruik van heel normale pr-instrumenten."⁵⁹

Het blad *Esquire* riep De Vries in 2002 uit tot de beste speurder van Nederland. Op de voorpagina prijkte een foto van onder andere De Vries met de tekst 'Misdad in Nederland, aan de politie hebben we niets'. "Vervelend, zo iets doet de politie geen recht", zegt De Vries. Toch lijkt 'de beste speurder van Nederland' mensen soms meer vertrouwen in te boezemen dan politie en justitie. Er bestaat blijkbaar een groot wantrouwen bij het publiek over wat justitie en politie doen en hoe ze het doen. Justitie heeft dus een enorm imagoprobleem. En als je een imagoprobleem hebt, moet daar aan gewerkt worden, of de mening van het volk nou terecht is of niet.⁶⁰

Dat de justitierichtlijn voor de omgang met de media leidt tot een enorme terughoudendheid in het verstrekken van informatie over verdachten kan De Vries enerzijds wel begrijpen. In het interview: "Soms overspeelt justitie haar hand. Het is natuurlijk heel vervelend als je later door de rechter wordt teruggefloten en blijkt dat je veel te hard hebt geroepen. Toch zou justitie best soms een tussenstand kunnen geven en gewoon heel feitelijk uitleggen: dit zijn we aan het doen. Maar er

⁵⁹ Justitiële verkenningen, 01-10-2002, M.P.C. Scheepmaker, 'Een gesprek met Peter R. de Vries'.

⁶⁰ Ibidem.

is geen bewustzijn op dat gebied. Er wordt niet strategisch nagedacht over de aanpak van een zaak.”⁶¹

De Vries komt soms verbijsterende staaltjes van ‘ivoren-torenmentaliteit’ tegen. Justitiemedewerkers op alle denkbare niveaus die niet in de realiteit, maar ver van het gewone volk leven. Laten we drie van de vele voorbeelden van deze mentaliteit uitlichten. Casussen die voor De Vries illustratief zijn voor de houding van politie en justitie jegens de media.

▪ In 2000 had Peter R. de Vries een gesprek met een hoofdofficier over de zaak Nicky Verstappen, nadat hij in een uitzending breed had uitgemeten dat justitie nergens aan wilde meewerken. Toen hij hem vroeg wat hem nou had belet even met hem te praten, zei hij dat hij tot dat moment nog nooit van het programma had gehoord. Die man is hoofdofficier, is met strafrecht bezig. Het programma van De Vries liep toen al vijf jaar, allerlei onderwerpen hadden groot de media gehaald. En hij kende zijn naam niet, had nooit iets van hem gezien. De Vries: “Dat betekent dat hij dus op een bepaalde manier buiten de maatschappij staat, geen tv kijkt, geen tijdschriften leest en buiten kantooruren niet met zijn vak bezig is.”

▪ In de moordzaak-Vaatstra ontpopte De Vries zich vooral als belangenbehartiger van de nabestaanden, met als hoogtepunt het kort geding dat hij samen met advocaat Bram Moszkowicz tegen justitie aanspande en verloor. De eis luidde dat justitie een DNA-bevolkingsonderzoek in Friesland zou houden waarbij maximaal zo’n twintigduizend mannen zou worden verzocht wangslim te laten afnemen. Onder verwijzing naar een succesvol grootschalig DNA-onderzoek in een soortgelijke zaak in Duitsland zette De Vries in zijn programma de voordelen op een rijtje. Zo’n onderzoek kan wettelijk, het is praktisch uitvoerbaar en de kans op succes is aanzienlijk, zo luidde de boodschap. En daar achteraan: ‘alleen justitie wil niet’. Ook hier weer talloze verontwaardigde reacties van kijkers. “Ik zie de principiële bezwaren van zo’n grootschalig onderzoek ook wel, maar in dit geval vond ik toch dat de inbreuk van zo’n wattenstaafje aan de binnenkant van je wang niet opwoog tegen de aanzienlijke kans dat de dader zou worden gepakt.” Aldus Peter R. de Vries.

▪ Ook de houding van justitie in de zaak-Bolhaar laat volgens De Vries zien dat men er niet bij stil staat hoe dingen overkomen op het publiek. Hij had die drievoudige moordzaak uit 1984 aangeslingerd, vlak voor de verjaring van het gruwelijke misdrijf. Er kwamen nieuwe feiten boven tafel en de politie kon weer aan de slag. Aan het eind van dat programma van zestig minuten wilde hij graag een telefoonnummer van de politie melden, waar mensen met hun tips terecht konden. Hij had er een schriftelijk verzoek voor ingediend, maar dat werd geweigerd omdat de zaak en het programma niet voldeden aan de richtlijnen van justitie. Men had een beloning uitgeloofd, men vroeg tips in die zaak maar men is nog te beroerd om een telefoonnummer te geven voor de tips van kijkers. Toen De Vries dat meldde in de uitzending kwam er een stroom van woedende reacties binnen. Dan vraag je zelf om een slecht imago. Bij de tweede uitzending werd het telefoonnummer wel vermeld, maar toen was het kwaad dus in wezen al geschied.

Op de vraag of hij zich met zijn opsporingsactiviteiten niet begeeft op een terrein dat in de eerste plaats de overheid toebehoort, zegt De Vries: “Natuurlijk is opsporing een taak van de staat, maar justitie en politie kunnen toch ook niet zonder tips van het publiek. Ze brengen toch regelmatig

⁶¹ Ibidem.

persberichten uit en gebruiken de media als het zo uitkomt. Als de media aandacht aan een zaak besteden, moet men daar juist op inspelen.”⁶² Toch kan de misdaadverslaggever zich wel iets voorstellen bij de angst in justitiekringen voor een situatie waarin de media definiëren wat het publiek belang is. Media die in toenemende mate onder invloed van commerciële belangen staan. “Dat is een terechte zorg. Ik zie ook wel dat de mediabelangstelling voor criminaliteit de afgelopen jaren enorm is toegenomen. Ik krijg overigens ook vaak erkenning van mensen uit justitiekringen. Men vindt het weliswaar niet zo geslaagd dat ik me overal mee bemoei, maar moet toegeven dat ik veel zaken oppak waar de politie niets mee doet en waarmee de burger nergens terecht kan. Ik denk dat het programma een soort instituutje is geworden, ergens tussen justitie en de mensen in.”⁶³

De presentator van het ‘instituutje’ laat hier en in talloze andere interviews zien dat hij door de jaren heen een ware kenner is geworden van de probleemsituatie. Niet alleen benoemt hij de problemen, hij geeft ook aan waar de nodige oplossingen liggen. Naar mijn mening oplossingen die in de praktijk misschien heel goed zouden kunnen uitpakken. Het is jammer dat hij een streep heeft gezet door zijn plannen om politiek Den Haag wat op te schudden.

4.3.2 Voorlichters

Transparantie en openheid; het zijn dé kernwoorden van de overheid anno 2006. Bij de Nederlandse politie heeft zich dit vertaald in een communicatieteam van maar liefst vierhonderd mensen, met als belangrijkste taak het accuraat informeren van de bevolking en de media. Journalisten en voorlichters hebben per definitie een lage dunk van elkaar, ook de relatie misdaadverslaggevers-politiewoordvoerders is een verhouding vol wantrouwen en disrespect. In talloze gesprekken die ik met insiders voerde probeerde ik het probleem aan de kaak te stellen en de meningen van diverse kampen te peilen. De heer Chamalaun, hoogleraar sociale wetenschappen op de Universiteit van Utrecht, begrijpt heel goed de essentie van voorlichters en communicatieadviseurs. “Het medialandschap is drastisch veranderd de laatste decennia. Er zijn vele nieuwe media bijgekomen en zodra er ergens ter wereld iets gebeurt, wordt dit onmiddellijk kenbaar gemaakt. De laatste tijd echter valt een zekere hijgerigheid te bespeuren bij media in binnen- en buitenland. In de strijd om kijk- en oplagecijfers schuwt men moddergooien niet. Het minste of geringste wordt zeer breed uitgemeten in de media. Reputaties worden met gemak afgebroken, zonder dat de journalistieke code correct nageleefd wordt. Deze hijgerigheid heeft een zeer negatief neveneffect. Een onderzoeker wordt opgejaagd om maar een mooie quote te geven. Vervolgens zegt zo iemand iets en dat wordt dan weer breed uitgemeten in de media. Ik begrijp heel goed dat voorlichters en communicatieadviseurs deze onderzoekers beschermen.”

⁶² Ibidem.

⁶³ Justitiële verkenningen, 01-10-2002, M.P.C. Scheepmaker, ‘Een gesprek met Peter R. de Vries’.

Een communicatiemedewerker van Politie Flevoland reageert als volgt: "Al die voorlichters, ik zie het probleem niet. Journalisten klagen veel over het feit dat ze nog maar zelden een rechercheur te spreken krijgen, maar de voorlichter staat altijd met de betreffende rechercheur in contact en de communicatieadviseur kent alle kaders waarin gecommuniceerd kan worden. Als het nodig is wordt een rechercheur rechtstreeks betrokken bij de communicatie. Omgekeerd werkt het ook zo, de rechercheur betreft de voorlichter of communicatieadviseur bij zijn werk als dat nodig is." Toch nemen journalisten blijkbaar geen genoegen met het contact tussen hen en voorlichters. Ze willen de rechercheurs zelf spreken. Dat blijkt eens te meer uit de talloze verontwaardigde reacties die ik uit de journalistiek ontving, op mijn licht provocerende vraag waarom ze geen genoegen namen met de voorlichters van de politie. Hendrik Jan Kortterink bijvoorbeeld, freelance misdaadverslaggever, die schrijft weinig aan politie en justitie te hebben: "Officiële woordvoerders vertellen zelden iets interessants. Ze zijn alleen belangrijk voor (en geïnteresseerd in) tv-programma's waar ze hun zegje kunnen doen, inhoudelijk heb je er meestal niets aan. Woordvoerders weten vaak weinig van de zaak waar het over gaat, maar dat is de strategie: zo hoeven ze niet te liegen. Een rechercheur die overigens wél met de pers praat, krijgt ontslag." Crimereporter en auteur Arno Ruitenbeek is dezelfde mening toegedaan: "De contacten lopen erg stroef. Dat heeft te maken met onwil en onbegrip. Zo weigert de politie Kennemerland al enige jaren zedenzaken aan te kaarten, 'vanwege de privacy van de betrokkenen'. Al die voorlichters, werkelijk de journalistieke dood in de pot." Luc van den Oever van het Algemeen Dagblad heeft betere tijden meegemaakt: "Begin jaren negentig kwam je dagelijks op het politiebureau en nam je de processen verbaal door met een agent. Als je nagaat dat er nu op elke journalist zeven voorlichters lopen, dan weet je het wel. Voorlichters met een mening zijn helemaal erg, die gaan voorbij aan hun primaire taak: ik stel een vraag, zij geven antwoord. Veel informatie verdwijnt ook bij de tussenkomst van een voorlichter. Ik noem het verschijnsel de Bermudadriehoek van verloren informatie."

4.3.3 Meelopende verslaggevers

Het is dus lastig voor journalisten om informatie te achterhalen over rechercheonderzoeken, justitie houdt de rijen gesloten. Praten met een rechercheur die betrokken is bij een onderzoek gebeurt sporadisch. De taak van voorlichters is om een zo positief mogelijk beeld neer te zetten van de politie, en negatieve publiciteit in de kiem te smoren. En dat moet veranderen, vindt ook Peter Klerks, van de politieacademie in Apeldoorn. De politie moet volgens hem zelf informatie geven aan verslaggevers. "Niks zeggen werkt averechts. Journalisten komen toch achter informatie. Onderzoek kan daardoor in gevaar komen. En het kan de politie schaden, omdat de media melden dat ze het niet goed doet." Klerks bepleit dat verslaggevers gaan meelopen tijdens rechercheonderzoek. "Dat levert mooie verhalen op en kan goed zijn voor de politie: die komt zo wat positiever in het nieuws." En de politie moet niet bang zijn voor kritische vragen, stelt Klerks. "Als na een langdurig onderzoek resultaten uitblijven, is het dan echt op de best mogelijke wijze aangepakt? Laat de vragen maar gesteld worden. En bereid goede antwoorden voor, want burgers hebben er recht op te weten of ze

de best mogelijke bescherming krijgen voor hun belastinggeld. Afscherming is soms nodig, maar het mag nooit dienen om onvermogen te maskeren." Medio mei 2006 liet voorzitter Harm Brouwer van het college van procureurs-generaal weten zich aan te sluiten bij de ideeën van Klerks. En ook de door mij aangeschreven (misdaad)verslaggevers juichen de vorm van 'embedded journalism' toe. De politiewoordvoerder in Flevoland maakt wel kanttekeningen: "Als het meelopen van verslaggevers maar nooit het werk van een rechercheur belemmert en het mag natuurlijk nooit het belang van het onderzoek schaden. Voor het overige is de politie gediend bij open en eerlijke communicatie over het politiewerk." Journalist Hendrik Jan Kortterink is wat gereserveerder dan het gros van zijn collega's: "Ach ja, dat willen we allemaal wel, dat meelopen. Maar het is niet echt interessant omdat je zoveel waarborgen moet geven over de privacy met betrekking tot het betreffende onderzoek, dat je er in feite niet over kunt schrijven." Het meelopen kan dus nuttig zijn mits de vrijheid van nieuwsgaring gewaarborgd blijft.

4.4 Overheid op hoger niveau

4.4.1 College van Procureurs-generaal

Dan nu de overheid op een iets hoger niveau. Nederland kent een college van procureurs-generaal die tezamen het bestuur vormen van het Openbaar Ministerie. De procureurs-generaal bepalen dus het landelijke opsporings- en vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie. De laatste drie voorzitters zijn niet bepaald bevriend met de media. Sinds juni 2005 zit Harm Brouwer op de voorzitterszetel. In zijn eerste speech liet hij al direct weten niet tevreden te zijn met de 'media exposure': "De gigantische positieve revolutie die op diverse terreinen gaande is, is onmiskenbaar in de cijfers terug te vinden. Helaas klinkt het niet echt door in de media."⁶⁴ Zijn voorganger, Joan de Wijckerslooth, gold als representant van de anti-media cultuur bij uitstek. De arrogante aristocraat, voorzitter van 1999 tot 2005, zag journalisten als 'rattig gespuis'. En daarvoor voerde Arthur Docters van Leeuwen (voorzitter van 1995-1998) jarenlang een heus privé-oorlogje tegen de persvrijheid. Kort na zijn aantreden zei hij in Trouw: "Media die onnauwkeurig en onvolledig berichten over zaken die justitie aangaan en tevens het principe van hoor- en wederhoor achterwege laten, kunnen voortaan rekenen op een kort geding."⁶⁵ Gedurende zijn bewind heeft hij het dreigement ettelijke malen uitgevoerd; hij verloor vrijwel elk geding. Diverse media omschreven de corpulente man als iemand met eigendunk, met minachting voor mensen, met zelfverheffing en megalomanie. In 2001 werd hem het 'Media Handboek' uitgereikt, een boek met als subtitel 'Alles over omgang met de pers.' Men heeft hem wellicht aangeraden het werk goed te bestuderen, gezien zijn kennelijke gebreken in de public relations.

⁶⁴ Speech van Mr. Harm Brouwer, 26-05-2005, 'Het OM is geen gewone organisatie'.

⁶⁵ Trouw, 18-01-1995, Jan Bezemer, 'Gesprek met Arthur Docters van Leeuwen'.

Het valt mij op hoe vaak Docters van Leeuwen sinds zijn aftreden in de media treedt met adviezen aan het Openbaar Ministerie. In 2005 bijvoorbeeld nog, toen hij in een interview adviezen gaf die zouden moeten leiden tot het dichten van de kloof tussen burger en politiek, door een uitgekende mediastrategie. En in 2004 kwam hij met een plan voor een efficiënter gebruik van de media bij de criminaliteitsbestrijding. Niet alleen irriteerde hij daarmee zijn opvolgers, die hij in het openbaar voor de voeten liep, nee, hij irriteerde ook talloze criticasters die zich afvroegen waarom hij de zaken niet aanpakte toen hij zelf op de hoge stoel zat. Docters van Leeuwen zet dus regelmatig bewindvoerders op haar nummer, maar vergeet zijn eigen aandeel in de krakkemikkigheid van de criminaliteitsbestrijding. En daarmee ontstaan er logischerwijs interne rellen waarbij ons justitiële opsporingsapparaat vechtend over straat rolt: men vangt geen boeven maar is bezig met eigen machtsspelletjes. En door loslippigheid en beschuldigingen in de media kan het publiek de media-activiteiten van de toplieden verbijsterend gadeslaan.

4.4.2 Media worden gebruikt door Justitie

Recent komt steeds meer aan de oppervlakte hoe de media bewust of onbewust worden gebruikt door de media. Ik sprak er over met misdaadverslaggever Bas van Hout, die het verschijnsel vaak signaleert maar zelf zegt er nooit in te trappen. Wat is er aan de hand?

Justitie wil er alles aan doen om bepaalde onderwereldfiguren achter slot en grendel te krijgen. Daaronder valt volgens hen ook het op straat gooien van details uit lopende strafzaken, het bewust lekken dus, naar de media. Vaak zijn de gegevens die zo onder de ogen van journalisten komen niet relevant voor de strafmaat en nog vaker zijn zaken ook onwaar. Justitie heeft veel baat bij publicatie. De laatste tijd bijvoorbeeld strooien ze met veel informatie over de zaak Holleeder en alles wat met die zaak te maken heeft, zoals de vele verklaringen van Willem Endstra. Bladen als Het Parool publiceren veel artikelen aan de hand van die van justitie afkomstige informatie. Zo creëren ze veel publieke verontwaardiging, men wil Holleeder het imago geven van een hele zware boef die eigenlijk de rest van zijn leven opgesloten moet worden. En die publieke onderbuikgevoelens rechtvaardigen dus ook de zware straf die Holleeder ongetwijfeld gaat krijgen. Justitie heeft niet genoeg bewijzen tegen Holleeder en dus moet er een zaak worden gefabriceerd. Men poogt Holleeder te criminaliseren. Overigens gaat justitie met deze tactiek vaak ook over lijken. Het in diskrediet brengen van betrokkenen als advocaten gebeurt steeds vaker, alleen maar om een bepaalde onderwereldfiguur van een smerig luchtje te voorzien. Moszkowicz lag eerder dit jaar ernstig onder vuur, maar daarover meer in hoofdstuk 5.

4.4.3 Nederlandse bevolking ziet wangedrag Justitie

Peter R. de Vries: "In de kringen van justitie wordt meer gelogen dan in de onderwereld. Valse processen-verbaal, achtergehouden informatie en rechercheurs die hun plicht verzaken, die zijn

mij een doorn in het oog.”⁶⁶ De misdaadverslaggever staat niet bepaald vrij van achterdocht tegenover justitie. Het programma van Peter R. de Vries, Misdaadverslaggever bestaat in zijn huidige vorm al sinds 1995. Al ettelijke malen stelde hij een misstand van justitie aan de kaak. Zie bijvoorbeeld onderstaande kaders.

De dienstauto's van het college van procureurs-generaal en van de hoogste bazen van het openbaar ministerie worden dusdanig foutgeparkeerd, dat voetgangers grote hinder ondervinden. Ook worden de Mercedessen van de hoogste gezagsdragers in strijd met alle regels op invalidenparkeerplaatsen neergezet of her en der op het trottoir neergekwakt. Terwijl bestuurders van andere fout geparkeerde auto's die in de buurt van het hoofdkantoor van het openbaar ministerie in Den Haag staan zonder pardon op de bon worden geslingerd, bekommeren parkeercontroleurs zich niet om de voertuigen van de procureurs-generaal. Het wangedrag van de notabelen is opmerkelijk, omdat het beleid van het college er juist opgericht is om verkeerscriminaliteit keihard aan te pakken. De verkeersovertredingen zijn de afgelopen weken vastgelegd met verborgen camera's van het televisieprogramma 'Peter R. de Vries, misdaadverslaggever', dat vanavond op SBS6 wordt uitgezonden.

“Het hof werd gevormd door drie heren op leeftijd, waarvan een van de raadsheren hardhorend was. Telkens als een van de getuigen zijn verhaal had gedaan, dat tot in de uithoeken van de zaal goed verstaanbaar was, bracht hij zijn hand naar zijn oorschelp en riep geïrriteerd: 'kunt u harder spreken, ik heb er niets van kunnen verstaan!'. Een andere raadsheer zat tijdens de behandeling telkens verveeld op een kladje te tekenen, waarbij hij zijn bankpasje creatief als liniaaltje gebruikte... Ik kon dat goed zien, omdat de perstribune in de rechtszaal op de eerste etage zit. Na de lunch, toen het pleidooi van de waarnemend-advocaat kwam, zag ik tot mijn ontsteltenis dat deze raadsheer regelmatig in slaap sukkelde. Als hij zijn glazige ogen dan weer eens open deed was het volstrekt duidelijk dat hele stukken van het betoog volstrekt aan hem voorbij waren gegaan. Ik heb geen medelijden met de weggebleven verdachte, maar ik dacht wel bij mezelf: dit is godgeklaagd, je lot zal maar in handen van zo'n trio liggen...”

Uit de casussen blijkt eens te meer blijkt hoe de media in deze eeuw de functie als waakhond vervullen. En dan heb ik het nog niet eens over de talloze gerechtelijke dwalingen die dankzij de media aan het licht kwamen en die nou niet bepaald bijdragen aan positievere imago-ontwikkelingen. Natuurlijk, waar gewerkt wordt worden fouten gemaakt, maar justitie maakt het met regelmaat wel erg bont. Men heeft grote verantwoordelijkheden maar wordt daar ook vorsteljk voor beloond. Hoe vaak hebben we de afgelopen 2 jaar wel niet van de media mogen vernemen dat justitie met regelmaat slordig informatie laat rondslingeren? Complete computers werden langs de straat gezet door overheidsmedewerkers, vol vertrouwelijke informatie. Diskettes werden in huurauto's achtergelaten, USB-sticks kwamen in verkeerde handen terecht. Steeds vaker keek justitie met het schaamrood op de kaken toe hoe ze te kakken werden gezet door de media. In peilingen zakte het vertrouwen van de burger in haar overheid elke keer weer: de vraag is waar de bodem ligt.

⁶⁶ De Groene Amsterdammer, 29-01-1997, Stella Braam, 'Profiel: Peter R. de Vries'.

5.1 Inleiding

Figuren uit de onderwereld worden beschouwd als belangrijke bronnen van een misdaadverslaggever. In het kader van hoor en wederhoor wordt door vrijwel alle ingewijden normaal gevonden dat de journalist in contact is met hen die het minder nauw nemen met de wetgeving. Hoe ziet die onderwereld er anno 2006 uit? En hoe ver gaan die contacten tussen de media en de penoze? En hoe zijn de verhoudingen tussen onderwereld en leden uit de bovenwereld en het opsporingsapparaat?

5.2 De onderwereld

Laten we eerst eens kijken hoe de onderwereld er tegenwoordig in ons land uit ziet.

5.2.1 Voorgeschiedenis

Kort na de 2e Wereldoorlog was er Nederland en België aan van alles gebrek. Aan het eind van de jaren veertig, begin jaren vijftig, werd het vooral lucratief om boter en vee naar België te smokkelen. Rond 1960 keerde het tij en werden massa's tabak en sigaretten via België naar Nederland gesmokkeld. In de jaren zeventig stelde de politie vast dat de illegale handel in soft drugs voornamelijk in handen was gekomen van degenen die na de oorlog illegaal veel geld hadden verdiend met de smokkel van boter en vee. Deze smokkelaars hadden in de jaren zestig al vlug gezien dat met de handel in soft drugs nog veel meer geld te verdienen was dan met de gangbare smokkelhandel, en hadden zich in hoog tempo met al hun ervaring, hun middelen en technieken, en hun relaties, op de hasjhandel gestort. Het waren markante typen.

Tot in de jaren zeventig vormden deze opmerkelijke figuren het natuurlijke leefmilieu op de Wallen. De bordelen waren in handen van eenlingen, de prostituees werden beschermd door kwartjespooiers, de cafés gerund door kleine zelfstandige uitbaters. Niemand had veel, ieders individuele status werd bepaald door zijn reputatie. Het optreden van de penoze tegenover de autoriteiten werd gekenmerkt door solidariteit. Verraden aan de politie was er niet bij. De Wallen werden door de politie trouwens enigszins op afstand bestuurd. Zij kon immers niet ingrijpen in alle conflicten tussen hoeren en klanten en zij voelden ook niet de behoefte om bij caféruzies in te grijpen als duidelijk was dat de vechtersbazen de volgende dag weer gezellig samen een biertje zouden

drinken. Onderlinge meningsverschillen werden uitgevochten met de blote vuist en de barkruk. Het gebruik van een mes werd afgestraft met het breken van de vingers van de hand die het mes had gehanteerd. Anno 2006 is het gebruik van vuurwapens normaal geworden. De bekende oude penozejongen Teun van der Vaart vertelt: "nu staat er ineens zo'n jongen voor je en die trekt dan zo'n ding. Daar houdt mijn macht op, ik heb nog nooit meegemaakt dat iemand zo'n kogel weer terug kon koppen."⁶⁷ De bekende rechercheur Appie Baantjer heeft het over de veramerikanisering van onze maatschappij: "Er is een proces van verontmenselijking aan de gang waar je koud van wordt. Men is veel harder geworden, cynischer. Overvallen met drie, vier mannen kan tegenwoordig, met het mes op de keel. Die dingen kwamen vroeger bijna niet voor. Vroeger waren er altijd vechtpartijen, het is tegenwoordig direct met messen en dan ligt er weer iemand op intensive care."⁶⁸ De orde kon vroeger worden gehandhaafd zonder moderne techniek. De grote ommekeer in de wereld van de Wallen is in de jaren zeventig gekomen met de opkomst van de drugs. Het evenwicht in de buurt werd toen danig verstoord, de respectvolle band tussen politie en penoze ging verloren. Alle oude penozejongens spreken met een zekere eerbied over de commissarissen van die tijd: hard doch eerlijk en rechtvaardig. Van die band is inderdaad nog maar weinig over, in onze huidige maatschappij.

De oudere leden van de Amsterdamse penoze zijn unaniem van oordeel dat zij behoren tot een betere mensensoort dan hun hedendaagse jonge collega's, omdat zij zich zogezegd hielden aan strikte standaarden van fatsoen. Pistolen Paultje, Zwarte Jopie, Haring Arie, Frits van de Wereld, Blonde Dolly, Schuine Pietje. Zomaar wat namen van criminelen die hoorden bij het Nederland van de wederopbouw. In de decennia na de oorlog kende het gebied rond de Wallen talloze criminelen die in weinig zijn te vergelijken met de hedendaagse zware jongens. De bijna mythische misdadigers waren zo slecht nog niet, ze waren de helden van de plaatselijke jeugd, sterren bijna. Maar helaas: zoals in de bovenwereld de buurtslager en de melkboer het in de afgelopen decennia steeds meer moesten afleggen tegen efficiëntere, grotere, hardere en beter georganiseerde concurrentie, zo gold dat ook in de onderwereld. De nieuwe lichtingen zagen duidelijk geen voldoening in een goede vechtpartij met de vijand. Het aaibare-boef imago behoorde vanaf eind jaren '70 definitief tot het verleden.

5.2.2 Onderwereld anno 2006

In de jaren '80 ontstonden er veel bendes in onze hoofdstad, waarvan enkele in het oog springen. Zo had je de bende rond de kidnappers van Heineken, met onder andere Holleeder en Cor van Hout. Een andere bende vergaarde miljoenen met listige overvallen op banken en geldtransporten. Onder andere John Mieremet en Sam Klepper maakten deel uit van deze bende. De grootste bende was echter die rond Klaas Bruinsma. Hij was de baas van een groot syndicaat, dat op zijn hoogtepunt, eind jaren '80, talloze miljoenen verdiende. Per week. De organisaties kende

⁶⁷ Panorama, 03-04-1986, Reinoud Sluiters, 'Oersterke jongens van De Wallen'.

⁶⁸ Brabants Nieuwsblad, 29-07-1983, Hans van Straten, 'Baantjer houdt op met politiewerk maar blijft schrijven'.

meerdere divisies, als ware het een legale onderneming. Bruinsma werd in 1991 geliquideerd. En na hem volgden talloze criminelen hem naar de andere wereld. Tot eind 2005 waren er al minstens 40 liquidaties in Amsterdam, waaronder vele beruchte namen die de maatschappij eigenlijk liever kwijt dan rijk was.

De berichten over het einde van doorgewinterde criminelen met grote namen, grote wapenfeiten en een lange carrière op het slechte pad zullen schaars worden. Slechts enkele grote namen van weleer zijn nog steeds druk in de weer met activiteiten die het daglicht niet kunnen verdragen.

Zo werd eind januari 2006 Heineken-ontvoerder Willem Holleeder opgepakt, volgens de media het brein achter criminele activiteiten van de Hells Angels en de afperser van verschillende vastgoedhandelaren. Daarnaast werd hij als de initiator genoemd van de liquidatiegolf eind 2005. Na zijn vrijlating voor de straf die hij zat voor de ontvoering van de biermagnaat, in 1992, werkte Holleeder zich snel op in de georganiseerde misdaad. Eerst nog aan de hand van zijn vriend en zwager Cor van Hout en toen dat duo gebrouilleerd raakte samen met Mieremet en Klepper. Was hij vroeger nog een volgzaam type, een superknecht, later in zijn carrière ontdeed hij zich van die ondergeschikte rol. Zo werd hij voor zijn 'vriend en zakenpartner' Willem Endstra beschermer en afperser in dezelfde gedaante, tot deze in 2004 voor zijn kantoor wordt doodgeschoten. Op het moment van schrijven zit Holleeder vast en is er nog weinig bekend over de duur van zijn detentie. Volgens criminologen is er geen sprake van één baas in de onderwereld, maar vele andere geluiden beweren dat als er iemand zich de nieuwe onderwereldkoning mag noemen, dan is dat Willem Holleeder.

Is zo'n belangrijke arrestatie nou een gevoelige slag voor de onderwereld? Ach, de georganiseerde criminaliteit zal altijd we blijven bestaan. Volgens het principe 'le roi est mort, vive le roi' staan er altijd nieuwe koningen op daar waar hun voorgangers het loodje legden. De generatie die de onschuld vermoordde in de Amsterdamse onderwereld is nu echter bijna op.

5.3 De relatie tussen de onderwereld en de media

Om hun journalistieke rol zo goed mogelijk te vervullen menen journalisten ook te moeten communiceren met onderwereldfiguren. Ze leren op die manier de pionnen in de onderwereld goed kennen en kunnen daar altijd nog hun voordeel mee doen. Daarnaast vinden ze het belangrijk dat ze ook de mening van hen vertegenwoordigen in de media, en niet alleen afgaan op dat wat justitie beweert. Zoals diverse journalisten beweren: niet zelden wordt er bij een overheidsinstantie meer gelogen dan in een louche café vol ongure types. Maar wat is het belang van misdaadondernemers bij die communicatie? Laten we daar eerst eens naar kijken.

5.3.1 Misdaad-pr

Ook voor criminelen is publiciteit een trefzeker wapen. Zij worden in berichten en verslagen weliswaar nog vaak geanonimiseerd, maar willen desondanks de berichtgeving controleren. De media vormen voor misdaadondernemers van hoog niveau, met vitale contacten in de bovenwereld, dan ook een groot bedrijfsrisico. Perspublicaties kunnen als donderslag bij heldere hemel komen, en de daaruit voortvloeiende exposure kan op termijn funest zijn voor de continuïteit van de onderneming. Niet zo verwonderlijk dat criminelen ook pr proberen te bedrijven, zowel op vrijwillige als onvrijwillige basis. Bij deze pr moet vanzelfsprekend niet worden gedacht in bovenwereldstermen als voorlichters, persconferenties of presentaties van jaarverslagen: deze pr wordt niet op het podium bedreven, maar in de coulissen.

Bij echte misdaad-pr is altijd sprake van damage control, die er in eerste instantie is gericht op gericht is uit de openbaarheid te blijven. Zoals Godfried Bomans al zei: 'Wij leven in zo een orgie van publiciteit, dat we alles wat niet in de openbaarheid komt ook als niet bestaand beschouwen.' Als een publicatie niet meer te vermijden is kan een misdaadondernemer de schade zoveel mogelijk te beperken. Misdaad-pr is per definitie een gevolg van een gebeurtenis: er is altijd wel een concrete reden voor, bijvoorbeeld dreigende of vervelende publicaties, hinderlijke strafrechtelijke onderzoeken, dan wel verwickelingen in criminele kringen. Volgens misdaadjournalist Bart Middelburg kan zogeheten onderwereld-pr worden afgedwongen door uiteenlopende vormen van manipulatie: inkapseling, bedreiging en het beprocederen van journalisten, en met lastercampagnes waarbij overheidsfunctionarissen en –diensten, concurrenten of journalisten worden gediscrediteerd. Het kan ook via vrijwillige samenwerking tot stand komen. In dat geval is er bij journalisten sprake van verregaande naïviteit in combinatie met een bepaalde scoringsdrift of (on)bewuste collaboratie.⁶⁹ Er komen inmiddels vele boeken op de markt met het relaas van een crimineel.

Middelburg kwam tot de volgende, naar mijn idee bevredigende definitie van het fenomeen: 'Van misdaad-pr kan worden gesproken als misdaadondernemers journalisten zodanig manipuleren dat sommige publicaties worden voorkomen of ontmoedigd, en andere publicaties juist worden bevorderd of geregisseerd. Bij het voorkomen en ontmoedigen van publicaties is het oogmerk zo min mogelijk ongewenste, voor de bedrijfsvoering schadelijke aandacht te trekken van het grote publiek, het opsporingsapparaat, zakelijke connecties in de legale economie, of concurrenten in de onderwereld; bij het bevorderen of regisseren van publicaties wordt getracht de schadelijke effecten van dergelijke ongewenste aandacht te neutraliseren'.⁷⁰

⁶⁹ Onderwereld-PR, Bart Middelburg, Pandora, 2002.

⁷⁰ Ibidem.

In zijn boek 'Onderwereld-PR' beschrijft Parool verslaggever Bart Middelburg aan de hand van concrete gevallen hoe onderwereld pr werkt. Hoe is volgens hem die misdaad-pr ontstaan? Zoals de Public Relations in de bovenwereld moeten we ook hier de oorsprong zien te vinden in de Verenigde Staten. Daar was al georganiseerde misdaad te vinden decennia voordat dat fenomeen zich in Europa liet aandienen. En de criminelen in die dagen hadden al vroeg door hoe belangrijk het is om bepaalde journalisten 'in de zak' te hebben. In Nederland kwam het verschijnsel weinig voor. Er zijn enkele historische anekdotes, waarvan ik er eentje wil publiceren om een indruk te geven van de geringe misdaad-pr uit het Stenen Tijdperk. Twee journalisten van De Telegraaf kwamen al voor de oorlog in een situatie die riekt naar misdaad-pr. Ze wilden publicaties wijden aan een internationale bedrieger die veel mensen had opgelicht. Na de tweede publicatie werden beide verslaggevers 's avonds laat gebeld door een vrouw met een 'streelende stem', die de twee verzocht voor een belangrijke kwestie naar een plaatselijke bar te komen. In deze bar werden ze opgewacht door twee opzichtig geklede, jonge vrouwen, die de heren volgoten met cocktails en ten slotte tot de kern van de zaak kwamen: "toen voelde ik een zachte vrouwenhand op m'n knie. Een fluisterende stem vroeg vertrouwelijk: vertelt u me eens, waarom maakt de krant zich zoo druk over onzen vriend?" Nadat 'den opzet van dit onderhoud' uiteindelijk tot hen was doorgedrongen, verlieten de verslaggevers het etablissement onmiddellijk.⁷¹

Er is een duidelijke reden voor het feit dat het fenomeen zo weinig is besproken in de Nederlandse misdaadliteratuur. Misdaad-pr wordt eigenlijk alleen maar aangewend als er grote, financiële belangen op het spel staan. In de VS was er al in de jaren '20 sprake van veel georganiseerde misdaad, maar hier in Nederland is dat verschijnsel van betrekkelijk recente datum. Hier vonden pas in de loop van de jaren '70 grotere, netwerkachtige samenwerkingsverbanden tussen criminelen, door de opkomst van de drugs. Een aantal van die samenwerkingsverbanden groeide in de jaren '80 en '90 uit tot hechte criminele organisaties.

In het begin van de jaren '80 begint de vaderlandse georganiseerde misdaad het middel media pas echt te ontdekken. De media ontdekte vrij massaal de georganiseerde misdaad, en andersom ontdekte de zware criminaliteit nu ook de media. Ze zagen in dat het heel voordelig kan zijn om lopende een strafzaak bijvoorbeeld strategische informatie naar de pers te lekken. Verder zagen ze in dat 'tegenstanders' bij politie, justitie, of in de onderwereld via de media kunnen worden zwartgemaakt, en dat er journalisten zijn die bij wijze van spreken staan te popelen om te worden ingeschakeld.

Cyrille Fijnaut, hoogleraar criminologie, signaleerde half jaren '90 al dat goede criminelen in staat zijn de media te manipuleren: "Voor iedere topcrimineel is het van groot belang dat hij in de

⁷¹ Voor de persen draaien - Journalisten klappen uit de school, Maurits Reckman en Jan Heijn, Elsevier, 1943.

publiciteit niet in zijn ware gedaante wordt geportretteerd.”⁷² Over het verschijnsel is desondanks weinig bekend. Er is eenmaal een serieuze poging gedaan om het fenomeen in kaart te brengen, in 1996 door de parlementaire enquêtecommissie Opsporingsmethoden, beter bekend als de commissie-Van Traa. “Veel verder dan die poging is het nooit gekomen, mede doordat de journalistiek al in een vroeg stadium moord en brand begon te schreeuwen. Journalisten veroordelen alles en iedereen, maar zodra het omgekeerde gebeurd is het huis te klein,” aldus een kritische internetcolumnist.

De commissie ontkende in 1996 dat er sprake is van mediamanipulatie. Met andere woorden: er is volgens de commissie geen enkele reden om aan te nemen dat in ons land de media wordt gemanipuleerd door de onderwereld. Er is volgens de enquêtecommissie niet gebleken van een directe afhankelijkheidsrelatie tussen journalisten en de criminele wereld. Wel is duidelijk dat personen binnen het criminele milieu mogelijkheden zoeken om hun perscontacten te hunnen voordele te gebruiken.⁷³ Hoogtepunt van de eindconclusie van het rapport is zonder twijfel de zin ‘van wederzijdse beïnvloeding is zonder twijfel sprake, maar van mediamanipulatie is niets gebleken’.⁷⁴ Taalkundig bijzonder: manipulatie is namelijk een synoniem voor beïnvloeding.

5.3.2 Diverse casussen

Er zijn talloze casussen te benoemen, alleen al van de afgelopen 15 jaar, die handelen over het verschijnsel misdaad-pr. Steeds kan bij die casussen afgevraagd worden: was hier sprake van wederzijdse onafhankelijkheid? Of misbruikte de crimineel de journalist? En was de journalist iets aan te rekenen in de diverse casussen?

In het begin van de jaren '80 misbruikte de Amsterdamse penozebaas 'Zwarte Joop' de Vries de media al op ernstige wijze: hij verzamelde een hele kring journalisten om zich heen en palmde ze vervolgens in. Waarschijnlijk is hij de eerste 'moderne' crimineel die op serieuze manier de media beïnvloedde. Op een zekere dag brandde het seks theater Casa Rossa van Zwarte Joop af, er vielen 13 doden. De Vries wilde de schuld in de schoenen van een medewerker schuiven. Hij moest wel, de tent was half eigendom van Amerikaanse maffia. Hij had een verhaal nodig. De seksbaas bracht deze lezing eerst bij De Telegraaf onder de aandacht, maar die rook onraad. Uiteindelijk brachten twee verslaggevers van Vrij Nederland, de latere tv-coryfeeën Frits Barend en Henk van Dorp, het 'ware verhaal'. Ze werden misbruikt door 'Zwarte Jopie'. Maar of ze iets aan te rekenen viel is een tweede. Ik denk niet dat ze op de hoogte waren van de bijbedoelingen van de bebaarde onderwereldkoning.

⁷² NRC Handelsblad, 17-02-1996, Marcel Haenen, 'Onderzoek naar de georganiseerde misdaad voor Van Traa'.

⁷³ Hoofdstuk 2.11 van het eindrapport Van Traa, 'Contra-strategieën', paragraaf 5: 'Media-beïnvloeding'.

⁷⁴ Hoofdstuk 10.3 van het eindrapport Van Traa, 'Aard, ernst en omvang', paragraaf K: 'Contra-strategieën'.

Een ongewone vriendschap ontstond tussen de journalist Peter R. de Vries en topcrimineel Cor van Hout. De Vries heeft zijn gevoelens voor de Amsterdammer nooit onder stoelen of banken geschoven, en hij schroomde er dan ook niet voor om na de liquidatie van Van Hout op diens begrafenis te spreken over "de meest bijzondere man die hij ooit had ontmoet". Half Nederland viel over die opmerking, en eigenlijk over dat hele optreden van De Vries bij die begrafenis. De handelswijze van de journalist was verbazingwekkend, zo luidde de algemene opinie. Men had het niet van de doorgaans onafhankelijke journalist verwacht. Maar was het wel zo on-ethisch? Naar mijn mening heeft de vriendschap tussen de mannen nooit het werk van De Vries beïnvloed. Hij bleef op dezelfde kritische wijze de onderwereld volgen, met als goed voorbeeld zijn ontmaskering van de schuilplaats van mede-Heineken-ontvoerder Frans Meijer in Paraguay. Cor van Hout vond het niet bepaald leuk dat zijn criminele vriend in Paraguay was opgespoord, maar ook zag hij in dat De Vries zijn werk als journalist had gedaan en daar had hij ook wel weer respect voor. Dat voorval liet wel duidelijk zien dat er niemand was beïnvloed door de vriendschap.

Klaas Bruinsma was eind jaren '80 op zoek naar een geschikte kandidaat in de mediawereld. Enkele journalisten werden ongeschikt geacht 'omdat ze zo moeilijk deden', maar uiteindelijk vonden ze een gegadigde in Nieuwe Revu-verslaggever Bert Voskuil. Voskuil werd wekenlang op sleeptouw genomen door Bruinsma, om hem goed te leren kennen. De verslaggever ontmoette talloze kennissen van de crimineel. Voskuil moest uiteindelijk publiceren wat Bruinsma voor ogen had, hij mocht niets publiceren voor inzage en goedkeuring van de hoofdpersoon in zijn artikelen. Hij werd vervolgens in zijn allereerste interview geportretteerd als iemand die ooit wel eens wat met hasj had gedaan, maar die zich nu in een fors aantal legale zaken had begeven. Iemand die tegen liquidaties was. Als vanzelfsprekend was Bruinsma erg tevreden met het interview in de Nieuwe Revu. Na dit eerste interview bleef er een innig contact tussen Voskuil en enkele van de topstukken van het syndicaat. Langzaam werd het Voskuil duidelijk dat hem bij de voorbereiding van het eerste interview maar wat op de mouw was gespeld, en dat Bruinsma wel degelijk met liquidaties en harddrugs te maken had. Voskuil was geschokt, maar kon het vanwege de persoonlijke relatie niet meer gebruiken in een artikel. Anders zou hij 'verraad' plegen, met alle gevolgen van dien.

Tot nu toe ging het er vrij geweldloos aan toe, maar vaak ging een vriendelijke band over in een gewelddadige. Een crimineel die tegengewerkt wordt kan opeens een stuk minder aardig worden en gebruik gaan maken van vooral fysiek maar ook juridisch geweld.

Iedereen weet op welke manier de Hells Angels om gaan met media. Als er iets gepubliceerd wordt wat door de motorrijders niet wordt gewaardeerd, volgen represailles. Jan Lenferink kreeg er in Nederland als eerste mee te maken, maar meer recent leerden ook Barend en Van Dorp, Jack Spijkerman, redactieleden van Nieuwe Revu en Peter R. de Vries dat er met de Hells Angels niet te spotten valt. Na een in hun ogen verkeerde uitspraak of publicatie volgt standaard geweld. Het leverde Henk van Dorp een blauw oog op en anderen een levensbedreigende situatie waar ze ternauwernood aan ontsnapt. De slachtoffers keken in het vervolg wel uit voor ze de bende crimineel noemden, en daarmee werd precies bewerkstelligd waar de Hells Angels op hoopten. Door fysiek geweld boezemde men angst in en daarmee kregen de helse engelen diverse media in haar macht.

Minder gewelddadig, maar ook zeer effectief: juridisch geweld.

Het Parool en in het bijzonder hun verslaggever Bart Middelburg kregen in de toptijd van het syndicaat van Klaas Bruinsma bijna 100 processen aan hun broek. Het kost niet alleen heel veel tijd, maar ook heel veel geld om je bezig te houden met die strafzaken. Met de processen wilden de criminelen bereiken dat Het Parool ging stoppen met publiceren om de bezoeken aan de rechter te laten stoppen. Overigens kregen in die tijd ook nog vaak de criminelen hun gelijk van de rechters.

5.3.3 Beroepsethiek van de journalist

De vraag is dus: hoe ver kan een journalist gaan in zijn contacten met de onderwereld? Wat is ethisch nog verantwoord en wanneer worden grenzen overschreden? Voor mij is die laatste vraag duidelijk te beantwoorden. Een grens wordt overschreden zodra er geen sprake meer is van wederzijdse onafhankelijkheid. Evident is dat een journalist altijd goed in de gaten blijft houden dat zijn onafhankelijkheid niet in het gevaar komt. Zodra dat gevaar op de loer ligt is het mijns inziens het beste om een einde te maken aan het contact met de desbetreffende misdaadondernemer.

5.4 De relatie tussen de onderwereld en ondernemers uit de bovenwereld

5.4.1 Consiglieri

Al Pacino in *The Godfather* (1972) over zijn pleegbroer Tom Hagen: "He's a good lawyer. Not a Sicilian, but I think he's gonna be our consiglieri. That's like a counselor, an advisor: very important to the family."⁷⁵ Het begrip consiglieri is inderdaad het meest bekend uit maffiafilms als *The Godfather*. Een consiglieri is een advocaat die in feite onderdeel is geworden van de criminele organisatie die hij verdedigt. Een recent voorbeeld is de in 2005 geliquideerde Evert Hingst: begonnen als een normale advocaat, maar langzaam is hij zich steeds meer in de onderwereld gaan begeven. Zo hield hij zich bezig met het witwassen van drugsgeld voor talloze cliënten en werden er bij een politie-inval vuurwapens in zijn kantoor gevonden. Zijn clientèle bestond onder andere uit Mink K. (zware crimineel, momenteel in hechtenis), Rob B. (fiscalist van de onderwereld), Stanley H. (crimineel op vrije voeten), Willem Holleeder (topcrimineel in hechtenis) en Sam Klepper (geliquideerd in 2000). Evert Hingst was het type advocaat dat door zijn collega's met de nek werd aangekeken: als rotte appel bedoezelde hij volgens velen het imago van de advocatuur. Net als bijvoorbeeld tien jaar eerder John Engelsma, die als advocaat optrad voor de groep rond Klaas Bruinsma. Van hem is nu nog steeds niet helemaal duidelijk hoe groot zijn rol was in de criminele activiteiten, maar dat het

⁷⁵ 'The Godfather', 1972, regie in handen van Francis Ford Coppola.

allemaal geen zuivere koffie was is een feit. In 1998 liet hij zich noodgedwongen uitschrijven als advocaat, een stap die ook Hingst moest zetten enkele maanden voor zijn dood.

5.4.2 Foute makelaars, accountants, fiscalisten en notarissen

Niet alleen advocaten gingen zich op criminele paden begeven. Er zijn tal van andere groepen die de onderwereld een aantrekkelijke, spannende wereld vinden en die voor de onderwereldfiguren van grote waarde kunnen zijn. In de jaren '90 van de vorige eeuw werden ze steeds belangrijker voor de criminele organisaties: makelaars, fiscalisten, notarissen en accountants. Bekende namen zijn onder andere de makelaar Willem Endstra en belastingspecialist Rob B. Ze kregen steeds meer invloed en betekenis in het wereldje, en daarmee vermengde de bovenwereld zich steeds meer met de onderwereld.

Er ontstond in die jaren een ware zeepbel: grote sommen crimineel geld werden door de 'schone gezichten' van de bovenwereld belegd via bv's, holdings en investeringsmaatschappijen in omvangrijke en schimmige zakenconstructies, waar voor geen enkele rechtbank ooit nog bewijsmateriaal van te maken was. Voor de stropdassen begon het allemaal als een groot avontuur met grote stromen geld die ze toebedeeld kregen. Maar de meeste kwamen later terug van hun beslissing om de grenzen tussen boven- en onderwereld op te zoeken. Toetreden tot de wereld van de georganiseerde misdaad betekend echter een levenslange loyaliteit. Het is daarna bijna onmogelijk om weer een goede burger te worden.

Criminelen kregen ruzie met hun eigen 'bankiers van de onderwereld' als Willem Endstra, omdat hun geld niet altijd direct voor handen was door de vele zakelijke constructies. Dit leidde tot afpersing van Endstra, die op zijn beurt weer een pact sloot met Holleeder, waarna Endstra werd afgetuigt door diezelfde Willem Holleeder, waardoor Endstra weer besloot om Holleeder te laten vermoorden, enzovoort. In steeds wisselende coalities danste men om elkaar heen, onder grote druk van voortdurende bedreigingen en angst voor meer moorden om nog meer druk op de uitbetaling te zetten. Enkele mannen hebben het al met de dood moeten bekopen: de bekendste is natuurlijk Willem Endstra. Hij mag zijn rol postuum klein noemen in zijn dagboeken, maar de man zat tot zijn nek in de onderwereld.

6.1 Inleiding

Het beroep van advocaat is wellicht zo oud als onze beschavingsgeschiedenis. Steeds zijn er personen geweest die het voor anderen, vaak behoeftigen, hebben opgenomen en hierbij gebruik hebben gemaakt van de gave van het woord. De advocaten beoefenen 'l'art de parler subtil'. In de Middeleeuwen noemde men de advocaten ook 'Taellieden' of 'Voorsprekers'.

6.2 De beroepsgroep

Er zijn 13.600 advocaten werkzaam in Nederland. Ieder jaar beginnen er ongeveer 950 stagiaires aan de Beroepsopleiding Advocatuur. De advocatuur groeit nog steeds, het afgelopen jaar met 3,3%. Zij zijn allen lid van de Orde van Advocaten, een overkoepelend orgaan dat in 1952 in leven is geroepen.⁷⁶ Volgens de advocatenwet moet iedere advocaat lid zijn van deze orde, voordat hij zijn beroep mag uitoefenen. Naast deze landelijke orde zijn er 19 plaatselijke onafhankelijke orden. De landelijke orde wordt bestuurd door een Algemene Raad, voorgezeten door een algemene deken. De plaatselijke orden worden bestuurd door de Raad van Toezicht, voorgezeten door de deken. Er is intensief contact tussen de Algemene Raad en de Raad van Toezicht, in het bijzonder met de dekens, over het te voeren beleid. De Orde van Advocaten heeft een doelstellingenlijst, doelstellingen waaruit kortweg naar voren komt dat wordt toegezien op een onafhankelijke, professionele en integere advocatuur. Dat men nog steeds bezig is om het vak te perfectioneren, bewijst de toegevoegde doelstelling die onlangs aan deze lijst is toegevoegd. De maatschappij verandert en de advocatuur verandert daarin mee. Naast landelijke en plaatselijke orden zijn de advocaten ook georganiseerd in ruim twintig landelijke specialisatieverenigingen, waar meer inhoudelijke bijeenkomsten worden georganiseerd. Voorbeelden van dergelijke verenigingen zijn de Vereniging van Familierecht Advocaten, de Vereniging van Incasso Advocaten en de Vereniging Arbeidsrechtadvocaten.

Over de kwaliteit van de Nederlandse advocatuur is niet iedereen het eens. "Die is vrij goed", zegt voormalig deken Marek Guensberg.⁷⁷ "Nee hoor, de kwaliteit is niet bijster hoog", zegt Peter van Koppen. "Op cruciale punten schiet de gemiddelde Nederlandse advocaat vaak te kort. Ik zie het wekelijks gebeuren, zaken worden soms onnodig verloren", aldus de rechtspsycholoog.⁷⁸

⁷⁶ Informatie van de Orde van Advocaten, www.advocatenorde.nl.

⁷⁷ Reformatorisch Dagblad, 17-04-2001, Tim Goedkoop, 'Optreden topadvocaten schaadt vak'.

⁷⁸ Nieuwe Revu, 19-04-2006, Stan de Jong, 'Juryrechtspraak zou nog erger zijn'.

6.3 De relatie tussen de advocatuur en de media

6.3.1 Raadslieden in de publiciteit

Zoals in zoveel beroepsgroepen is ook die van de advocatuur onderhevig aan trends. De maatschappij verandert en de advocatuur verandert mee. In de advocatuur is er de laatste jaren een trend naar meer openheid. Inmiddels heeft al een hele horde strafpleiters de Bekende Nederlander-status verworven. Zij weten dat openbaarheid een trefzeker wapen is en sluiten maar wat graag deals met persvertegenwoordigers (en omgekeerd) om de belangen van hun cliënten te behartigen. En het eigen belang. De mediarioem levert nieuwe klandizie op en streelt hun ijdelheid, zo constateert oud-journalist en huidig directeur van de Weekbladpers Hendrik Jan Schoo. "Elk medium zal voor zichzelf moeten uitmaken of het ruimte biedt aan de juridische spin doctors."⁷⁹ Mart Rensink, juridisch uitgever van diverse advocatentijdschriften, ziet de trend ook. "Advocaten treden veel vaker naar buiten in de media. Omgekeerd is er een veel grotere maatschappelijke belangstelling voor het juristenvak dan vroeger." Dit terwijl het eigenlijk volgens de tradities niet normaal is dat een advocaat in de publiciteit treedt. Zelfs reclame maken was vroeger verboden. Toen de maatschappelijke belangstelling zo'n 20 jaar geleden begon te groeien, werd het reclame- en publicatieverbod opgeheven. Er verschenen grote artikelen over de kopstukken van de Nederlandse advocatuur, en anno 2006 zijn diverse topadvocaten bekende Nederlanders. Iedereen kent de familie Moszkowicz, maar ook figuren als Spong, Doedens, Knoops, Hammerstein en de gebroeders Ankers treden veelvuldig op in de media. De vraag is vooralsnog: waarom? Waarom stelt de advocatuur zich steeds vrijer op ten opzichte van de pers? Heeft het simpelweg te maken met het feit dat de Nederlandse pers de advocatuur heeft ontdekt? Is het ter eigen glorie? Denkt men met de publiciteit cliënten te kunnen dienen? Of is er nog een andere reden?

Er zijn talloze criticasters die het optreden van de advocaten in de media maar niets vinden. Ook de Orde van Advocaten kijkt het soms met lede ogen aan. Marek Guensberg, voormalig deken van de orde, zei in 2001 al in het Reformatorisch Dagblad: "Collega's die zich zo in de schijnwerpers plaatsen, belichten slechts een klein segment van de advocatuur. Daardoor ontstaat een vals beeld."⁸⁰ Hij benadrukte dat de overgrote meerderheid van de advocaten geen topsalaris incasseert. Het sterrendom van die kleine groep raadslieden leidt volgens Guensberg de aandacht af van de problemen in de sociale advocatuur. Doordat de uurtarieven daar veel lager zijn, stappen veel sociale advocaten over naar de commerciële advocatuur. En die aanval tast volgens hem de rechtsstaat aan.

Ook in de advocatuur lijkt de scoringsdrift steeds groter te worden. Men denkt schijnbaar succesvoller te kunnen zijn in een rechtbank, als de zaak flink onder de aandacht is geweest in de

⁷⁹ Strafrecht, openbaarheid en de zweeps slag van de democratie, Hendrik Jan Schoo. Gouda Quint bv, 2001.

⁸⁰ Reformatorisch Dagblad, 17-04-2001, Tim Goedkoop, 'Optreden topadvocaten schaadt vak'.

media. Op die manier zijn veel zaken nog niet eens begonnen, als er al volop verwachtingen zijn uitgesproken in de media. De feiten zijn dan al ingekleurd al voor de zaak ter zitting is. En het kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn dat de publieke opinie de uitspraak van een rechter kan beïnvloeden.

Er zijn ook advocaten die bewust niet in de media willen optreden. Wie kent bijvoorbeeld Stijn Franken? De man is al jaren leider van het advocatenteam van Volkert van der G., maar zijn naam zal bij de Nederlandse bevolking geen belletjes doen rinkelen. Hij wordt als een topper omschreven, hij staat erom bekend extreem diepgravend te werk te gaan en alle regelgeving, tot aan de Hoge Raad en het Europese Hof, uit de kast te trekken die zijn cliënt ook maar enigszins kan helpen. Bekend is hij niet, maar dat wil niet zeggen dat hij geen betere advocaat is. Franken: "De media hebben vandaag de dag steeds meer aandacht voor de rechtspraak, en het is normaal dat sommige advocaten meer aandacht krijgen dan anderen. Maar een advocaat die optreedt in de media moet zich wel bewust zijn van de krachtige rol van die media. En dan past discretie, soberheid en juistheid: zaken die ik vaak mis als ik weer iemand op zie treden op tv. Ook al behartig je de belangen van één partij, dan nog zijn die zaken erg belangrijk. De advocatuur is gebonden aan die beroepsregels."

In 2000 was Benk Korthals onze minister van Justitie. Op de jaarvergadering van de Orde van Advocaten sprak ook hij zijn zorgen uit over de media-exposure van veel advocaten: "Tegen het optreden van advocaten in media bestaat op zichzelf geen enkel bezwaar. Strafzaken behoren echter wel in zittingzalen te worden afgehandeld en niet in de media. In een strafzaak staan grote belangen op het spel. Niet alleen die van de verdachte, maar ook die van het slachtoffer en van de samenleving als geheel. Het strafproces is daarom aan strikte regels gebonden, waarbij uitgangspunt is dat de verdachte voor onschuldig wordt gehouden, totdat het wettelijk en overtuigend bewijs van zijn schuld is geleverd. Ook in het strafproces behoren de media hun controlerende taak te vervullen. Maar een debat in de media kan het strafproces niet vervangen en de belangen van verdachten en slachtoffers verdienen een zorgvuldige behandeling. De schuld van de verdachte kan niet buiten de rechtszaal worden vastgesteld. Het is niet aanvaardbaar dat bijvoorbeeld pedofielen door de media aan een volksgericht worden onderworpen. Het is evenmin mogelijk dat de onschuld van een verdachte wordt aangetoond door een vraaggesprek met de advocaat op de televisie. Zowel de advocaat als de media past dus een zekere terughoudendheid en waakzaamheid."⁸¹

Gerard Spong is zo'n advocaat die het optreden in de media niet schuwt. Hoe reageerde hij destijds op de toespraak van Korthals? "Ik wil opmerken dat het iedere raadsman vrij staat om in welk medium dan ook mededelingen over een zaak of de kwaliteit van het recht te doen, mits hij het belang van zijn cliënt niet schaadt. Ik denk niet dat ik het publieke belang schaadt met mijn optredens in de media." Een andere bekende advocaat is Bram Moszkowicz. Deze advocaat had zelfs tijdelijk een programma op televisie, waarin hij zocht naar een 'opvolger'. De winnares van het door Eyeworks

⁸¹ Speech van Benk Korthals, 06-10-2000, 'Advocaten in de publiciteit'.

gemaakte programma kreeg een baan op het kantoor van Moszkowicz aangeboden. De advocaat dook met dit programma duidelijk de amusement in, met deze vorm van publiciteit was geen enkele cliënt gebaat. Kennelijk vindt Moszkowicz het optreden in de media dan ook erg leuk, ook gezien zijn gastoptredens bij het programma RTL Boulevard. Moszkowicz heeft al meer dan eens overwogen de advocatuur in te ruilen voor een nieuwe carrière in de media. Zodra hij de advocatuur de rug toe keert is er in ieder geval geen argument meer om zijn veelvuldige optredens te bekritisieren.

6.3.2 Misdadjournalisten en advocaten

De misdadjournalistiek is natuurlijk gebaat bij de openheid van journalisten, zoals zij sowieso gebaat zijn bij openheid van wie dan ook. Peter R. de Vries pakte het al vroeg in zijn tv-carrière slim aan. Hij verzong de top 10 voor advocaten. Van 1995 tot 2002 reikte het programma de Bronzen Toga uit aan de beste strafpleiter. Er kwam een leuk beeldje en naar de uitreiking werd jaarlijks uitgekeken door bijna alle advocaten. De winnaar werd gekozen door de collega-strafrechtadvocaten. Jaren achtereen was de winnaar Gerard Spong. In 2001 bleken sommige advocaten er geen moeite mee te hebben om op zichzelf of kantoorgenoten te stemmen. Mede daarom koos de redactie ervoor om in 2002 eens rechtbankverslaggevers en misdadjournalisten naar hun mening over de beste strafpleiter te vragen. En dat leverde een verrassende andere winnaar op, Gerard Knoops. De jaarlijkse uitreiking leverde De Vries veel contacten op in de advocatuur. Advocaat Fred Staehle: "De Vries belt me regelmatig of ik nog iets heb. En als ik iets wil weten, bel ik hem." De journalistiek vaart dus wel bij de transparantie van de advocatuur. Men werkt graag mee op te praten over zaken.⁸²

6.4 De relatie tussen de advocatuur en justitie

De verhoudingen tussen journalistiek en advocatuur zijn dus vrij goed. Heel anders ligt de relatie tussen de advocatuur en justitie. Het is oorlog. "In advocaten zie ik ambachtslui van de misdaad en het verraad." Was getekend: Napoleon Bonaparte. Nooit eerder lag de advocatuur in Nederland zó onder vuur als in de afgelopen jaren. Wellicht inspireerden de woorden van de kleine generaal de dames en heren van het Openbaar Ministerie: er is recentelijk een frontale aanval op onze advocaten ontketend. Er gaat geen maand voorbij of er zit weer een bekende advocaat in de verdachtenbank. Bram Moszkowicz zou innig bevriend zijn met cliënt Holleeder, Nico Meijering zou informatie van justitie doorlekkeren naar de onderwereld, Adèle van der Plas zou een ton geïncasseerd hebben van wijlen Willem Endstra. De aangevallen advocaten zijn natuurlijk des duivels. Net als hun duizenden confrères. "We worden gestigmatiseerd en gecriminaliseerd," wordt er van de daken geroepen. Het zou gaan om "pure intimidatie en karaktermoord." Men vindt dat justitie aardig op weg is om het imago van de Nederlandse advocatuur om zeep te helpen en daarnaast zou men

⁸² NRC Handelsblad, 13-12-1999, Steven Derix, 'Peter R. de Vries wil van allemaal de beste zijn'.

stelselmatig de essentie van belangrijke zaken als het beroepsgeheim en het verschoningsrecht niet willen inzien. "Men schiet de pijlers onder onze edele professie aan flarden," aldus een advocaat.

6.4.1 De Commissie Advocatuur

Eind 2004 kondigde minister Donner van Justitie een onderzoek aan naar de rol en de positie van de advocatuur in Nederland. Er kwam een commissie die het onderzoek naar de advocatuur moest gaan doen.

Donner liet destijds blijken wat hij zelf vond van het beroep van advocaat. De minister schreef over de privileges van advocaten, waarmee hij onder meer het beroepsgeheim bedoelde. Wat niet alle geheimhouders hebben, maar advocaten wel, is het verschoningsrecht. Dat houdt in dat advocaten niet gedwongen kunnen worden aan de politie te vertellen wat hun cliënt hun in vertrouwen heeft verteld. Donner schreef dat "voorkomen moet worden dat advocaten het verschoningsrecht gebruiken voor een ander doel dan waarvoor het is bedoeld."⁸³ De minister wekte daarmee in elk geval de indruk dat advocaten hun geheimhoudingsplicht misbruiken. Dat ze uitsluitend opkomen voor het belang van hun cliënt, te partijdig zijn en daarmee het maatschappelijke belang in de weg staan. En er was nog een ding waar Donner extra aandacht voor wilde: het 'lekken' van dossiers door strafrechtadvocaten. Hij dreigde zelfs met een wetswijziging als de advocaten niet zelf maatregelen zouden nemen tegen het verstrekken van dossiers aan de media.

De zorgen van de minister hebben veel te maken met veranderingen in de beroepsgroep. Die veranderingen ziet de commissie ook. Binnen vijftien jaar is het aantal advocaten meer dan verdubbeld tot bijna 14.000 en advocaten zijn niet meer de betrouwbare, dienstbare en belangeloze dienstverlener van vroeger. Advocaten hebben niet meer de vanzelfsprekende status die de burgemeester, de notarissen en de dominee ooit ook hadden. Advocaten worden gezien als 'op winst gerichte zakenlieden', die niet alleen het belang van hun cliënt dienen, maar ook dat van zichzelf. Ze procederen voor hun cliënten, maar houden er ook een adviespraktijk op na. Het publiek kent vooral de snelle advocaten in maatpak en dure auto's. Of de 'moblawyers' die innige banden hebben met hun criminele cliënten.

Zeker is dat de Commissie Advocatuur de advocaten hun privileges niet wil afpakken. Over de geheimhoudingsplicht en het verschoningsrecht zegt de commissie dat zonder een gewaarborgd vertrouwen op vertrouwelijkheid goede rechtshulp onbestaanbaar is. Tegelijkertijd ziet de commissie dat de geheimhoudingsplicht "een juridische vrijplaats oplevert waar weinig controle mogelijk is en waar het mis zou kunnen gaan".⁸⁴ Het beroep van advocaat is en blijft een vertrouwensberoep, stelt

⁸³ NRC Handelsblad, 25-04-2006, Rinskje Koelewijn, 'De advocaat blijft onaantastbaar'.

⁸⁴ Rapport Commissie Advocatuur, 24-04-2006, 'Een maatschappelijke orde'.

de commissie, maar dan moet het normbesef van de advocaat wel ver uitsteken boven dat van de 'gewone burger'. Er moet geen houding ontstaan dat alles wat niet verboden is wel mag of kan.

De orde van advocaten is blij met de conclusie van de commissie. Waar ze minder blij mee zijn, is dat de commissie voorstelt een regelgevende raad voor de advocatuur in te stellen. Nu stelt de orde van advocaten zelf de toelatingseisen en de kwaliteitsnormen voor de beroepsgroep vast, maar dat roept volgens de commissie weerstand van de samenleving op. Een slager moet niet het eigen vlees keuren. In de regelgevende raad moeten externe deskundigen komen die benoemd worden door de minister van justitie. Unger: "Als niet-advocaten onze regels gaan maken, verliezen we alsnog onze onafhankelijkheid. Voor geen enkel beroep in geen enkel ander land, is ooit zo'n constructie gemaakt."⁸⁵

6.4.2 De vuile oorlog

De laatste tijd is er veel te doen om de relatie tussen het Openbaar Ministerie en de advocatuur. Zo is het al maanden oorlog tussen de zware jongens van justitie, de officieren van justitie Fred Teeven en koos Plooy van het Landelijk Parket, en 's lands bekendste advocaat Bram Moszkowicz. Volgens het OM onderhoudt de raadsman een te nauwe band met zijn criminele klantenkring. De zaak is eigenlijk pas echt geëscaleerd toen Willem Holleeder op 30 januari werd opgepakt. Het dossier tegen Holleeder telt vijf ordners en lijkt tevens gericht op zijn raadsman: Bram Moszkowicz. Het beeld dat justitie schetste in de stapel informatie was schokkend. Camera's bij zijn kantoor waren via Holleeder geplaatst. Wijlen vastgoedmagnaat Willem Endstra zou in zijn kantoor een pistool op het hoofd hebben gekregen. Holleeder was er kind aan huis en deed er zaken. Zelfs geruchten over het privé-leven van het echtpaar Moszkowicz werden in de processen-verbaal niet achterwege gelaten: Moszkowicz zou het doen met een vrouwelijke verdachte uit de groep-Holleeder. Opmerkelijk was ook de expliciete vermelding: justitie kon de betrouwbaarheid van de gegevens niet vaststellen, de advocaat gold niet als verdachte. Desondanks misten de uitgelekte processen-verbaal hun uitwerking niet.

En dat is precies hoe het gebruiken van 'zachte informatie' werkt. Er wordt van alles geroepen, de informatie is oncontroleerbaar, maar men doet wel een bepaalde suggestie die bij de ontvanger van de informatie twijfel oproept. Volgens het principe 'waar rook is, zal ook wel vuur zijn'. De zachte informatie is vooral bedoeld om te overtuigen. Zo'n overtuiging moet echter wel ondersteund worden door bewijzen, en dat is lang niet altijd het geval. Rechtspsycholoog Peter van Koppen legt het uit: "Elk besluit van een rechter bestaat uit twee componenten. De eerste is het wettig bewijs, de tweede is de overtuiging. De overtuiging moet echter wel ondersteund worden door

⁸⁵ NRC Handelsblad, 25-04-2006, Rinskje Koelewijn, 'De advocaat blijft onaantastbaar'.

bewijzen. Helaas komt het geregeld voor dat rechters dat nog wel eens laten varen en ze steun zoeken bij onbetrouwbare bronnen.”

De ‘zachte informatie’ over Moszkowicz is dus bedoeld om de overtuiging te voeden. Het roept een beeld op van een almachtige Holleeder, die zelfs een topadvocaat naar zijn pijpen lijkt te kunnen laten dansen. En dat beeld werkt weer positief voor justitie: het rechtvaardigt de zware straf die ze de topcrimineel willen geven. En om dat doel te bereiken maakt het de overheid blijkbaar niets uit dat een gerenommeerde advocaat mee de grond in moet worden getrokken.

De voorzitter van de Orde van Advocaten, Els Unger, vindt het allemaal onbegrijpelijk. Volgens haar kan het niet zo zijn dat deze oncontroleerbare gegevens terecht komen in een strafdossier van één van zijn cliënten. De kwestie is inmiddels ook aan de kaak gesteld bij het college van procureurs-generaal. Moszkowicz is vanzelfsprekend woedend. Hij schreef brieven naar de officieren van justitie met het verzoek zijn naam te verwijderen uit de dossiers. Het OM liet echter weten niet in te willen gaan op dat verzoek. Andere strafpleiters steunen hun collega. De Utrechtse raadsman Piet Doedens vindt de tactiek van het OM afkeurenswaardig. “Schandalig, deze ouwehoerverhalen. Het OM wil alleen maar onrust veroorzaken. Als je een keiharde zaak hebt strooi je niet zomaar met dit soort niet-relevante verhalen.”⁸⁶

Niet alleen Moszkowicz was inmiddels slachtoffer van een lastercampagne van het OM. Ook Nico Meijering kan erover meepraten. Volgens hem is er sprake van een trend, en zullen er in de toekomst meer slachtoffers vallen in de advocatuur. Tot zijn verbijstering werd Meijering begin 2006 beschuldigd van lekken van informatie naar de Hells Angels. Hij zou ze getipt hebben over de landelijke inval van 17 oktober 2005. Via corrupte rechercheurs zou Meijering die informatie gekregen hebben. Het Openbaar Ministerie kon echter niets bewijzen, en Nico Meijering bleef furieus achter. “Ze wanen zich onaantastbaar, alsof ze zich alles kunnen oorloven. Het OM is volledig doorgeschoten, waar houdt dit op? De advocatuur is doodsbang voor alle verdachtmakingen.”

Ik sprak met een objectieve deskundige, een hoogleraar aan de universiteit van Tilburg. Benieuwd naar zijn mening vroeg ik hem of er inderdaad sprake is van een verruwing tussen het OM en de Nederlandse advocatuur. “Het lijkt er de laatste tijd inderdaad op dat er sprake is van een verslechtering in de relatie. Er is wederzijdse irritatie en frustratie, om meerdere redenen. Er is geen onderling begrip voor elkaars werk.” Wat vindt hij van de zachte informatie die justitie steeds vaker lijkt te gebruiken? “Ik vind deze strategie ongeoorloofd. Informatie die niet relevant is, mag nooit gebruikt worden, zeker niet als deze informatie oncontroleerbaar is. Deze trend is in strijd met een goede procesorde en is een inbreuk op de privacy. Maar goed, het kwaad is al geschied. Men zou snel moeten ingrijpen.”

⁸⁶ Elsevier, 18-02-2006, Gerlof Leistra, ‘Justitie: Advocatuur onder vuur’.

6.4.3 Rotte appels

De Orde van advocaten steunt natuurlijk al die protesterende raadslieden, Els Unger voorop. Maar men verliest de realiteit niet uit het oog. Want ze publiceren net zo makkelijk cijfers die de beroepsgroep net zo verontwaardigd maken. "Nederland telt tussen de honderd en tweehonderd 'foute' advocaten. Zij hebben banden met criminelen, verrijken zichzelf ten koste van hun cliënt of 'maken een zootje van hun praktijk,'" vertelde Unger begin maart 2006 aan het Parool.⁸⁷ Ze wil de foute raadslieden voortaan stukken strenger gaan aanpakken: "Advocaten over wie de klachten zich opstapelen, horen niet thuis in dit vak."⁸⁸ Een advocaat vertelde me het volgende: "De negentien dekens in Nederland kunnen ieder zo tussen de vijf en tien advocaten opnoemen die het niet zo nauw nemen met de beroepsethiek. Dat is best een kleine groep, maar ze besmetten het imago van de hele beroepsgroep op deze manier." Volgens Els Unger kwamen 'foute' advocaten tot dusver te vaak weg met een waarschuwing of een berisping. Bij haar aantreden als landelijk deken, acht maanden geleden, verklaarde Unger rommelende advocaten al de oorlog. Die boodschap is volgens haar inmiddels overgekomen. "Ook de lokale ordes vinden dat er opgetreden moet worden. Ik merk dat de tuchtcolleges sneller een schorsing uitdelen in plaats van een berisping."⁸⁹ Een mooie ontwikkeling. Er is zelfs een plan om een speciaal bureau op te richten die met sancties kan optreden tegen de advocaten in kwestie. "Jammer voor het imago van de advocatuur, deze enkeling die het niet zo nauw neemt met de regels en wetten," zegt journalist Arno Ruitenbeek van het Noord-Hollands dagblad. "Maar aan de andere kant: in elke mand zitten rotte appels. Dat kun je nooit voorkomen." Dat bevestigt Luc van den Oever van het Algemeen Dagblad: "Je houdt dat probleem altijd. Advocaten die er een zootje van maken, of teveel criminele kennissen hebben, worden vanzelf uit hun ambt gezet of geschoten. Voorbeelden te over." Vooral bekend is 'het zwarte schaap' van de familie Moszkowicz, Robert. Hij was ooit drugsverslaafd en stond te boek als een notoire bedrieger. Anno 2006 regent het klachten betreffende te hoge rekeningen, misleiding en wantoestanden op zijn kantoor. Al diverse malen is hem verzocht ut de advocatuur te stappen, maar zijn kantoor is anno 2006 nog steeds operationeel, al is hij op het moment door de Raad van Discipline geschorst voor onbepaalde tijd wegens onbehoorlijke praktijkuitoefening. Het eerste korte geding van Moszkowicz om die schorsing ongedaan te maken verloor de markante advocaat. Andere voorbeelden van foute advocaten zijn de eerder besproken 'consiglieri' Evert Hingst en John Engelsma.

⁸⁷ Het Parool, 03-03-2006, Jan Salden, 'Deken kondigt harde aanpak aan'.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

Hoofdstuk 7 Conclusies en Aanbevelingen

7.1 Inleiding

Kunnen er journalistieke problemen ontstaan in het huidige werkveld van de misdaadjournalist? Na het literatuuronderzoek, het bronnenonderzoek en de interviews, meen ik die vraag met een volmondig 'ja' te kunnen beantwoorden. Misdaadverslaggevers bevinden zich in een lastige positie, zoveel is wel duidelijk. Ons land heeft te maken met een schimmig informatiecircuit waar media, overheid, onderwereld en advocatuur zich allen schuldig maken aan het ongeoorloofd lekken van kennis. Sommige stromen informatie kunnen ernstige gevolgen hebben voor diverse betrokkenen. In dit hoofdstuk gaan we nog eens alle relaties af, concluderen we kort wat het probleem is en zijn er aanbevelingen waar mogelijk.

7.2 Conclusie media t.a.v. de overheid

Het justitieel opsporingsapparaat rolt vechtend over straat. De hoogste baas van het OM, Joan de Wijkerslooth, schreef onlangs een column. De korpschef van Amsterdam-Amstelland, commissaris Jelle Kuiper, voelde zich door de woorden in de column op zijn teentjes getrapt. Je zou verwachten dat hij met zijn ontevredenheid zou moeten aankloppen bij zijn baas, de Amsterdamse burgemeester Job Cohen, of desnoods bij de minister van Binnenlandse Zaken, Johan Remkes. Maar nee, Kuiper rende naar De Volkskrant. In een groot artikel liet Kuiper zijn emoties de vrije loop. Het werd, natuurlijk, een opstootje. Remkes bemoeide zich ermee, de Tweede Kamer snelde toe, minister van Justitie Piet Hein Donner liet van zich horen. Er kwam een spoeddebat, maar Remkes gaf Kuiper al voor dat debat op zijn falie. Eigenlijk moest De Wijkerslooth ook op zijn donder hebben, maar die valt onder Donner. Ja, dat is handig geregeld in Nederland: het Openbaar Ministerie valt onder Justitie en de politie onder Binnenlandse Zaken. Wordt vervolgt.

Justitie en politie hebben, dat is inmiddels duidelijk, last van een imagoprobleem. Men heeft naar mijn mening zelf in de hand hoe deze situatie in de toekomst kan worden verbeterd: verander hier en daar de werkwijze en werk aan de public relations. Tijd voor een koerswijziging, waarbij justitie aan zet is. De media kan echter haar steentje bijdragen op weg naar een ideale situatie. In toenemende mate is er een kwaliteitsverlies waar te nemen bij de media. Niet alleen het Openbaar Ministerie ergert zich daar aan, ook de betere misdaadverslaggevers storen zich enorm. Vertegenwoordigers van de overheid stellen met regelmaat: wij willen wel openbaarheid nastreven, maar dan willen we wel met kwaliteitsmedia van doen hebben. Daarmee leggen ze het balletje bij de media: minimaliseer de sensatiebeluste, kwaliteitsontberende media, kom met serieuze

onderzoeksmidde en wij komen met informatie. Nogmaals, naar mijn mening moet het Openbaar Ministerie hard gaan werken aan hun werkwijze en hun public relations. Maar deze alinea geeft aan dat we allemaal mee kunnen werken aan een rooskleuriger beeld in de toekomst. Meer over de kwaliteit van de misdaadjournalistiek en wat er gedaan zou moeten worden om deze kwaliteit te verbeteren is te lezen in het verslag van mijn afstudeerproject, in de bijlage.

7.3 Conclusie media t.a.v. de onderwereld

Een misdaadverslaggever heeft aan niet-criminele bronnen meestal niet genoeg. Dat is mij ook duidelijk geworden na dit onderzoek. Bas van Hout verwoordde het als volgt. "Als je geen criminele bronnen gebruikt dan heb je geen bron. Er zijn genoeg journalisten die geen criminele bronnen gebruiken, alleen vind ik dat ze eigenlijk geen recht van spreken hebben. Want je moet bij de bron zijn voor de informatie. Dat doet de politie, de recherche, de rechter, de officier van justitie, de rechter-commissaris, iedereen. Dus waarom een journalist niet? Waar moet een journalist dan uit putten?" Daar heeft hij mijns inziens gelijk in. Alleen bij rechtbankverslaggeving zou de journalist een verslag kunnen maken dat vergelijkbaar is aan dat van kamerdebatten of voetbalwedstrijdverslagen, maar rechtbankverslagen zijn geen volwaardig alternatief voor de misdaadverslaggeving.

Zonder criminele bronnen weet je dus simpelweg niet wat er speelt. Dat maakt het voor misdaadverslaggevers moeilijk. Criminelen weten zelf vaak ook dat de journalist afhankelijk van hen is voor informatie en ze zullen er dan ook alles aan doen om die informatie te kunnen sturen. Middelburg schreef daarover het boek 'Onderwereld-pr'. Hij pleit ervoor dat journalisten distantie bewaren tot hun onderwerp. Geen persoonlijke contacten, geen gesprekken off the record. Een journalist behoort te allen tijde zijn onafhankelijkheid te behouden. Dat wordt hoe dan ook lastig wanneer je een vriendschap aanknoopt met een mogelijk onderwerp van je artikelen.

Peter R. de Vries probeerde het tegenovergestelde aan te tonen. Hij is altijd open en eerlijk geweest over zijn vriendschap met Heineken-ontvoerder Cor van Hout. Dat belette hem echter niet om over Van Hout te publiceren en diens maatje Frans Meijer op te sporen in Paraguay. Tegen de wens van Van Hout in. In zijn columns schrijft De Vries echter wel erg positief over contacten met Van Hout. Logisch, want het is zijn vriend. Maar het blijft ook een crimineel. De Vries plaatst die kanttekeningen wel, maar toch heb ik mijn twijfels bij een beschrijving van deze contacten. Want het is niet ondanks, maar dankzij de criminele achtergrond van Van Hout dat hij en De Vries bevriend zijn. Indien Van Hout na zijn veroordeling niet opnieuw het criminele pad was opgegaan had de vriendschap tussen hem en De Vries geen probleem hoeven te vormen. Van Hout heeft dan immers zijn straf uitgezeten en verdient een nieuwe kans. De ex-ontvoerder begaf zich echter opnieuw in het criminele milieu en liet zich onder meer in met drugshandel. Op dat moment vind ik het niet verstandig als misdaadverslaggever om je met zo'n persoon in te laten. Niet vanwege de (soms

hypocriete) publieke opinie, maar vooral om het eigen journalistiek functioneren niet onnodig te belemmeren.

7.4 Conclusie media t.a.v. de advocatuur

Advocaten hebben blijkbaar anno 2006 een reden om te verschijnen in de media. Deze media-exposure kan ter eigen glorie zijn, men is in de advocatuur niet zelden ijdel en vindt het maar wat bijzonder om in het middelpunt van de belangstelling te zijn. Daarnaast denkt men wellicht dat het goed is voor het eigen advocatenkantoor, als een advocaat bekend is. Het opvallende gedrag van de enkeling die een bekende Nederlander is geworden, veroorzaakt hoge verwachtingspatronen van cliënten. "Als je maar een stevige advocaat neemt, dan wordt het wel wat", lijken veel mensen te denken. Maar het wil helemaal niets zeggen hoe bekend een advocaat is. Uit recente cijfers blijkt dat een advocaat gemiddeld de helft van zijn zaken wint. Ook een zogenaamde topadvocaat.

Een andere reden kan beroepsmatig zijn: blijkbaar denken advocaten met media-aandacht voor een bepaalde zaak meer kans te maken op een overwinning in de rechtszaak. Aan de andere kan wordt er door de media natuurlijk ook getrokken aan advocaten: misdaad in de media is hot en als belangrijke pion in het werkveld mag ook de advocaat in de publiciteit niet ontbreken. De interesse van de Nederlander in de advocatuur wordt ook steeds groter, eigenlijk is dit een mondiale trend waar de pers graag op in speelt. Niet voor niets zijn er al genoeg fictieve advocatenseries op televisie geweest.

Is deze trend van advocaten in de media gewenst? Welke gevolgen hebben deze optredens in de media voor het vak? Er komen al veel stemmen op van collegae in de advocatuur die oproepen tot minder advocaten voor de camera. Het zou het beroep niet ten goede komen. Persoonlijk ga ik tot in bepaalde mate mee met die kritiek. Advocaten die via de tv de huiskamers binnen treden, van mij mogen ze, of ze dit nu doen uit ijdelheid of beroepshalve. Maar er zijn grenzen. Mij persoonlijk ging het programma 'De Nieuwe Moszkowicz' veel te ver, de advocatuur is geen amusement. Als Bram Moszkowicz zo graag in de media wil optreden als deskundige of presentator, moet hij de advocatuur de rug toe keren om tegenstrijdige belangen te ontwijken. Er zijn ook talloze advocaten die bijvoorbeeld aan tafel schuiven bij Peter R. de Vries, om over een zaak te komen praten. Duidelijk is dan dat het geen amusementswaarde heeft, dat er een duidelijke doelstelling is bij zo'n gesprek. Een doelstelling die niets met amusement te maken heeft, maar des te meer bij een strafzaak. Op zo'n moment is een advocaat om naar mijn mening legitieme redenen aanwezig in de media, mits volledige openheid van zaken wordt gegeven. Schotel de consument niet alleen de voor een dader voordelige informatie voor, maar laat ze kennis maken met het gehele dossier.

Advocaten in de media, van mij mogen ze tot op bepaalde hoogte, laat ieder raadslid maar voor zichzelf uitmaken in hoeverre hij voor de camera's wil. Maar blijf wel te allen tijde een advocaat

en geen mediafiguur. Houd je beroepscode in acht, ken je verantwoordelijkheden, rechten en plichten, overschrijdt geen normen en waarden en houdt altijd in acht dat het belang van de cliënt voorop staat.

7.5 Conclusies onderlinge informatiestromen

In deze paragraaf kijk ik kort naar de informatiestromen waarbij de misdaadjournalist niet direct betrokken is.

Er zijn ongezonde praktijken gaande in de diverse onderlinge relaties. De advocatuur heeft veel kritiek te verduren van de overheid: men zou banden hebben in de onderwereld die verder gaan dan het puur zakelijke, men zou regels overtreden, men zou de publiciteit manipuleren ten voordele van hunner clientèle en ten slotte zou men zelf steeds meer in de publiciteit treden ter eigen glorie, waarbij het maar de vraag is of dat een voor- of een nadeel is voor de cliënt. De advocatuur daarentegen schudt de kritiek van zich af en noemt de spelletjes van de overheid een 'vuile oorlog'. Zo zou men advocaten actief willen beschadigen om zo de criminelen te voorzien van een luchtje. Ik gaf in het hoofdstuk over de advocatuur als voorbeeld de case rond advocaat Moszkowicz, die in de tang van Willem Holleeder zou zitten. Niets van waar, zegt Bram Moszkowicz, men verspreidt dat berucht alleen maar zodat de maatschappij denkt: wat een ontzettend grote crimineel, hij houdt zelfs zijn advocaat in de houdgreep. Justitie kan vervolgens hoge straffen uitdelen aan iemand als Holleeder: het publiek zal de zware straf rechtvaardigen. En dankzij de negatieve publiciteit is een rechter al bevooroordeeld voordat hij ook maar één keer met zijn hamer geslagen heeft.

Het heeft inmiddels dus kunnen escaleren, deze hele situatie. Het is van belang om onmiddellijk te stoppen met dit soort ongeoorloofde praktijken, om de Nederlandse rechtspraak niet meer te beschadigen dan misschien al gebeurd is. Justitie moet zich in dossiers alleen houden bij harde feiten, en geen gebruik maken van geruchten die niet te controleren zijn, alleen maar om de naam van de dader(s) te bezoedelen. Laat staan dat men de dossiers (gedeeltelijk) moet lekken naar de media die op hun beurt mooi kunnen publiceren hoe fout een bepaalde advocaat is of hoe stout een crimineel is. Een rechtszaak moet zich afspelen in de rechtszaal, niet in de media. Een rechter moet onbevooroordeeld zijn uitspraak kunnen doen.

Naast het lekken naar de media zijn er ook veel individuen die zwichten voor het grote geld of die de drang naar spanning niet kunnen negeren. Zij gaan onder een hoedje spelen met de onderwereld, in verregaande samenwerkingen waarbij de ambtenaar opeens eenvoudig bedragen kan incasseren waarvoor hij normaal een jaar lang moet werken. Het lekken van informatie naar de onderwereld komt steeds regelmatig voor. Meestal zie je na een periode dat de bewuste lekker ontmaskerd wordt, maar dan is het natuurlijk al te laat. Talloze arrestaties bijvoorbeeld zijn dan bij voorbaat al mislukt omdat de vogel al gevlogen is. Omkopingsschandalen zijn echter van alle tijden.

Dit is niet zomaar op te lossen, misschien wel te minimaliseren. Schroom er als organisatie niet voor om duidelijk te melden welke consequenties er zijn voor hen die lekken, laat de sancties zo hoog zijn dat in de toekomst wel twee keer wordt nagedacht voor iemand in de fout gaat.

Justitie zou zijn verantwoordelijkheden moeten nemen maar kent zulke grote belangen, dat de verleiding om vuile spelletjes te spelen steeds erg groot is. Men kent anno 2006 perfect de werking van de media en wil dus ten volle gebruik maken van deze factor met grote maatschappelijke impact. De gevolgen zijn echter een rechtspraak die niet meer eerlijk is en hoe groot een crimineel ook is, iedereen heeft recht op eerlijkheid. De advocatuur echter moet ook zijn verantwoordelijkheden nemen. Men spreekt van een 'Trial by Media' maar als het ze uit komt zijn ze maar wat bereidwillig om zelf mee te werken aan dit verschijnsel. Men lekt bewust (gedeeltes van) dossiers naar de media om zo hun cliënt van een positief luchtje te voorzien. En vooral waar het gaat om gedeeltes van dossiers is dit natuurlijk verre van geoorloofd. De misdaadjournalistiek zou dan ook sowieso hele dossiers moeten eisen en nooit zomaar alle informatie van de advocaat moeten slikken als zoete koek.

7.6 Aanbevelingen aan de media

Belangrijkste aanbeveling: houdt je aan gangbare normen en waarden: die van jezelf, die van je organisatie, die van de journalistiek en die van de samenleving. Neem je maatschappelijke verantwoordelijkheden. Dit zijn hele ideële aanbevelingen die zonder maatregelen niet heel serieus zullen worden genomen. Wat zou er moeten gebeuren wil de journalist anno 2006 zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus nemen?

Vergroot de zelfregulatie. De bestaande instituten voldoen niet. De Raad voor de Journalistiek moet meer tanden worden gegeven. Men neemt het instituut niet heel erg serieus en die situatie zou moeten verbeteren. Als deze methode van zelfregulering toch niet van de grond kan komen, moet de overheid een geschillencommissie in het leven roepen die wel serieus genomen wordt. Er zijn genoeg gevallen in de media waarbij men op zijn minst de wenkbrauwen kan optrekken en al die individuele zaken verdienen een objectief, onafhankelijk onderzoek. Daarnaast zouden dergelijke instituten herhaling moeten voorkomen.

De toegenomen verstrengeling tussen journalisten en andere pionnen in het werkveld roepen vragen op bij het publiek over journalistieke interpretaties. Zelfregulering staat voorop bij het waarborgen van journalistieke kwaliteit, maar is in het licht van de genoemde trends niet meer voldoende. Meer transparantie, reflectie en het afleggen van publieke verantwoording zouden de negatieve gevolgen van het schimmige werkveld kunnen temperen.

Voor de publieke verantwoording van media zouden publieke debatten een rol kunnen spelen, waarin burgers feedback geven over de keuzes van de media. Om zelfreflectie te bevorderen zou er

een media-waakhond-instituut moeten komen, onafhankelijk van de overheid, dat opdracht krijgt om berichtgeving te onderzoeken en de resultaten te publiceren. Door de publicaties van een dergelijk instituut kunnen burgers en belanghebbenden de media aanspreken op wat ze doen. In een ideale wereld komt zo'n instituut vanuit de beroepsgroep zelf tot stand, maar de overheid zou het kunnen stimuleren. Wetenschappelijk onderzoek naar het functioneren van de media moet versterkt worden en de resultaten moeten worden teruggekoppeld naar redacties.

De media vormen de schakel tussen de burger en de democratische instituties. Zij zorgen dat de burger inzicht krijgt in de instituties. De burger krijgt inzicht in hoe de instituties zijn belangen behartigen en kan makkelijker in actie komen. Dit dwingt de instituties op hun beurt tot transparantie en zelfreflectie. Op dezelfde wijze als zij dat met instituties doen moeten de media de burger inzicht verschaffen in de manier van werken van de media. Burgers kunnen dan kritiek leveren, tegenstand bieden, en dat is een goede reden voor de media om aan meer zelfregulatie te beginnen.

Vanaf een bureaustoel is het relatief eenvoudig om aanbevelingen te doen over de manier waarop misdaadverslaggevers met criminele bronnen om zouden moeten gaan: de theorie lijkt zeker in dit geval gemakkelijker dan de praktijk. Toch meen ik, na een mijns inziens gedegen onderzoek, wat aanbevelingen te mogen doen. Hou contacten met criminelen zakelijk en accepteer geen gesprekken off the record. Dat kan later alleen maar tot problemen leiden. De scheidslijn tussen wat privé is en wat gepubliceerd mag worden is dan immers veel te dun. Het gevaar bij persoonlijke contacten is bovendien dat je sympathie krijgt voor een persoon. Natuurlijk zijn intensieve gesprekken noodzakelijk wanneer je over iemand gaat schrijven. Maar ik zou me nooit beperken tot de hoofdpersoon alleen. Beter is het om een goede balans te maken tussen gesprekken met voor- en tegenstanders van de hoofdpersoon. De journalist hoeft dan uiteindelijk zelf niet eens waardeoordelen te geven. Door een goede mix van hoor en wederhoor zal een publicatie een evenwichtige weergave bieden van de verschillende meningen over de hoofdpersoon. Dat is veel wenselijker dan een biografische publicatie waarin een crimineel alle ruimte krijgt zijn eigen zelfbeeld te schetsen.

Hoofdstuk 8 Literatuurlijst

- ❖ Bardoel, Jo, 'Journalistieke cultuur in Nederland', Amsterdam University Press, 2001.
- ❖ Bovenkerk, Frank, 'Bedreigingen in Nederland', Uitgeverij Augustus, 2005.
- ❖ Bovenkerk, Frank, 'Misdaadprofielen', Meulenhoff, 2001.
- ❖ Brown, Steve, 'Steve Brown-Drugsbaron in spijkerbroek', Elmar, 2001.
- ❖ Duyne van, Petrus, 'De schepping van een beeld: wisselwerking met de media rondom de georganiseerde misdaad', Gouda Quint, 2001.
- ❖ Ellian, A., Koopmans, M. (red.), 'Media & Strafrecht', Gouda Quint, 2001.
- ❖ Evers, Huub, Media-ethiek, Wolters-Noordhoff, 1994.
- ❖ Heuvel, John van den, 'Recht in de ogen van mr. Abraham Moszkowicz', BZZTôH, 1998.
- ❖ Hoove, Sanne ten, 'Grenzen in de journalistiek. Otto Cramwinckel Uitgever, 2003.
- ❖ Hout, Bas van, 'De jacht op de erven-Bruinsma', PS, 2000.
- ❖ Hout, Bas van, 'Steve Brown - Beroep: supercrimineel', Marc Quest, 1995.
- ❖ Husken, Marian, 'Charles Z. Ex-autocoureur en drugsbaron', Meulenhoff, 2001.
- ❖ Klaasen, Dr. K.W.P., 'Misdaad en pers', Dekker & Van de Vegt N.V., 1939.
- ❖ Middelburg, Bart, 'De dominee', L.J. Veen, 1992.
- ❖ Middelburg, Bart, 'De Godmother', L.J. Veen, 2000.
- ❖ Middelburg, Bart, 'Onderwereld-pr', L.J. Veen, 2002.
- ❖ Reckman, Maurits; Heijn, Jan, 'Voor de persen draaien - Journalisten klappen uit de school', Elsevier, 1943.
- ❖ Rood-Pijpers, Elly, 'Openbare mening en misdaad', Gouda Quint bv, 1989.
- ❖ Schoo, Hendrik Jan, 'Strafrecht, openbaarheid en de zweeps slag van de democratie', Gouda Quint, 2001.
- ❖ Vasterman, Peter; Aerden, Onno, 'De context van het nieuws', Wolters-Noordhoff, 1995.
- ❖ Vries, Peter R. de, 'De ontvoering van Alfred Heineken', De Fontein, 1987/2003.
- ❖ Vries, Peter R. de, 'Beroep: misdaadverslaggever', De Fontein, 1992.

Hoofdstuk 9 Contactpersonen

Alfabetische lijst van mensen die ik heb gesproken voor dit onderzoek.

Anker, Wim

Advocaat, heeft samen met zijn broer een advocatenkantoor in Leeuwarden.

- ❖ Mailcontact in week 16, 2006.

Boone, Jan

Nederlands advocaat met kantoor in Wijk bij Duurstede.

- ❖ Telefonisch contact, 19-04-2006.

Bovenkerk, Frank

Criminoloog, verbonden aan de Universiteit van Utrecht. Auteur van diverse boeken.

- ❖ Mailcontact in week 15, 2006.

Brants, Chrisje

Universitair docent Strafrecht aan universiteit van Amsterdam. Schreef rapport Media & Strafrecht.

- ❖ Afspraak in haar grachtenpand te Amsterdam, 11-04-2006.

Bruning, Thomas

Voorzitter Nederlandse Vereniging van de Journalisten (NVJ).

- ❖ Telefonisch contact, 13-04-2006.

Chamalaun, Robert

Docent faculteit Sociale Wetenschappen, media als expertise, Universiteit van Tilburg.

- ❖ Telefonisch contact, 18-04-2006.

Dijck, Maarten van

Onderzoeker op de faculteit rechtsgeleerdheid/Strafrechtwetenschappen, Universiteit van Tilburg.

- ❖ Mailcontact in week 15, 2006.

Heuvel, John van den

Misdaadverslaggever van De Telegraaf. Daarnaast auteur en als deskundige verbonden aan enkele tv-programma's. Heeft ook zijn eigen programma, 'Bureau Misdaad'.

- ❖ Mailcontact in week 16, 2006.

Hout, Bas van

Spraakmakende misdaadverslaggever. Auteur van diverse spraakmakende boeken, vaak opdravend deskundige in tv-programma's. Heeft talloze vriendelijke relaties met mensen uit de onderwereld.

- ❖ Afspraak bij hem thuis in Zandvoort, 24-04-2006.

Husken, Marian

Misdaadverslaggeefster van opinieblad Vrij Nederland. Daarnaast schrijfster van enkele goede boeken over de Nederlandse misdaad.

- ❖ Mailcontact in week 16, 2006.

Jong, Stan de

Verlaggever, vroeger in dienst van HP/De Tijd, tegenwoordig schrijvend voor Nieuwe Revu.

- ❖ Mailcontact in week 15, 2006.

Kesteren, John van

Docent faculteit Rechtsgeleerdheid, departement Strafrechtwetenschappen, Universiteit van Tilburg.

- ❖ Op zijn kantoor te Tilburg, 18-04-2006.

Klerks, Peter

Criminoloog aan de Nederlandse Politie Academie te Apeldoorn.

- ❖ Telefonisch contact, 10-04-2006.

Koppen, Peter van

Rechtspsycholoog, strafrechtdeskundige.

- ❖ Telefonisch contact op 17-04-2006.

Korterink, Hendrik-Jan

Ervaren freelance-misdaadjournalist, vaak publicerend in Nieuwe Revu. Sinds begin 2006 zijn eigen revolutionaire misdaad-weblog. Talloze boeken op zijn naam

- ❖ Op de redactie van Peter R. de Vries, 18-04-2006.

Laroës, Hans

Hoofdredacteur van het NOS-journaal, al sinds 1988 actief bij de NOS.

- ❖ Mailcontact in week 15, 2006.

Leistra, Gerlof

Misdaadverslaggever van opinieblad Elsevier. Daarnaast schrijver van enkele boeken over de misdaad.

- ❖ Mailcontact in week 17, 2006.

Lieskamp, Marcel

Hoofd communicatie Politiekorps Gelderland-Midden.

- ❖ Mailcontact in week 16, 2006.

Middelburg, Bart

Spraakmakende misdaadverslaggever. Auteur van diverse misdaadboeken, 'De Dominee', de biografie over Klaas Bruinsma, werd ook verfilmd. Al jaren verbonden aan Het Parool.

- ❖ Telefonisch contact op 25-04-2006.

Naaktgeboren, Dennis

De Telegraaf, vooral bezig met misdaad in regio Rotterdam. Schreef scriptie over Misdaad en Media.

- ❖ Telefonisch contact, 10-04-2006.

Oever, Luc van den

Misdaadverslaggever bij het Algemeen Dagblad.

- ❖ Mailcontact in week 16 en 17, 2006.

Roos, Theo de

Nederlands bekendste hoogleraar Strafrecht, verbonden aan Universiteit van Tilburg.

- ❖ Telefonisch contact op 19-04-2006.

Rubio, Ilah

Misdaadverslaggever bij het Rotterdams Dagblad.

- ❖ Mailcontact in week 16, 2006.

Ruitenbeek, Arno

Misdaadverslaggever, al 20 jaar schrijvend voor Noord-Hollands Dagblad, ook auteur van enkele fictie en non-fictie boeken. Vooral bezig met de hoofdstedelijke misdaad.

- ❖ In een restaurant te Zandvoort, 24-04-2006.

Runderkamp, Lex

Gedegen journalist, chef van de researchredactie van het NOS. Al 25 jaar onderzoeksjournalist.

- ❖ Mailcontact in week 15, 2006.

Schoenmakers, Carolien

Coördinator communicatie Politiekorps Flevoland.

- ❖ Op het hoofdbureau in Lelystad.

Smit, Margo

Voorzitster Vereniging Voor OnderzoeksJournalistiek (VVOJ).

- ❖ Telefonisch contact op 19-04-2006.

Spong, Gerard

Bekend Nederlands advocaat met eigen kantoor in Amsterdam.

- ❖ Mailcontact in week 16, 2006.

Stolwijk, Erik

Was 19 jaar journalist voor hij voorlichter werd bij het Openbaar Ministerie, is nu hoofd communicatie bij het Politiekorps Haaglanden.

- ❖ Op het hoofdbureau in Den Haag, 24-04-2006.

Strootman, Henk

Oud-politieman, nu al sinds mensenheugenis de misdaadverslaggever van Aktueel. Schreef onlangs zijn eerste boek. Naar eigen zeggen vooral bezig met de Nederlandse huis, tuin en keukenmoorden.

- ❖ Op de redactie van weekblad Aktueel te Amsterdam, 13-04-2006.

Veeneman, Huub

Hoofd voorlichting Politiekorps Rotterdam-Rijnmond.

- ❖ Op het bureau Rotterdam-Centrum, 19-04-2006.

Voskuil, Bert

Onderzoeksjournalist met lange staat van dienst, vele boeken op zijn naam.

- ❖ Telefonisch contact op 18-04-2006.

Vries, Peter R. de

Misdaadverslaggever, al ruim 25 jaar. Heeft eigen programma bij SBS6, daarnaast al talloze boeken en interessante publicaties op zijn naam. Dé misdaadverslaggever van ons land.

- ❖ Op de redactie van het programma Peter R. de Vries, 21-04-2006.

Vugts, Paul

Misdaadverslaggever bij Het Parool, jonge hond, werkt veel met omstreden misdaadjournalist Bart Middelburg. Schreef mee aan boek over Hells Angels.

- ❖ In een lunchroom te Amsterdam, 11-04-2006.

Bijlage I: Afstudeeronderzoek

MISDAADVERSLAGGEVING

onderhevig aan kwaliteitsverlies?

een analyse en aanbevelingen voor de toekomst

Probleemstelling

Inleiding

In mijn onderzoek naar de misdaadjournalistiek (Wat is dat eigenlijk voor discipline?) kwam ik veel interessante dingen tegen. Het is een interessante wereld, waarover later meer. Eén van de zaken die ik geregeld tegen kwam, was een zorg van betrokkenen over de kwaliteit van de misdaadjournalistiek. Deze kwaliteit zou niet bijster hoog zijn. Is dat een terechte zorg? Is er inderdaad sprake van een niet zo hoge kwaliteit van de Nederlandse misdaadjournalistiek? En als dat zo is, moet er dan niet iets aan gedaan worden? Liggen er oplossingen in het verschiet?

Ik formuleerde de onderzoeksvraag als volgt:

Is de misdaadverslaggeving onderhevig aan kwaliteitsverlies, en als dat het geval is, hoe kunnen we een einde maken aan die trend?

Met de toename van misdaad in de media is er ook een toename van mensen die zich misdaadjournalist noemen. Iedereen wil zijn stapjes zetten in de spannende wereld van de misdaadjournalistiek. Misdaad heeft in de huidige maatschappij een prominente rol, een veel prominentere rol dan in het leven van onze grootouders. Werden zij vooral geconfronteerd met de gestolen fiets van de buurman en de belhamels die het waagden brood van de bakker te stelen, anno 2006 is iedere geïnteresseerde burger op de hoogte van het (inter)nationale misdaadnieuws. We kennen de daders, de slachtoffers, de advocaten. Als er een topcrimineel wordt geliquideerd kan ook in de buurtkroeg gespeculeerd worden over de mogelijke groep achter de aanslag. Er worden in ons land verkiezingen gewonnen op de thema's misdaadbestrijding en veiligheid op straat. De partijprogramma's staan er bol van.

Misdaad is dus aanzienlijk aanwezig in ons leven. Of de kwaliteit echter net zo goed is als de kwantiteit, is een punt van discussie. De misdaadjournalistiek groeit, maar of de kwaliteit van het gebrachte evenredig groeit is een tweede. Er zijn enkele topjournalisten bezig in de misdaadjournalistiek. Een enkeling al decennialang, een ander iets minder lang. Maar vast staat dat er ook talloze verslaggevers in het circuit rondlopen die van een beduidend lager niveau zijn in vergelijking tot hun gerenommeerde collega's.

Kritiek

Van diverse partijen komt kritiek op het kwaliteitsniveau van de huidige misdaadverslaggeving. Hier volgt een kleine opsomming van quotes die recent in de media te vinden waren:

Peter R. de Vries, misdaadverslaggever: "Wat ik heel erg vind is de evidente onzin die soms wordt geschreven. Er zijn journalisten die nauwelijks het verschil weten tussen een advocaat en een officier van justitie. Daar krijg ik kromme tenen van als die op een persconferentie vragen stellen."

NOS-hoofdredacteur Hans Laroes: "Waar wij veel last van hebben is dat er zoveel camera's bij gekomen zijn. Dus dat elk reality-programma op straat is als er iets gebeurt. Veertien jaar geleden gingen de rode lopers nog uit als het NOS-journaal kwam. Maar dat effect is vanwege de concurrentie helemaal weg. Dat is jammer, en ook voor een deel onverdiend. Niet iedereen werkt zoals wij bij de NOS. Er zijn bijvoorbeeld nog altijd cameramannen die voor een ambulance gaan staan en zo de hulpverlening in de weg staan. Begrijpelijk dat dat verweten wordt, maar het wordt dan verweten aan alle media. We worden over één kam geschoren"

Korpschef Pier Eringa, politie Flevoland: "Ik nam ooit de studie 'Politie en Media' in ontvangst namens de Raad van Hoofdcommissarissen. De belangrijkste conclusie uit het rapport was dat de relatie tussen de politie en media verstoord is. De verantwoordelijkheid om die relatie te verbeteren ligt mijns inziens bij beide partijen. Wij willen bijvoorbeeld best de deuren van onze keuken meer open zetten, maar dan zou de media op haar beurt moeten investeren in de kwaliteit van hun journalisten op dit terrein. Bij de politie willen we zo open mogelijk zijn, maar dan wel alleen voor journalisten die hun werk serieus nemen. Voor kwaliteitsjournalisten staan alle deuren open, wat mij betreft."

Minister Donner van Justitie: "Er is gebrek aan kwaliteitsjournalistiek. Door de moordende concurrentie tussen de media gaat de kwaliteit van de berichtgeving in Nederland achteruit. Onjuiste verhalen richten in de media veel schade aan in de maatschappij. Daarbij gaat het niet alleen om schade in geld, maar vooral ook in achterdocht. Door onnodige geschillen verzwakt de solidariteit en groeien angst en onzekerheid, en wordt sturing door de overheid steeds moeilijker. Ik wil dat de media zelf maatregelen treffen om zorgvuldiger om te gaan met hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. En vrijheid van meningsuiting vergt verantwoordelijkheid, want anders wordt het losbandigheid en eindigt het in verloedering van die vrijheid."

Oud-voorzitter van het Collega van Procureurs-generaal Joan de Wijckerslooth: "Ik zie de scheidslijn tussen informatieverstrekking en amusement vervagen. Het is begrijpelijk dat een medium zijn lezer informatie op een boeiende wijze aanbiedt. Steeds vaker lijkt het echter meer te gaan om

het interesseren dan om het informeren. Deze tendens in de richting van entertainment is het meest zichtbaar bij de commerciële media, maar beperkt zich daar niet toe. Ik citeer Pieter Broertjes, de hoofdredacteur van de Volkskrant: 'We gaan de lezer verleiden. Ik wil een krant maken die voor elke lezer interessant is.' Als het aan mij ligt, wordt de informatieverstrekking over strafzaken nooit verleidelijk. De strafrechtspleging is geen entertainment en zeker niet 'sexy'."

Hoogleraar strafrecht Theo de Roos: "Ruim 65 procent van mijn studenten vindt de kwaliteit van de media ronduit omstreden. Maar vijf procent vindt de berichtgeving objectief. De huidige informatielawine vindt men best zorgelijk. Men benadrukt wel dat de media voor het vertrouwen in de rechtsgang essentieel zijn, maar dan moet de kwaliteit van de berichtgeving wel omhoog."

Een onderzoek waard

Een enkele vorm van kritiek kan nog genegeerd worden, maar hier is sprake van talloze alarmbellen op diverse niveaus en van diverse kampen.

Ik begon met een analyse van de misdadjournalistiek. Deze is niet in deze bijlage opgenomen maar is te lezen in mijn scriptie: hoofdstuk 3 bevat mijn onderzoek naar de tak van journalistiek waarin ik enkele maanden werkzaam was.

Ik deed erg veel research voor de totstandkoming van mijn analyse. De archiefruimte van Peter R. de Vries is immens groot en ik kon er veel gebruik van maken. Verder besloot ik te gaan spreken met zoveel mogelijk mensen in het werkveld.

Ik begon aan een groot veldonderzoek. Talloze ingewijden interviewde ik om zo een helder beeld te krijgen van de situatie, van de problemen die er kennelijk zijn. Verder kwam ik met enkele mogelijke oplossingen en deze toetste ik onder de deskundigen.

Veldonderzoek

Mensen die ik sprak

Ik had voor het analyseren van de situatie en voor de zoektocht naar oplossingen veel gesprekken in het land. Ik sprak met misdaadverslaggevers, advocaten, vertegenwoordigers van politie en justitie, mensen van de vakbondsverenigingen van de journalistiek en de onderzoeksjournalistiek en met objectieve deskundigen werkzaam op hogescholen en universiteiten.

- Journalistiek: zowel gerenommeerde journalisten als hun rechterhanden, zowel in de landelijke pers als in de regionale. Bekende namen dus, maar ook zij die over pakweg 15 jaar hopen aan de top te staan van de misdaadjournalistiek. En zowel mensen die wekelijks een miljoen kijkers en lezers aantrekken als zij die wereldberoemd zijn in eigen regio.
- Advocatuur: ik had contact met enkele advocaten. Dit contact beperkte zich tot talloze mails over en weer, maar wel met dé advocaten die het meest te maken hebben met de misdaadjournalisten. Ik noem een Gerard Spong en een Geert-Jan Knoops. Ze treden veelvuldig in de media op en zagen deze wereld ook veranderen door de jaren heen. Daarnaast sprak ik met een enkeling die het optreden in de media liever schuwt.
- Politie/Justitie: daar waar misdaadverslaggevers graag mee wilden werken en de tijd namen om mij te woord te staan, was er minder openheid bij politie en justitie. Via diverse ingangen lukte het me toch om wat mensen te spreken. De woordvoerders van enkele korpsen, een docent op de politieacademie, een persvoorlichter van justitie en twee mannen die tot voor kort werkzaam waren bij het opsporingsapparaat, maar nu om uiteenlopende redenen voor een andere carrière hebben gekozen. Ook interessant was de voorlichter van een groot korps, die zijn naam en faam eerder had gemaakt in de misdaadjournalistiek.
- Vakbonden: er is een vakbond voor de journalistiek, het NVJ, en een specifieke vakbond voor de onderzoeksjournalistiek, het VVOJ. Ik sprak met de voorzitter van het NVJ en met een bestuurslid van het VVOJ.
- Mensen in het onderwijs: ik sprak met criminologen en met universitair docenten in het strafrecht en de media. Mensen die werkzaam zijn op de universiteiten van Tilburg, Utrecht en Amsterdam. Allerlei mensen die ook al diverse publicaties op hun naam hebben die in het straatje liggen van mijn onderwerp.

Mening Peter R. de Vries.

Ik studeer af op de redactie van het misdaadprogramma van Peter R. de Vries. Vandaar dat ik als uitgangspunt zijn mening wil gaan gebruiken. Wat vindt hij van de kwaliteit van de hedendaagse misdaadverslaggeving?

We zagen bij de probleemstelling al een citaat van De Vries Peter R. de Vries, misdaadverslaggever: "Wat ik heel erg vind is de evidente onzin die soms wordt geschreven. Er zijn journalisten die nauwelijks het verschil weten tussen een advocaat en een officier van justitie. Daar krijg ik kromme tenen van als die op een persconferentie vragen stellen."⁹⁰ Ik wilde natuurlijk wel meer weten over zijn mening ten aanzien van de kwaliteit en ging daarom met hem in gesprek.

❖ Eerst maar even: wat constateert De Vries?

Peter R. de Vries: "Wat gebracht wordt zit vol fouten en onzorgvuldigheden. Ik mis vaak de analyse, de dossierkennis. Ik kan er slecht tegen als dingen gezegd en geschreven worden die feitelijk niet kloppen. Ik vind de pers ongelofelijk onzorgvuldig in z'n algemeenheid. Er wordt veel geschreven en dan lees je soms dingen dat je denkt: hoe bestaat het! Die worden met zekerheid geponeerd, terwijl ik weet dat er niets van klopt. De misdaad wordt er op tv ook maar even bijgedaan. Een verslaggever van een programma gaat op pad met een lijstje vragen van zijn eindredacteur en als je ook maar enig weerwoord biedt, zijn ze van hun à propos. Ze kennen de dossiers vaak niet en zeggen doodleuk: 'oh sorry, ik heb de krant toevallig niet gelezen', terwijl zo'n zaak al wekenlang in het nieuws is. Diezelfde verslaggever moet immers de volgende dag een item of sport of mode maken."

"Wat dat betreft doet de schrijvende pers het beter. Daar zijn ze veel fundamenteler met misdaad bezig. Kijk naar de zaak Willem Holleeder. Die wordt door de pers nu al die aanslagen toegerekend. Er worden feiten over hem genoemd die gewoon niet kloppen. Zo zou hij wekelijks gezien zijn op de renbaan van Hilversum, terwijl die al zes jaar geleden is gesloten. Ik lees dat hij in de Scheldestraat in Amsterdam woonde, maar daar woont zijn zus. Als dat soort details al niet kloppen dan hoef ik je over de rest van de feiten niets te zeggen. En nog niet zo lang geleden werden achtereenvolgens Charles Zwolman, Johan 'De Hakkelaar' Verhoek, Ettienne Urka, Henk Rommy, Strethen Jovic en Mink K. verantwoordelijk gehouden voor al die liquidaties. Als Stanley H. wordt gearresteerd dan zal je zien dat hij volgens de pers weer de man is achter al die aanslagen. Er is in de journalistiek een enorm gebrekkig geheugen, valt mij aldoor op. En de problemen liggen niet alleen in bladen die je kunt bestempelen als sensatiepers. Ook bij kwaliteitsbladen als het NRC Handelsblad worden cruciale fouten gemaakt."

⁹⁰ Justitiële verkenningen, 01-10-2002, M.P.C. Scheepmaker, 'Een gesprek met Peter R. de Vries'.

- ❖ Welke gevolgen hebben deze ontwikkelingen bij de communicatie van de pers met de overheid?

“Men wordt schuw bij de overheid. Dat merk je duidelijk. Men voelt zich natuurlijk niet serieus genomen als er weer een loopjongen voor de deur staat met vragen waaruit duidelijk blijkt dat hij zijn werk niet heeft gedaan. En dat heeft consequenties voor de hele beroepsgroep. Het misdaadnieuws wordt door delen van de misdaadjournalistiek verkracht. Men geeft bij de overheid tegenwoordig bijscholingscursussen voor de media, waarin journalisten worden bijgeschoold over strafrecht en dergelijke. Blijkbaar wordt er op scholen van journalistiek te weinig aandacht besteed aan die discipline. Overigens geven rechtbanken ook dergelijke cursussen.”

- ❖ Wat maakt jou de alom geroemde misdaadverslaggever?

“Mijn kwaliteiten? Een combinatie van ervaring, nieuwsgierigheid en van 25 jaar consequent met dit vak bezig zijn. Ik heb een goed ontwikkelde intuïtie, ik kan tussen de regels door lezen in een dossier. Ik neem de moeite om van zes ordners elke bladzijde te lezen. Ik ga naar de plaats delict, ik praat met alle betrokkenen, alles wat ik kan doen, doe ik. Dan kom ik tot een bepaald gevoel, een bepaald oordeel, en dat blijkt meestal te kloppen. Niks gaat vanzelf, het geluk is met de ijverigen.”

- ❖ Wat ervaar je als je grootste succes?

“Charlie da Silva in Chili vinden voor ‘Mabelgate’, vind ik niet mijn grootste succes. Dat was de vrijspraak in de Puttense moordzaak. En als tweede de zaak van Corine Bollaar die met haar kinderen werd vermoord in Amsterdam-Zuid. Die zaak hebben wij op de valreep van de verjaring opgelost. De dader heeft levenslang gekregen. We werden enorm tegengewerkt door politie en justitie, die zagen er niks meer in, maar we hebben vastgehouden. Op de derde plaats komt de vondst van Frans Meijer in Paraguay. Als je het over succes hebt, zijn dat drie pijlers. En mijn boek Een moord kost meer levens. Daar wordt minder over gepraat dan over de Heinekenontvoerders, maar ik zelf vind dat dat boek heel belangrijk is voor hoe ik werk en hoe ik in de misdaadverslaggeving sta.”

- ❖ Wat zou er moeten gebeuren wil er een kentering plaats vinden, om een goed kwaliteitsniveau van de misdaadjournalistiek te waarborgen?

“Helemaal niets. Ik zou niet weten wat er zou moeten gebeuren. Een vorm van accreditatie? Een keurmerk voor de betere journalisten? Wat is een kwaliteitsjournalist? Wie bepaald dat? Je zou de Panorama een sensatietijdschrift kunnen noemen. Maar zijn de mensen die daar werken dan ook automatisch minder goede journalisten? Nee hoor, bij Panorama werken uitstekende mensen. Als ik nou daar weer zou gaan werken, zou ik dan ook niet meer een kwaliteitsjournalist zijn? Daartegenover staat dat enkele kwaliteitsdagbladen bijna dagelijks cruciale fouten maken in hun berichtgeving. Daar zitten kennelijk minder goede verslaggevers, maar ze werken wel voor kwaliteitsbladen. Zouden zij een keurmerk moeten krijgen? Zouden enkele erkende journalisten de krachten moeten bundelen, om samen te zorgen voor een beter klimaat? Nee, natuurlijk niet. Bespreekt de plaatselijke bakker zijn succesrecepten met zijn concurrenten? Ik heb absoluut niet de behoefte om over mijn werk te praten

met andere misdaadjournalisten, zo werkt het niet in de misdaadjournalistiek. Een opleiding voor de misdaadjournalistiek zie ik ook niet zitten. Misdaadjournalistiek is een specialisme, dat je mijns inziens pas kunt beoefenen als je je eerst als 'algemeen' journalist hebt bekwaamd. Mede daarom is er ook geen echte opleiding. De meeste misdaadjournalisten zijn er gewoon gaandeweg 'ingerold'. Zo is het mij ook vergaan en zo hoort het wat mij betreft ook te gaan. De bestaande opleiding journalistiek zou dus moeten voldoen. Wel zou er meer les moeten worden gegeven in het strafrecht. Ten slotte zou je nog een journalistieke code kunnen overwegen, specifiek voor de misdaadverslaggeving."

❖ Maar als er geen oplossing voor handen is, hoe lost dit probleem zich dan op?

"Ik denk dat er vanzelf wel een keer een moment komt dat oplossend werkt. Dat reguleert zichzelf. Als de situatie te problematisch is wordt er wel ingegrepen, maar door wie dat moet nog blijken. Ik acht de journalistiek in staat om zelf te zorgen voor een bepaald hoog niveau, die verantwoordelijkheid ligt bij ons. Het werkt alleen maar averechts als er iets of iemand van buiten de journalistiek zich opwerpt met eisen om een goede kwaliteit te waarborgen."

Antwoorden vanuit het veld

Dit was het moment om de mening te peilen in het veld. Belangrijkste vragen in mijn interviews waren:

- ❖ Wat is voor u de definitie van misdaadjournalistiek?
- ❖ Wat maakt iemand een goede misdaadverslaggever?
- ❖ Deel je de mening van Peter: is er sprake van kwaliteitsverlies?
- ❖ Wat vind je van de door mij aangedragen mogelijke oplossingen?
- ❖ Weet je zelf misschien een betere oplossing of ben je het met Peter eens en moeten we afwachten naar hoe het gaat evolueren?

Wat zijn de essentiële kwaliteiten van een misdaadverslaggever?

Een misdaadverslaggever moet onder andere objectief zijn. "Maar objectieve deskundigen in dit vakgebied bestaan niet," zegt misdaadjournalist Stan de Jong. Is dat zo? "De misdaadjournalist staat midden in de maatschappij", vindt Marcel Lieskamp, hoofd communicatie van het politiekorps Gelderland-Midden. "Hij moet integer zijn, hoor en wederhoor toepassen, niet tendentiekus zijn en niet moralistisch zijn; zo objectief mogelijk dus. Hij moet in staat zijn om de juiste keuze voor de toonzetting in een artikel te bepalen." Hans Laroes is hoofdredacteur van het NOS-journaal. "Ik beschouw de misdaadjournalistiek als iedere andere vorm van journalistiek: dezelfde basisprincipes gelden. Een goede verslaggever moet feiten bij diverse bronnen checken, zorgvuldig omgaan met anonieme bronnen, hij moet feiten en opinies goed scheiden, hoor en wederhoor toepassen, veel research doen en uitgebreide netwerken hebben." Dat scheiden van feiten en opinies is soms erg lastig. "Het is bijna onmogelijk om je bij het maken van nieuwskeuzes niet enigszins te laten leiden door je eigen visie. Wij bij de NOS vinden we GroenLinks-stemmers aardiger dan LPF-stemmers, een bos mooier dan een snelweg en iemand in een BMW verdachter dan in een Fiat Panda." Een mooi voorbeeld van subjectiviteit van de NOS was onlangs te vinden bij verslaggever Lex Runderkamp. Tegen nieuwslezeres Sacha de Boer zei hij, staand bij de Amsterdamse rechtbank waar het proces tegen de Hofstadgroep begon: "Je moet je voorbereiden, er zullen ongetwijfeld een aantal vrijspraken volgen!" Voorbereiden dus, een waarschuwing. Omdat de verslaggever de verdachten blijkbaar al veroordeeld heeft. Zo criminaliseert hij mensen die theoretisch gesproken in een rechtstaat nog steeds niet schuldig zijn bevonden. Lex Runderkamp is één van de meest ervaren onderzoeksjournalisten die ons land kent. Al ruim 25 jaar begeeft hij zich in de wereld van de misdaad. Het nog steeds schenden van belangrijke journalistieke beginselen als het hebben van een objectieve visie, bewijst eens te meer hoe moeilijk het is om altijd rekening te houden met de journalistieke codes. Ook voor de gevorderden. Een andere ervaren verslaggever is John van de Heuvel, die over objectiviteit het volgende heeft te melden: "De taak van een journalist is nieuws en achtergronden brengen en interpreteren. Daarmee bedoel ik dat je als journalist dus in principe objectief moet zijn, maar je moet het nieuws ook kunnen becommentariëren en je opinie erbij kunnen geven. Een misdaadverslaggever heeft dezelfde taak, maar dan op misdaadgebied. Om zijn vak goed te kunnen uitvoeren, moet een misdaadjournalist dus kennis hebben van de politie, het Openbaar Ministerie, de advocatuur, de wet, de gevangenis en het criminele milieu. Dát is zijn meerwaarde, hij heeft die kennis en vaardigheden."

Naast het objectief verslag kunnen doen moet een verslaggever ook bezitten over een immens netwerk. Peter Klerks, criminoloog en werkzaam op de politieacademie, onderkent ook dat belang: "Gebleken vakbekwaamheid en integriteit is belangrijk, hij moet werken voor een serieus medium, bereid zijn te investeren en afspraken te maken en hij moet sociaal vaardig zijn. Maar hij moet vooral in staat zijn gedurende zijn carrière een mooi netwerk op te bouwen." Bijna iedere geïnterviewde heeft het over het belang van een mooi netwerk. "In geen enkele journalistieke tak is

het hebben van een netwerk zo belangrijk als in de misdaadjournalistiek,” zegt Margo Smit, voorzitter van de vereniging voor onderzoeksjournalistiek (VVOJ). “Via officiële wegen wordt er maar weinig losgelaten, vooral politie en justitie hullen zich vaak (al dan niet terecht) in stilzwijgen. Veel moet dus over een informele circuit worden gecommuniceerd. Zoals een gerenommeerde onderzoeksjournalist onlangs tegen me zei: ‘waarom wachten bij de voordeur als er aan de achterkant een keukenraampje open staat?’ Het netwerken vereist talloze sociale vaardigheden en de betreffende journalist moet het belang van een netwerk goed onderkennen. Wat mij betreft de belangrijkste profieeis voor een misdaadjournalist.” Ook Paul Vugts, misdaadverslaggever van Het Parool, ziet het hebben van een netwerk als ontzettend belangrijk. In zijn nog jonge carrière heeft hij talloze contacten opgedaan die hij veelvuldig gebruikt. Zo hoeft hij niet met de voorlichter van de politie te communiceren, maar kan hij direct zijn vriendjes van de recherche spreken. En daarmee heeft hij dus een voorsprong op alle mindere goden die het hebben van een netwerk ontberen. Zoals zijn collega Bart Middelburg al schreef in zijn boek ‘onderwereld-pr’: de misdaadjournalistiek vindt plaats in de coulissen, niet op het podium. In de loop der jaren heeft ook Peter R. de Vries een solide netwerk opgebouwd. Binnen politie, justitie, advocatuur en gevangeniswezen kent dé misdaadjournalist van ons land talloze ingangen. Het leverde hem al veel scoops op, achtergrondinformatie die voor anderen onbereikbaar was. Ook universitair docent strafrecht en media Chrisje Brants bevestigt de waarde van het informele circuit: “Natuurlijk blijven voor een misdaadverslaggever vele deuren gesloten. Maar de betere journalist kent altijd andere ingangen.” Ingangen die ook in de onderwereld te vinden zijn. Brants vindt het allemaal bijzonder discutabel, die contacten van journalisten met criminelen: “Men gaat soms veel te ver. Ik begrijp dat er in het kader van hoor en wederhoor ook met vertegenwoordigers uit de onderwereld moet worden gesproken, alsmede met de verdachten in een onderzoek, maar vaak gaan die contacten veel te ver.” Het is een discussie die al loopt sinds de commissie Van Traa half jaren ‘90 bevestigde dat er soms sprake is van mediamanipulatie door de onderwereld. Mag een journalist contact hebben met een crimineel, en hoe ver mogen die contacten gaan? Is het normaal dat journalisten spreken op de begrafenissen van geliquideerde topcriminelen? In hoeverre is er nog sprake van objectieve verslaggeving? En hoeveel relevante informatie wordt voor het publiek achtergehouden, om een bevriende crimineel de hand boven het hoofd te houden, al dan niet uit veiligheidsoverwegingen? Het zou niet de eerste keer zijn dat een publicatie resulteerde in explosief geweld jegens een journalist... Een groot punt van discussie dus, maar vast staat het steeds groter wordende belang van het informele circuit. Margo Smit van het VVOJ: “Een misdaadjournalist bouwt gedurende zijn carrière een naam op. Die naam is zijn grootste goed, en dat imago verdient de grootste bescherming. Een goede naam opent ingangen die voor andere gesloten blijven.”

Vaak wordt ook het uitvoeren van gedegen onderzoek gezien als een kwaliteit van de betere misdaadjournalist. Maarten van Dijck, onderzoeker op de faculteit rechtsgeleerdheid/strafrechtwetenschappen van de Universiteit van Tilburg: “Een goed verslaggever is scherp, weet wat speelt in de actualiteit, maar doet toch binnen de korte tijd die hem vaak ter beschikking staat gedegen en grondig onderzoek naar de achtergronden van een zaak of thema waarover hij bericht.

Integere omgang met de mogelijkheid om informatie in de openbaarheid te brengen maakt hem een vakman. Hij moet verder alleen iets beweren wanneer hij daar zelf achter staat, beschikken over voldoende kritische zelfreflectie en niet te gevoelig zijn voor 'de 'waan van de dag' of de mogelijkheid om makkelijk te scoren met een rammelend verhaal." Vooral dat gedegen en grondig onderzoek komt Van Dijck steeds minder tegen. Soms omdat een journalist lui is en snel tevreden met het resultaat. Maar vaker zijn er omstandigheden waardoor het doen van een uitvoerig onderzoek niet tot de mogelijkheden behoort. Zo is er in toenemende mate sprake van tijdsdruk. Steeds sneller moet nieuws gebracht worden, uit eigenbelang, bijvoorbeeld de mogelijkheid om de eerste te zijn die het nieuws brengt. Met steeds meer concurrentie wordt er steeds meer snelheid van nieuwsgaring gevraagd: als jij het nieuws niet brengt doet iemand anders het wel. Ilah Rubio van het Rotterdams Dagblad heeft vaak te maken met het verschijnsel: "Een tijdje terug bijvoorbeeld, hoorden we dat in Rotterdam verdachten van terrorisme waren aangehouden. We kregen echter zowel bij de politie als het Openbaar Ministerie geen informatie over de zaak. Toen zijn we in de buurt gaan vragen om wat voor mensen het ging, welke achtergrond ze hadden, enzovoorts. Er kwam een wild verhaal uit, dat we wilden plaatsen. Zelf wisten we ook wel dat het geen goed verhaal was, maar we kunnen het ons niet permitteren dat een andere krant er met de primeur vandoor gaat. Kranten hebben het gewoon moeilijk." En met de kranten hebben ook tijdschriften te kampen met zware tijden. Het vraagt een andere manier van werken voor de redactieleden van bekende weekbladen. Neem Henk Strootman, van Aktueel: "Ik deed vroeger geregeld grote onderzoeken. Dan liep ik naar mijn eindredacteur, en vroeg ik of ik twee weken met rust gelaten kon worden zodat ik er op uit kon om een verhaal goed uit te diepen, om met een artikel te komen waarvoor ik uitvoerig onderzoek had gedaan. Dat zou ik nu niet meer moeten proberen. Tegenwoordig krijg ik vaak een 's morgens een verzoek op mijn bord en wordt er gevraagd of ik aan het eind van de middag het artikel ik wil leveren. Je krijgt gewoon niet meer de tijd voor een groot onderzoek en dat merk je wel aan de kwaliteit van de meeste artikelen. Een vervelende trend, maar het is niet anders."

Ik besloot een lijstje samen te stellen met criteria voor een journalist: wanneer is er sprake van kwaliteit? De criteria werden me min of meer aangereikt door de vele gesprekken: de nu volgende punten werden allen door meerdere betrokkenen genoemd.

Tien criteria voor journalistieke kwaliteit

❖ **Compleet:**

zoveel mogelijk beschikbare feiten, waar nodig context en toelichting

❖ **Actueel:**

tijdig, snel (niet voorbarig), soms als eerste (primeurs)

❖ **Nauwkeurig:**

juiste weergave van feiten, citaten, enz.

❖ **Genuanceerd:**

belichting van verschillende kanten, hoor en wederhoor, fair tegenover personen en instanties

❖ **Onbevooroordeeld:**

onderzoek met open vizier, scheiding feiten en commentaar, streven naar objectiviteit

❖ **Relevant voor het publiek:**

aandacht in verhouding tot belang van de zaak: komen werkelijk belangrijke zaken aan bod?

❖ **Toegankelijk:**

voor doelgroep (taal, stijl, vorm); herkenbaar als genre (nieuws, achtergrond, analyse, commentaar)

❖ **Controleerbaar:**

toeschrijving aan bronnen

❖ **Open voor kritiek:**

ingezonden brieven, correcties, zo nodig excuus, aanvullingen, beoordeling door waarnemers

❖ **Toetsbaar:**

aan eigen uitgangspunten: openbaarheid van doelstellingen en werkwijze van het medium

Is er werkelijk sprake van een kwaliteitsverlies?

Gezien de vele publicaties over een vermindering van de kwaliteit en gezien de vervelende tijdsdruktrend ben ik geneigd te roepen dat er inderdaad minder gedegen journalistiek wordt bedreven dan pakweg 15 jaar geleden. Ik vroeg de ingewijden of er volgens hen ook sprake is van kwaliteitsverlies. En wat zijn daar de oorzaken van? Ik kreeg uiteenlopende reacties.

Henk Strootman van Aktueel bevestigde al dat de kwaliteit volgens hem wat achteruit gegaan is nu de misdaad zo prominent in de media wordt belicht. Waar vroeger vaker uitvoerig onderzoek gedaan werd is men nu sneller tevreden. "Er zijn zo ontzettend veel mensen werkzaam in de misdaadjournalistiek, ik kan echt spreken van een uitholling van het ambt. Vroeger keken veel journalisten neer op het genre en dezelfde personen varen nu mee op de boot. Daarnaast zijn er zoveel mensen die met veel goede wil over de misdaad publiceren maar die natuurlijk lang niet zo vakmatig bezig zijn als zij die journalistiek gestudeerd hebben en al jaren actief zijn in de misdaadjournalistiek. Dus ja, ik zie wel een mate van verlies." Universitair docent mevrouw Brants twijfelt. "Er zijn tegenwoordig zoveel misdaadprogramma's, of in ieder geval programma's met misdaadrubriekjes. Er zijn zoveel verschillende week- en dagbladen die veel publiceren over de criminaliteit. Het kan natuurlijk niet uitblijven dat er dan goede en minder goede misdaadjournalistiek bedreven wordt. Programma's als 112 weekend en meer van dat soort aandacht voor politiewerk, het heeft natuurlijk niets te maken met onderzoek doen. Zo'n journalist die aandacht geeft aan een serieuze zaak in een roddelprogramma als RTL Boulevard, ik weet niet of het bevorderlijk is voor de misdaadjournalistiek over de gehele linie. Maar of de kwaliteit van het werk echt minder is geworden? Er wordt nog steeds veel onderzoek gedaan, lijkt mij." Hans Laroës kwam met de kritiek dat vroeger de rode loper nog uitgelegd werd als de NOS kwam, terwijl men nu wordt overspoeld door media en dus minder uitnodigend is naar de traditionele media. Paul Vugts van Het Parool en Henk Strootman kunnen zich vinden in die mening. Strootman: "Vroeger als ik een buurtonderzoekje deed, was men verrast met de aandacht en erg behulpzaam. Als ik nu ergens aanbel, ben ik de zoveelste. Het is tegenwoordig bijna nummertje trekken. Voor mij als vertegenwoordiger van een weekblad extra zuur. Als ik een leuk nieuwtje had vroeger, kon ik dat in mijn weekblad publiceren. Als ik nu een leuk nieuwtje heb en ik wil dat in de editie van volgende week plaatsen, ben ik al te laat: diverse dagbladen hebben het nieuws dan al lang gebracht." Vugts ziet ook de problematiek. "Als ik vroeger een mooie foto had was ik echt trots, kreeg ik eer toebedeeld. Vanmorgen lag er een lijk in het Vondelpark en stonden er zeker tien camera's, de foto's stonden een uur later al op dubieuze internetpagina's. Voor mij loonde het dus echt niet de moeite om ook een mooie foto te maken." Luc van den Oever van het Algemeen Dagblad ergert zich aan die enorme aandacht. "het is gewoon vervelend dat ik serieus mijn werk wil doen en de volgende dag iets wil plaatsen, maar dat er talloze hobbyisten zijn die op zogenaamde misdaadweblogs al lang gepubliceerd hebben wat ik de volgende dag wilde brengen. Vroeger kreeg ik veel meer eer voor mijn werk, terwijl ik nu toch echt niet minder mijn best doe. De kwaliteit is wat mij betreft niet erg achteruit gegaan, maar door omstandigheden

wordt ons werk minder gewaardeerd." Stan de Jong laat een wat ander geluid horen. "In alle journalistieke deelgebieden heb je goede, minder goede en slechte journalisten. De misdaadjournalistiek is daarop geen uitzondering. De veronderstelling dat door toename van 'crime-verslaggeving' de kwaliteit afneemt, deel ik niet. Dit zou namelijk impliceren dat de oude garde uitstekend zijn werk deed. Ik zie wel dat er wat problematische situaties zijn ontstaan met de komst van het internet en met de groeiende populariteit van de misdaad." Er zijn ook veel ondervraagden die geen uitspraken willen doen over de kwaliteit van de verslaggeving. Ze willen het niet uit hoofde van hun positie, of ze kunnen het niet door te weinig inzicht. Zoals deskundige Maarten van Dijck van de universiteit van Tilburg: "Eerlijk gezegd zie en lees ik te weinig van de misdaadverslaggeving om daar een goed oordeel over te kunnen vormen. Over het algemeen zijn mediaberichten voor mij als wetenschappelijk onderzoeker korte memo's die mij in ieder geval vertellen waar de publieke en journalistieke aandacht naar uit gaat en wat 'men' zoal belangwekkend vindt. Voorts zijn dit soort berichten korte en handige updates. De meeste media vind ik over het algemeen uitgebalanceerd en een eerlijke kijk op de zaken geven. Qua kwaliteit heb ik daarop niet veel aan te merken. Vanuit wetenschappelijk oogpunt heb ik van nature een wantrouwen tegen elke feitelijke uitspraak die zonder onderbouwing wordt gedaan. Op grond van wetenschappelijke maatstaven kunnen veel journalistieke bijdragen worden bekritiseerd. Het zou natuurlijk fijn zijn als het publiek dat zou begrijpen en dus niet zomaar elke uitspraak klakkeloos voor waar aanneemt. Veel journalisten moeten ook nog leren om er gewoonweg vooruit te komen dat er omtrent een bepaald thema een gebrek aan kennis en inzicht is en zich niet laten verleiden tot goed klinkende verhalen waarvoor geen (empirische) basis is."

Mogelijke oplossingen

Aanpassen journalistieke codes en strengere controle op naleving

Onzin, zeggen de meeste journalisten en andere betrokkenen, als ik de stelling poneer dat de journalistieke code van Bordeaux uit 1954 niet voldoet voor de misdaadjournalistiek. Alle belangrijke richtlijnen staan in die code, zoals het integer omgaan met bronnen, het toepassen van hoor en wederhoor, et cetera. Algemene opinie: de misdaadjournalistiek is gewoon een vorm van journalistiek en dus gelden voor misdaadjournalisten dezelfde richtlijnen als voor bijvoorbeeld sportjournalisten of politiek verslaggevers.

De Code van Bordeaux is een internationale verklaring die wereldkundig gemaakt werd als een standaard van beroepsgedrag door journalisten in hun werkzaamheid van bijeenbrengen, verzenden, verspreiden en commentariëren van nieuws en inlichtingen en in het beschrijven van gebeurtenissen. Hieronder de essentie van de Code van Bordeaux.

De journalist zal:

1. Eerbied hebben voor waarheid en voor het recht van het publiek op waarheid.
2. Opkomen voor de beginselen vrijheid van nieuwsgaring en vrijheid van meningsuiting.
3. Alleen berichtgeving berust op feiten waarvan de bron bekend is.
4. Wezenlijke informatie niet achterwege laten en geen documenten vervalsen.
5. Op faire wijze te werk gaan.
6. Elke verstrekte informatie die schadelijk onnauwkeurig blijkt recht zetten.
7. Het beroepsgeheim in acht nemen t.a.v. de bron van in vertrouwen verkregen informatie.
8. Zich bewust zijn van het gevaar van discriminatie, en discriminatie voorkomen.
9. Als ernstige journalistieke vergrijpen beschouwen: plagiaat, laster, smaad, belediging, ongegronde beschuldigingen, en het aanvaarden van steekpenningen.
10. Het als zijn plicht zien om bovenstaande beginselen oprecht in acht te nemen.

Er zijn nog enkele andere codes in omloop, zoals de Gedragscode voor Nederlandse journalisten, van het Nederlands genootschap van hoofdredacteuren, en de verklaring der rechten en plichten van de journalist, aanvaard te Munchen door de afgevaardigden van de journalistenvakbonden van de (toen nog) zes lidstaten van de Europese Gemeenschap en vervolgens aanvaard door de Internationale Federatie van Journalisten. Deze verklaringen komen grotendeels overeen met de code van Bordeaux, alleen worden ze anders geformuleerd. In beginsel gaat het steeds weer over eerlijkheid, integerheid, werken aan de hand van feiten en het toepassen van hoor en wederhoor.

Ik was verrast door het feit dat veel journalisten zeiden geen idee te hebben wat er in die code staat. Ik had gedacht dat op elke redactie wel ergens een lijstje aan de muur zou hangen, maar niets was minder waar. Men vroeg me wat dat voor een code was, welke regels er zoal in staan. Wil deze onkunde zeggen dat de geïnterviewden niet serieus met hun werk bezig zijn? Naar mijn idee niet. Ze gaan (naar eigen zeggen) met eer en trouw te werk en hebben daar die code niet voor nodig. De regels zijn voor hen vanzelfsprekend, zoals dat een journalist diverse kanten van een verhaal moet belichten. Blijkbaar speelt de code geen grote rol in de hedendaagse journalistiek.

Waarom speelt die code geen rol? Misschien zijn ze te voor de hand liggend. Wie ooit de moeite nam de Code van Bordeaux in te zien, ziet open deuren en niets nieuws. Geen enkele reden dus om je de teksten voor eeuwig eigen te maken. Het grootste manco bij beide codes echter vormt het ontbreken van serieuze sancties. Want wat gebeurt er als een journalist willens en wetens een van de regels van de Code van Bordeaux overtreedt? En welke Nederlandse hoofdredacteur heeft een verslaggever al eens een uitbrander gegeven wegens overtreding van de Genootschapcode? Hoeveel journalisten hebben in dit land hun baan verloren na het overtreden van deze gedragsregels? Er zou een strengere controle moeten komen op naleving van de gedragscodes. Daarnaast zouden er door een onafhankelijk instituut sancties moeten kunnen worden opgelegd voor hen die (met regelmaat) regels overtreden.

Accreditatie

Journalist is geen beschermd beroep: iedereen kan zich verslaggever noemen. Ongeacht voor welk medium hij of zij werkt en of het bezoldigd gebeurt of niet. Goede en maatschappelijk verantwoorde journalistiek staat of valt immers met vrije nieuwsgaring, met vrijheid van meningsuiting en van drukpers en met vrije verspreiding van nieuws en commentaar. Vrijheden die we allemaal hoog in ons vaandel dragen, waar we trots op zijn. Toch zou er een 'request for reconsideration' moeten plaatsvinden: een overweging of het niet beter zou zijn om het beroep beschermend te maken. De journalistiek, of in ieder geval de misdaadjournalistiek.

Want natuurlijk is ook de misdaadjournalist geen beschermd beroep. Iedereen die het leuk vindt en, ook niet onbelangrijk, een podium krijgt toegewezen, mag zich misdaadverslaggever noemen. In het extreme: gedurende korte tijd mochten ook crimineel Steve Brown en meesteroplichter Heer Olivier zich journalist noemen. Brown presenteerde het Veronicaprogramma 'Zware jongens' en voor dezelfde omroep mocht Heer Olivier het programma 'List & Bedrog' presenteren. We zouden het verschijnsel aan de kaak moeten stellen. Is de consument gebaat bij een dergelijke vorm van journalistiek? Zijn we niet meer gebaat bij gedegen, betrouwbare, onafhankelijke journalistiek, bedreven door opgeleiden, mensen die bewezen hebben het vak te verstaan? Vooral voor de misdaadjournalistiek geldt dat elke partij gebaat is bij kwaliteitsjournalistiek. In geen enkele tak van de journalistiek zijn de belangen zo groot. Gaat het bijvoorbeeld voor een politiemans om het

slagen van een omvangrijk opsporingsonderzoek, voor een crimineel staat langdurige vrijheidsberoving op het spel. De maatschappelijke impact van misdaadnieuws is gigantisch groot. Als een roddelblad meldt dat soapsterretje X vreemd gegaan is terwijl dat een pertinente onwaarheid is, is er geen man overboord. De reputatie van mevrouw is wellicht geschaad, er zal een reprimande volgen voor de journalist in kwestie, er zal wellicht een rectificatie plaatsvinden en daarmee is de zaak dan afgedaan. In de misdaadjournalistiek kan een onwaarheid levensbedreigend zijn voor betrokkenen. Als voorbeeld noem ik een onschuldige die door de media schuldig werd geacht en daarna onderdeel is geworden van een publieke hetze. Hij kon het niet meer aan, kwam in een depressie, zijn leven werd nooit meer hetzelfde. Voor hem kwam het bewijs van zijn onschuld te laat.

Als ik het proefballonnetje voorleg aan ingewijden, stuit ik vooral op goede argumenten om het vooral niet te doen. "Ja, zo'n keurmerk moet er zeker komen," was het korte antwoord van advocaat Gerard Spong. Ik vroeg om verheldering: "Ja, Ik ben inderdaad voor een certificatie. Erg veel uitgekristalliseerde gedachten daarover heb ik zo één, twee, drie niet, maar ik kan mij voorstellen dat de raad voor de journalistiek een soort specialisten opleiding hiervoor creëert. Ook bij advocaten die zich als strafrechtsspecialist willen uitgeven is er zo'n opleiding." Alle andere geïnterviewden waren stellig en wilden geen accreditatie.

Sommigen vonden het wel een goed idee maar zagen geen oplossingen voor de schijnbaar problematische uitvoering ervan. Paul Vugts van Het Parool: "De journalistiek moet altijd een vrij beroep blijven. Het zou averechts werken als het een beschermd beroep zou worden, de kwaliteit zou er zeker niet beter op worden. Stel je voor, een scheidsrechter van hogerhand die journalisten accrediteert. Dat zou een vervelende inquisitie worden. En wie bepaald wie goed genoeg is en wie niet? Er is geen bestaand orgaan die ik daarvoor capabel acht. De raad van journalistiek neemt niemand meer serieus en ook de vereniging voor onderzoeksjournalistiek heeft wat mij betreft geen bestaanswaarde. Het zijn allemaal zichzelf in leven houdende organen. Ik ben bijvoorbeeld niet eens lid van het NVJ, de Nederlandse Vereniging van Journalisten. Die instituten functioneren eenvoudigweg niet. Het NVJ heeft niet eens een sectie gespecialiseerd in misdaadjournalistiek. Nee, ik kan werkelijk geen formule bedenken om zo'n keurmerk te reguleren." Margo Smit, voorzitter van de vereniging voor onderzoeksjournalistiek, vindt het jammer dat dergelijke uitlatingen worden gedaan. "Wij hebben inmiddels 450 leden, allemaal professionals in Nederland en Vlaanderen die het edele vak van de onderzoeksjournalistiek serieus nemen en periodiek met elkaar in debat willen gaan over de ontwikkelingen in onze wereld. Ons orgaan heeft dus wel degelijk een legitieme bestaansreden. Al vind ik ons niet geschikt om een accreditatie te verlenen aan hen die wij geschikt achten om het beroep te beoefenen. Wij geven elk jaar prijzen aan diegene die volgens ons uitstekend onderzoek hebben gedaan, dat is onze manier om te duiden op kwaliteitsverslaggevers." Ook Hans Laroes van de NOS ziet niet wie een dergelijk keurmerk zou moeten verlenen? Naar zijn idee selecteert een en ander zichzelf: slechte, zwakke broeders vallen op een gegeven moment toch wel door de mand. Hij ziet geen jury die vaststelt of iemand een keurmerk moet krijgen of niet. Luc van den Oever is fel

tegen een keurmerk: volgens hem is er geen enkele tak van sport die zo wordt tegengewerkt door justitie dan de misdaadverslaggeving. Dáár zou aan moeten worden gewerkt. En Stan de Jong, in het verleden werkzaam voor HP/De Tijd en nu schrijvend voor Nieuwe Revu, is fel tegen: "Goddank is de journalistiek een vrij beroep. Het aanleggen van kwaliteitskeurmerken voor misdaadjournalisten lijkt mij niet alleen onbegonnen werk, maar leidt ook tot ongewenste kartelvorming en inbreuk op het principe van de vrijheid van meningsuiting."

Peter R. de Vries zei al in ons gesprek: "Wat is een kwaliteitsjournalist? Wie bepaald dat? Je zou de Panorama een sensatietijdschrift kunnen noemen. Maar zijn de mensen die daar werken dan ook automatisch minder goede journalisten? Nee hoor, bij Panorama werken uitstekende mensen. Als ik nou daar weer zou gaan werken, zou ik dan ook niet meer een kwaliteitsjournalist zijn? Daartegenover staat dat enkele kwaliteitsdagbladen bijna dagelijks cruciale fouten maken in hun berichtgeving. Daar zitten kennelijk minder goede verslaggevers, maar ze werken wel voor kwaliteitsbladen. Zouden zij een keurmerk moeten krijgen?" Met dat probleem worstelt Henk Strootman een beetje. Hij is een uitstekende, ervaren journalist, werkzaam voor het blad Aktueel. Omdat dat blad gezien wordt als sensatieblad krijgt hij geen politieperskaart.

Bij politiewerk sluit de politie en/of het bevoegd gezag terreinen af voor het publiek. Om hun werk te kunnen doen laat de politie alleen vertegenwoordigers van media toe op vertoon van zo'n politieperskaart. De politieperskaart wordt verstrekt door de Stichting Landelijke Politieperskaart. Om in aanmerking te komen voor deze kaart moet de aanvrager voldoen aan 3 voorwaarden. De eerste voorwaarde is dat de aanvrager journalist van hoofdberoep is. De tweede voorwaarde is dat de aanvrager meewerkt aan de redactionele inhoud van een massamedium. De derde voorwaarde is dat de aanvrager de kaart voor zijn werk nodig heeft. Henk Strootman van Aktueel lijkt gezien die drie voorwaarden in aanmerking te komen voor zo'n kaart, maar toch loopt hij al jaren tegen een muur.

We geven het laatste woord aan deskundige Maarten van Dijck van de universiteit van Tilburg: "Een keurmerk, het lijkt mij niet nodig. Het kaf scheidt zichzelf van het koren, bijvoorbeeld door middel van een soort van impliciete ranking van werkgevers. Men weet gewoon dat verslaggevers van bepaalde kranten, omroepen, persbureaus van 'hoger niveau' zijn vanwege het selectieproces van deze media die daarmee ook hun eigen kwaliteit en goede naam waarborgen. Voorts moet je niet uit het oog verliezen dat de journalistiek een belangrijke factor vormen in de democratie. 'Transparantie' wordt op steeds meer fronten erkend als het centrale element van de hedendaagse democratie. Het is de journalistiek die op veel terreinen aan deze wens tot transparantie vorm geeft en zo een informatieve brug vormt tussen overheid en publiek, bedrijfsleven en publiek, et cetera. De functie van de journalistiek in de democratie verdraagt zich niet zo goed met een gecentraliseerd instituut dat bepaald wie wel en wie niet een keurmerk krijgen. Daar staat tegenover dat elke persoon of organisatie zijn of haar mening kan uiten en ranking kan samenstellen waarin zijn of haar ideeën over 'goede' journalistiek tot uitdrukking komen. Als een groepje gevestigde

misdaadjournalisten besluit om een stichting op te richten die een keurmerk uitvaardigen op basis van helder omschreven en het liefst ook breed gedragen criteria, dun moet je deze mensen hun gang laten gaan en dat niet verbieden.”

Bundeling van krachten

Het NVJ kent geen aparte sectie Misdaadjournalistiek. Ik vind dat vreemd, gezien de enorme groei die de tak van journalistiek nu al decennia doormaakt en gezien de steeds groter wordende maatschappelijke impact van het misdaadnieuws. Ik vroeg dus logischerwijs de voorzitter van het NVJ naar het waarom van het ontbreken van een eigen sectie misdaadverslaggeving. Thomas Bruning: “Ook ik ben voor een sectie misdaadverslaggeving, ik zie natuurlijk ook de ontwikkelingen en wellicht kan een vakgroep met specialisten zorgen voor een beter onderling klimaat en uiteindelijk voor een verbetering van de kwaliteit van de journalistiek. Probleem is: een dergelijke sectie moet opgezet worden door de journalisten zelf. Zij moeten met het initiatief komen en dat gebeurt niet. Blijkbaar is er onder de misdaadjournalisten geen behoefte om samen kritisch te kijken naar de misdaadjournalistiek.” Waarom wil men de krachten niet bundelen?

“Bespreekt de plaatselijke bakker zijn succesrecepten met zijn concurrenten?”, antwoordde Peter R. de Vries toen ik hem vroeg of hij iets ziet in groep kwaliteitsjournalisten die samen zouden moeten werken aan waarborging van de kwaliteitsjournalistiek. Hij is niet de enige die elke vorm van samenwerking direct afwijst. Misdaadjournalisten hebben allemaal hun eigen belangen, hun eigen bv-tjes. Er is in hoge mate sprake van concurrentie/competitie. Iedereen wil graag dé scoops hebben, niemand wil zijn informatie delen met een ander. Samenwerken is uit den boze, ook als het alleen maar gaat om de vorm van journalistiek bedrijven – en dus niet om de inhoud. Men werkt op eilandjes en dat bevalt men wel, geen enkele journalist zag iets in het plan om periodiek met collega’s om de tafel te zitten om over het vak te praten.

Misdaadjournalistiek-opleiding

Er wordt veel te weinig les gegeven in strafrecht, die mening is vrijwel alle betrokkenen toebedeeld. Jonge journalisten weten niet bijster veel over strafrecht en dat is in de misdaadjournalistiek funest. Universitair docent Chrisje Brants signaleert het ook. Volgens haar zou het veel helpen als er op journalistiekopleidingen wat meer les werd gegeven in rechtbankverslaggeving, in strafrecht dus. “In mijn tijd kregen we drie jaar lang vakken als recht en ethiek. Tegenwoordig worden die vakken veel minder gegeven. Ik ben niet voor een misdaadjournalistiek-opleiding, de bestaande opleidingen zouden moeten voldoen om kwaliteitsjournalisten op te leiden voor de misdaadverslaggeving. Men zou gewoon wat meer aandacht moeten geven aan zaken als ‘Wat is misdaad?’ en ‘Waar dient strafrecht voor?’ Criminologie voor journalisten dus.” Paul Vugts gelooft ook niet in een opleiding Misdaadjournalistiek, evenals

Margo Smit. Volgens hen voldoen de bestaande opleidingen eenvoudigweg. Smit benadrukt dat het beter zou zijn om wat te doen aan het huidige journalistieke klimaat, het vluchtige, de tijdsdruk, de grote concurrentie. Peter R. de Vries had, zo zei hij in ons gesprek, een andere reden om te betwijfelen of een speciale opleiding voor misdaadverslaggevers dé oplossing is: "Misdadjournalistiek is een specialisme, dat je mijns inziens pas kunt beoefenen als je je eerst als 'algemeen' journalist hebt bekwaamd. Mede daarom is er ook geen echte opleiding. De meeste misdadjournalisten zijn er gewoon gaandeweg 'ingerold'. Zo is het mij ook vergaan", aldus De Vries.

Conclusies/Aanbevelingen

Ik had bij voorbaat al enkele mogelijke oplossingen bedacht die ik tijdens de interviews ter sprake bracht. Elke misdaadjournalist die ik sprak, maar ook de andere betrokkenen, bogen zich over de alternatieven. Een keurmerk? Een echte misdaadverslaggevingopleiding? Een unieke journalistieke code voor de misdaadverslaggeving? Een bundeling van krachten in de vorm van een soort vakbond met kwaliteitsjournalisten? Het vorige hoofdstuk, waarin de ondervraagden antwoord gaven op de kwesties, liet zien dat er weinig echt goede oplossingen tussen zaten. Kort door de bocht kunnen we vaststellen dat onderstaande argumenten vooral de reden waren tot een collectief hoofd schudden.

Keurmerk:

- ❖ Wie moet deze accreditatie verlenen?
- ❖ Gaat het vrije karakter van de journalistiek dan niet verloren?

Een opleiding Misdaadverslaggeving:

- ❖ Men kan het vak pas leren na wat jaren 'gewone' journalistiek.
- ❖ Meer aandacht voor strafrecht op de al bestaande scholen voor journalistiek is voldoende.

Journalistieke Code voor Misdaadverslaggeving:

- ❖ Bestaande algemene journalistieke code (van Bordeaux) voldoet uitstekend.
- ❖ Code speelt helemaal geen grote rol tijdens beoefenen vak.

Bundeling van krachten:

- ❖ NVJ wil/kan het initiatief hier niet in nemen.
- ❖ Misdaadverslaggevers hebben geen behoefte aan samenwerken met concullega's.

Maar de grootste reden tot hoofdschudden was een andere, die opgaat bij elke mogelijke oplossing tot een verbetering van de kwaliteit. Men gelooft in zelfregulering, wil de natuur haar werk laten doen. Uiteindelijk ziet men wel in dat er zaken moeten veranderen om een hoge kwaliteit te waarborgen. Dat zeggen althans zij die inderdaad vinden dat er sprake is van kwaliteitsverlies. Ongeveer de helft van de ondervraagden vindt niet dat de discipline onderhevig is aan een neerwaartse spiraal. Zij hoeven dus logischerwijs ook niet na te denken over een oplossing: er is volgens hen niets aan de hand. Niet zo zeuren over de misdaadjournalistiek, gewoon de journalistiek haar werk laten doen en de misdaad blijven volgen in plaats van een vergrootglas leggen over de journalisten zelf.

Ik neem hier vanzelfsprekend geen genoegen mee. Er moet toch wel iets voor handen zijn waarmee de kwaliteit van de verslaggeving gewaarborgd kan worden, een maatregel die de vermindering van de kwaliteit in ieder geval minimaliseert? Ik kwam tot interne en externe aanbevelingen.

Aanbevelingen aan de media

Belangrijkste externe aanbeveling: vergroot de zelfregulatie. De bestaande instituten voldoen niet. Er is geen waakhond die de journalistiek controleert, men kan zijn gang gaan zonder dat er ooit sancties worden opgelegd. De Raad voor de Journalistiek moet meer tanden worden gegeven. Men neemt het instituut niet heel erg serieus en die situatie zou moeten verbeteren. Als deze methode van zelfregulering toch niet van de grond kan komen, moet de overheid een geschillencommissie in het leven roepen die wel serieus genomen wordt.

Zelfregulering staat voorop bij het waarborgen van journalistieke kwaliteit, maar is in het licht van de genoemde trends niet meer voldoende. Meer transparantie, reflectie en het afleggen van publieke verantwoording zouden de negatieve spiraal van de kwaliteit van de journalistiek kunnen temperen.

Een interne aanbeveling is meer zelfreflectie. Om zelfreflectie te bevorderen zou er een media-waakhond-instituut moeten komen, onafhankelijk van de overheid, dat opdracht krijgt om berichtgeving te onderzoeken en de resultaten te publiceren. Door de publicaties van een dergelijk instituut kunnen burgers en belanghebbenden de media aanspreken op wat ze doen. In een ideale wereld komt zo'n instituut vanuit de beroepsgroep zelf tot stand, maar de overheid zou het kunnen stimuleren. Wetenschappelijk onderzoek naar het functioneren van de media moet versterkt worden en de resultaten moeten worden teruggekoppeld naar redacties.

De media vormen de schakel tussen de burger en de democratische instituties. Zij zorgen dat de burger inzicht krijgt in de instituties. De burger krijgt inzicht in hoe de instituties zijn belangen behartigen en kan makkelijker in actie komen. Dit dwingt de instituties op hun beurt tot transparantie en zelfreflectie. Op dezelfde wijze als zij dat met instituties doen moeten de media de burger inzicht verschaffen in de manier van werken van de media. Burgers kunnen dan kritiek leveren, tegenstand bieden, en dat is een goede reden voor de media om aan meer zelfregulatie te beginnen.

Er bestaan al enkele vormen van zelfregulatie maar deze voldoen kennelijk niet. Naast de genoemde Raad voor de Journalistiek zijn er ook andere instellingen die zich bezighouden met de kwaliteit van de (misdaad)journalistiek:

- Opleidingen journalistiek aan universiteiten en hogescholen
- European Journalism Centre, Maastricht
- Nederlandse Vereniging van Journalisten
- Stichting Vrouw & Media.
- Scherpenzeelstichting: Journalistiek met betrekking tot de derde wereld.

Daarnaast zijn er mediakritieken in dagbladen, rubrieken en columns die kritisch kijken naar de journalistiek. Ook op tv wordt dit gedaan, denk aan programma's als De Leugen Regeert en Tegenlicht.

Mijn belangrijkste aanbeveling is dus: vergroot zelfregulatie, vergroot de waakhondfunctie van de media als het gaat om kritisch kijken naar de journalistiek. Hoe meer controle er plaats vindt, hoe meer men goed werk wil leveren om niet door externen neergehaald te worden. Houdt je aan je maatschappelijke verantwoordelijkheid want anders zijn er waakhonden die niet schromen te bijten.